

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

JUSTINA URBONAITĖ
(VERSLO TEISĖ)

ŽALA KAIP VIENA IŠ ĮMONĖS VADOVO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS KILIMO
SĄLYGŲ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Virginijus Bitė

Vilnius, 2016

TURINYS

ĮVADAS	3
1. ĮMONĖS VADOVAS KAIP CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SUBJEKTAS	7
1.1. Įmonės vadovo teisinis statusas	9
1.2. Įmonės vadovo civilinės atsakomybės prigimtis	16
1.3. Įmonės vadovo civilinės atsakomybės kilimo sąlygos	18
1.3.1. Neteisėti veiksmai	19
1.3.2. Priežastinis ryšys	25
1.3.3. Kaltė	26
1.3.4. Žala.....	29
2. ĮMONĖS VADOVO VEIKSMAIS AR NEVEIKIMU PADARYTOS ŽALOS RŪŠYS.....	33
2.1. Tiesioginė žala	35
2.2. Netiesioginė žala.....	38
2.3. Neturtinė žala	41
3. ĮMONĖS VADOVO PAREIGŲ PAŽEIDIMU PADARYTA ŽALA KREDITORIAMS.....	47
4. ĮMONĖS VADOVO VEIKSMAIS AR NEVEIKIMU PADARYTOS ŽALOS APSKAIČIAVIMO KRITERIJAI.....	50
4.1. Kainų skirtumo taisyklė kaip žalos apskaičiavimo kriterijus	50
4.2. Neteisėtai gauta nauda kaip žalos apskaičiavimo kriterijus.....	53
4.3. Objektyvių kriterijų reikšmė neturtinės žalos nustatymo procese	55
4.4. Bankrutuojančios įmonės skolų kreditoriams apimties vertinimas	57
IŠVADOS	64
PASIŪLYMAI	66
LITERATŪROS SĄRAŠAS	67
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	80
SANTRAUKA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	82

IVADAS

Tiriama problema. Įmonės vadovo, kaip vienasmenio įmonės valdymo organo, statusas, pasižymintis tam tikru dualizmu, sukelia ne tik teorinių, bet ir praktinių civilinės atsakomybės taikymo problemų, kurių tinkamo sprendimo variantų paieškos tebėra aktualios.

Įmonės vadovo atsakomybė vienareikšmiškai yra ribotos atsakomybės teikiamos privilegijos išimtis. Todėl kiekvienu konkrečiu atveju yra svarbu įmonės vadovo atsakomybės klausimą svarstyti tik tiek, kiek tai būtina konkrečiam tikslui pasiekti.

Kalbant apie kreditorių apsaugos tikslą, kurio įgyvendinimas galimas įmonės nemokumo akivaizdoje, įmonės vadovo atsakomybės klausimas išryškėja pareigos laiku pateikti pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo kontekste. Kaip vienam iš subjektų, įmonės vadovui nustatyta pareiga pateikti pareiškimą teismui dėl bankroto bylos iškėlimo, jeigu įmonė negali ir (arba) negalės atsiskaityti su kreditoriumi (kreditoriais) ir šis (šie) nesikreipė į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo. Daugiausia problemų teisės doktrinoje ir teismų praktikoje kyla dėl įmonės vadovo pareigos atsiradimo momento, kadangi jis yra laikomas atspirties tašku įmonės vadovo atsakomybei kilti bei padarytai žalai apskaičiuoti bylose dėl laiku nepateikto pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo. Praktiškai yra itin sunku ar beveik neįmanoma laiku pastebėti momentą, kuomet įmonė tampa nemoki, todėl svarstyтина, kokiais kriterijais remiantis apskaičiuotina žala kreditoriams, kuomet įmonės vadovas pažeidžia jam nustatytą pareigą laiku inicijuoti įmonės bankrotą.

Nagrinėjant žalos atlyginimą, pažeidus juridinio asmens neturtines teises, susiduriama su mokslinės doktrinos ir teismų praktikos stoka. Nesant teorinio pagrindo, leidžiančio nustatyti tokios žalos atlyginimo kriterijus bei egzistuojant tendencijai, jog reikalavimai priteisti neturtinę žalą juridiniam asmeniui, dėl tikrovės neatitinkančių duomenų paskleidimo ar juridinio asmens reputacijos pažeidimo, dažniausiai yra atmetami, neįrodžius visų būtinų civilinės atsakomybės sąlygų, kyla klausimas – ar teismų praktikoje formuluojamos neturtinės žalos atlyginimo taisyklės yra aiškios ir pakankamos nukentėjusio – juridinio asmens, pažeistų teisių gynybai.

Tai tik keli iš pavyzdžių, iliustruojančių tam tikrą teisinį neaiškumą, kuris kyla nustatant žalą, kaip vieną iš įmonės vadovo civilinės atsakomybės kilimo sąlygų, tad egzistuojant neišsamiam teisiniam reglamentavimui, skirtingai teisės taikymo ir aiškinimo praktikai egzistuoja poreikis atsakyti į klausimą, ar Lietuvos teisinėje sistemoje egzistuoja aiškūs įmonės vadovo veiksmis ar neveikimu padarytos žalos atlyginimo kriterijai?

Tiriamąo darbo aktualumas. Visi civilinėje apyvartoje dalyvaujantys juridiniai asmenys savo teisinį subjektiškumą įgyvendina per juridinio asmens organus, kurie juridinio asmens vardu ir interesais įgyvendina suteikiamų teisių ir prisiimtų įsipareigojimų turinį. Civilinėje teisėje galiojanti ribotos atsakomybės koncepcija lemia juridinio asmens asmeninę atsakomybę, tačiau

taikant šios taisyklės išimtis susiduriama su situacijomis, kuomet juridinio asmens valdymo organų nariai gali būti laikomi tinkamu atsakomybės už juridinio asmens prievoles subjektu.

Įmonės vadovo civilinė atsakomybė ir žala, kaip viena iš bendrųjų civilinės atsakomybės kilimo sąlygų Lietuvos teisinėje sistemoje, nors ir yra ne naujas institutas, kuris skirtingais aspektais buvo nagrinėtas tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje, tačiau išsami žalos kaip įmonės vadovo vienos iš civilinės atsakomybės kilimo sąlygų teisės doktrinos, teismų praktikos ir teisinio reguliavimo analizė atlikta nebuvo. Pasigendama išsamios žalos, kaip įmonės vadovo vienos iš civilinės atsakomybės kilimo sąlygos, analizės, kuri leistų nustatyti ne tik tokios žalos rūšis, bet ir jų apskaičiavimo kriterijus. Šis darbas pasižymi aktualumu, kadangi jame išsamiai nagrinėjama žala, kaip įmonės vadovo civilinės atsakomybės sąlyga, akcentuojant už kokią įmonei ar jos kreditoriams padarytą žalą įmonės vadovas gali būti laikomas atsakingas. Darbe siekiama ne tik apibrėžti tokios žalos rūšis, bet ir išanalizuoti teisės doktrinoje ir teismų praktikoje taikomus kriterijus, kuriais remiantis apskaičiuojamas žalos atlyginimo dydis. Be kita ko, teisės doktrinoje taikant įmonės vadovo civilinę atsakomybę menkai tėra paliestas neturtinės žalos atlyginimo institutas. Negausi teismų praktika šioje srityje neleidžia daryti vienareikšmės išvados apie tokio pobūdžio žalos priteisimo realumą, todėl egzistuoja poreikis ištirti neturtinės žalos kaip civilinės atsakomybės taikymo galimybę bei nustatyti tokios žalos apskaičiavimo kriterijus.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis.

Nenustatyta, jog žala, kaip įmonės vadovo civilinės atsakomybės sąlyga, buvo atskiru mokslininkų tyrimų objektu, tačiau yra mokslinių darbų, kuriuose bandyta atskleisti įmonės vadovo teisinį statusą, kurio dualizmą nagrinėjo tokie autoriai kaip J. Usonienė ir A. Tikiniūtė¹, R. Čiočys², tačiau daugiausia teisės doktrinos atstovų dėmesio vis dėlto susilaukė įmonės vadovo neteisėtų veiksmų, tame tarpe fiduciarinių pareigų pažeidimo analizė, kuri atsispindi R. Tatol³, G. Jakuntavičiūtės⁴, V. Bitės⁵, L. Didžiulio⁶, P. Cerkos⁷, S. Urbonavičiaus⁸ darbuose. Tuo tarpu žala, kaip įmonės

¹Jūratė Usonienė ir Agnė Tikniūtė. "Vienasmensio valdymo organo teisinis statusas: ar įmanomas vienareikšmiškumas?" *Jurisprudencija*, 20(3) (2013):1095-1111.

²Robertas Čiočys. „Europos komisijos rekomendacijų dėl bendrovių valdymo organų narių atlyginimų perkėlimo į Lietuvos teisę problemos“. *Teisė*, (85) (2012): 130-147.

³Renata Tatol. „Bendrovės vadovo atsakomybė už bendrovės vardu prisiimtas rizikas“. Pranešimas konferencijoje Business, Management And Education, Vilnius, 2010. http://leidykla.vgtu.lt/conferences/BME_2010/007/005.htm.

⁴Gintarė Jakuntavičiūtė. „Neteisėtumas kaip vadovo civilinės atsakomybės už rizikingais verslo sprendimais bendrovei padarytą žalą sąlyga.“ *Socialinių mokslų studijos*, 4(4) (2012): 1549–1567.

⁵Virginijus Bitė ir Gintarė Jakuntavičiūtė, „Types of Companies' Management bodies Under Lithuania Law.“ *European Scientific Journal*, 10(16) (2014): 43-64; Bitė, Virginijus ir Gintarė Jakuntavičiūtė. „Is The Limited Liability Doctrine Applicable to company Directors.“ *European Scientific Journal*, 10(16) (2014): 109–128.

⁶Laurynas Didžiulis. „Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija“. *Teisė*, (91) (2014): 83-99.

⁷Paulius Cerka. "Ar vakarų valstybių teisėje valdymo organams nustatyti rūpestingumo pareigos (duty of care) principai ir standartai taikytini Lietuvos bendrovių teisei. *International Journal of Baltic Law*, (1) (2002): 57-75.

⁸Nors iš esmės nagrinėjamas vadovo statusas ne pelno organizacijų kontekste, tačiau išsamiai analizuojamos bendrosios fiduciarinės pareigos, labiausiai akcentuojantis į lojalumo ir rūpestingumo pareigas. Stasys Urbonavičius. "Ar skiriasi ne pelno organizacijos ir privataus juridinio asmens vadovų fiduciarinių pareigų standartai?". *International Journal of Baltic Law*, (1) (2005) :101-117.

vadovo viena iš civilinės atsakomybės kilimo sąlygų, iš esmės nuodugniai nagrinėta nebuvo. Pažymėtina, kad ji bendrąja prasme aptarta darbuose, kuriais iš esmės plačiau nagrinėjamas pats įmonės vadovo institutas, kaip antai A. Abromavičiaus⁹, G. Jakuntavičiūtės daktaro disertacijoje¹⁰, taip pat T. Davulio¹¹, G. Butrimienės¹² darbuose, žalos institutas aptiriamas ir V. Papijanc¹³, A. Tikiniūtės¹⁴ darbuose, tačiau kuriuose, reikia pažymėti, nagrinėjamas įmonės dalyvių statusas, taip pat J.W. Carney¹⁵, Avi–Yonah, S. R.¹⁶, Gratham, R. B.¹⁷ darbuose.

Baigiamojo darbo reikšmė. Nesant išsamios žalos, kaip įmonės vadovo vienos iš civilinės atsakomybės kilimo sąlygų, teisės doktrinos, teismų praktikos ir teisinio reguliavimo analizės, šis darbas, analizuojantis žalą visais minimais aspektais, gali tapti mokomąja metodine priemone teisės studijų krypties studentams, besigilinantiems į vadovo civilinės atsakomybės, tame tarpe žalos institutą, o šio tyrimo rezultatai gali lemti tolimesnius teisės mokslininkų tyrinėjimus. Manytina, kad tyrimo rezultatai ir siūlomi žalos nustatymo kriterijai galėtų būti naudingi teismams, formuojant vienodą teisės taikymo ir aiškinimo praktiką, šalinant akivaizdžius neatitikimus tarp skirtingos kompetencijos teismų sprendimų, įgyvendinančių kompensacinį pažeistų teisių gynimo būdą.

Šio **darbo tikslas** yra, remiantis kompleksine teisine literatūra bei teismų praktika, atsakyti į klausimą, ar Lietuvos teisinėje sistemoje egzistuoja aiškūs įmonės vadovo veiksmis ar neveikimu padarytos žalos atlyginimo kriterijai?

Šiam tikslui pasiekti iškelti tokie pagrindiniai **darbo uždaviniai**:

- 1) Atskleisti įmonės vadovo teisinio statuso ir jo civilinės atsakomybės taikymo dualizmą bei pateikti bendrųjų civilinės atsakomybės sąlygų apžvalgą;
- 2) Išnagrinėti žalos kaip civilinės atsakomybės sąlygos turinį bei apibrėžti įmonės vadovo veiksmis ar neveikimu padarytos žalos rūšis;

⁹ Armanas Abramavičius ir Vytautas Mikelėnas. *Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999.

¹⁰ Gintarė Jakuntavičiūtė. „Juridinių asmenų valdymo organų narių civilinė atsakomybė“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2012. <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2013~D.../DS.005.0.01.ETD>;

¹¹ Tomas Davulis. „Įmonės, įstaigos, organizacijos vadovo teisinio statuso problema Lietuvos teisėje“. Iš *Privatinė teisė: preitis, dabartis, ateitis*, Vytautas Mizaras (Vilnius: Justitia, 2008), 99-116.

¹² Gitana Butrimienė. „Ar ribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų dalyviai pagal bendrą taisyklę neatsakantys už bendrovės prievoles gali būti patraukti civilinėn atsakomybėn“. *International Journal of Baltic Law*, 2(4) (2005):60-78.

¹³ Vitalij Papijanc. „Piercing the corporate veil institutas ir patronuojančios įmonės atsakomybė pagal dukterinės įmonės prievoles“. *Jurispruencija*, 10 (112) (2008): 95-102.

¹⁴ Tikiniūtė, Agnė. „Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2006; Tikiniūtė, Agnė. „Juridinio asmens doktrina: šiuolaikinės tendencijos“, *Jurisprudencija* 2 (104) (2008): 64-72.

¹⁵ Carney, J. William. *Limited Liability. Encyclopedia of Law and Economics*. Atlanta: Emory University School of law, 1998.

¹⁶ Reuven S. Avi-Yonah. The Cyclical Transformations of Corporate Form: A Historical Perspective on Corporate Social Responsibility. *Michigan Law and Economics Research Paper*, 5(003) (2005):767-818;

¹⁷ Robert Bontine Gratham. The Limited Liability of Company Directors. *The University of Queensland Research Paper*, (07-03) (2007):1-45.

- 3) Nustatyti žalos apskaičiavimo metodus ir kriterijus, kuriais remiantis yra įrodinėjamas įmonės vadovo veiksmais ar neveikimu padarytos žalos dydis.

Siekiant įgyvendinti šio darbo tikslus, yra pasitelkiami įvairūs kompleksiška tarpusavyje derinami **metodai**: duomenų rinkimo, teisinių dokumentų analizės, lyginamasis, lingvistinis, sisteminės analizės.

Rašant magistro baigiamąjį darbą naudojamas duomenų rinkimo, teisinių dokumentų analizės metodai. Minėtos metodologijos naudojamos renkant tyrimui reikalingą medžiagą ir ją analizuojant, ypač Lietuvos ir užsienio valstybių įstatyminę bazę, teismų praktiką bei teisės doktriną. Siekiant atskleisti įmonės vadovo teisinio statuso ir civilinės atsakomybės taikymo dualizmą, bei išanalizuoti žalos, kaip civilinės atsakomybės sąlygos, turinį ir kriterijus yra pateikiamas tiek Lietuvos, tiek užsienio šalių teisinėje doktrinoje nusistovėjęs požiūris. Analizuojant užsienio šalių patirtį yra siekiama identifikuoti įmonės vadovo civilinės atsakomybės, tame tarpe žalos, nustatymo kriterijus ir rasti tinkamiausius būdus šio instituto Lietuvoje tobulinimui – naudojamas lyginamasis metodas. Pasitelkiant lingvistinį metodą, remiantis sintaksės, gramatikos ir kitomis kalbos taisyklėmis, darbe analizuojamas teisės normų turinys. Sisteminės analizės metodas naudojamas tiriant žalą, kaip vieną sudedamųjų civilinės atsakomybės instituto komponentų ir šio instituto vietą civilinės teisės sistemoje; žala, kaip įmonės vadovo civilinės atsakomybės sąlyga, analizuojama tiek bendrųjų, tiek specialiųjų Civilinio kodekso normų kontekste; įmonės vadovo teisinio statuso dualizmas lemia poreikį analizuoti tiek civilinės, tiek darbo teisės normas, reglamentuojančias įmonės vadovo teisinį statusą.

Tyrimo struktūra. Darbas susideda iš tarpusavyje logiškai susijusių dalių: bendrojoje tyrimo dalyje yra nagrinėjamas įmonės vadovo teisinis statusas, pateikiamos bendrosios civilinės atsakomybės kilimo sąlygos, specialioji tyrimo dalis išskiriama į tris atskirus skyrius, kuriuose atitinkamai analizuojamas žalos kaip įmonės vadovo civilinės atsakomybės taikymo sąlygos turinys bei apibrėžiamos įmonės vadovo veiksmais ar neveikimu padarytos žalos rūšys; analizuojama įmonės vadovo padaryta žala kreditoriams; siekiama nustatyti įmonės vadovo veiksmais ar neveikimu padarytos žalos apskaičiavimo kriterijus bei metodus. Darbas baigiamas išvadomis ir pasiūlymais.

Ginamieji teiginiai: LR įstatyminis reglamentavimas, kiek jis susijęs su įmonės vadovo statuso dualizmu, nėra suderintas ir lemia skirtingų atsakomybės pagrindų įmonės vadovui taikymą; Žala, kaip viena iš įmonės vadovo civilinės atsakomybės sąlygų, gali pasireikšti tiek kaip tiesioginė ar netiesioginė turtinė, tiek kaip neturtinė žala, kurios apskaičiavimas yra grindžiamas skirtingų žalos dydžio kriterijų taikymu. Įmonės vadovo veiksmais ar neveikimu padarytos žalos kreditoriams dydžio nustatymas yra siejamas su įmonės vadovo pareigos kreditoriams atsiradimo momentu.

1. ĮMONĖS VADOVAS KAIP CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SUBJEKTAS

Civilinis teisinis subjektiškumas kiekvienam civilinių teisinių santykių subjektui laiduoja galimybę laisvai dalyvauti civilinėje apyvarčioje, išreiškiant savo valią sukurti, pakeisti ar panaikinti civilinės teisės ir pareigas. Juridinis asmuo, būdamas išvestiniu civilinės teisės subjektu, vieną iš juridinio asmens koncepcijos kategorijų¹⁸ – teisinio subjektiškumo turinį įgyvendina per juridinio asmens organus. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – LR CK) 2.82 straipsnio 2 dalis numato, kad kiekvienas juridinis asmuo turi turėti vienasmenį ar kolegialų valdymo organą ir dalyvių susirinkimą, jeigu steigimo dokumentuose ir juridinių asmenų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose nenumatyta kitokia organų struktūra. Kadangi šio darbo objektas lemia poreikį ištirti įmonės vadovo kaip vienasmenio valdymo organo teisinį statusą bei atsakomybę už padarytą žalą, kolegialūs įmonės valdymo organai atskirai aptariami nebus. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo (toliau – LR ABĮ) 19 straipsnio 1 dalis imperatyviai įvirtina, jog bendrovė turi turėti visuotinį akcininkų susirinkimą ir vienasmenį valdymo organą – bendrovės vadovą – fizinį asmenį¹⁹, kuris įgyvendindamas įstatymo, įmonės steigimo dokumentuose jam deleguotas teises ir pareigas veikia bendrovės vardu ir interesais. Vadovo sąvokos Lietuvos teisės aktai, lygiai taip pat kaip ir Anglijos teisė²⁰, nereglamentuoja, tačiau teisės doktrina ir teismų praktika vadovo kategorijai priskiria tiek *de jure* vadovus, „kuriems įgaliojimai veikti atsiranda, kai juos teisėtai paskiria juridinio asmens organai“²¹, tiek *de facto* vadovus, kurie nors ir nebuvo teisėtai paskirti vadovauti juridiniam asmeniui, atlieka vadovo funkcijas, tarsi būtų buvę paskirti teisėtai²². Todėl kiekvienu konkrečiu atveju, siekiant nustatyti, ar asmuo, kurio neteisėti veiksmai (neveikimas) sukėlė žalą, turėtų atsakyti kaip vadovas, yra vertinama, ar jis atliko vadovui būdingas funkcijas. Jei dalyvis atlieka veiksmus, kurie pagal

¹⁸ Petroševičienė, Olga. Juridinių asmenų samprata ir jos raidos tendencijos. Iš *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*, Gediminas Sagatys et al., 274. (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013). Autorė apibendrinama įmonių teisės doktrinoje vyraujančias nuomones išskiria penkias juridinio asmens koncepciją apibūdinančias kategorijas: teisinis subjektiškumas; ribota atsakomybė; parduodamos akcijos ar kitos nuosavybės teisė į juridinį asmenį pagrindžiančios dalys; valdymo organams deleguotas juridinio asmens administravimas; investuotojo atsakomybė.

¹⁹ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas 2.81 straipsnio 4 dalis.“ *Valstybės žinios*, 74(2262) (2000). „Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas 37 straipsnio 2 dalis“ *Valstybės žinios*, 64(1914) (2000) - juridinio asmens valdymo organų nariais gali būti tik fiziniai asmenys. Analogiškas reikalavimas, kad bendrovės valdymo organas turi būti fizinis asmuo įtvirtintas ir Suomijoje, Airijoje, Italijoje, Švedijoje: iš Egidijus Baranauskas, et. al., *Civilinė teisė: bendroji dalis* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008), 260.

²⁰ Bendrovių įstatymas (Companies Act 2006) numato reikalavimą privačioms įmonėms turėti vieną, viešoms įmonėms du direktorius, tačiau įstatymas direktoriaus sąvokos nepateikia. Frank Dornseifer, et. al. *Corporate Business Forms in Europe: A Compendium of Public and Private Limited Companies in Europe* (Munchen: European Law Publishers GmbH, 2005), 85.

²¹ Rimgaudas Greičius. *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007), 113.

²² Rimgaudas Greičius, *ibid.*, 113.

įstatymus ir steigimo dokumentus nepriskirtini jo, kaip dalyvio, kompetencijai, bet būdingi vadovui, laikytina, kad jis veikia kaip faktinis vadovas ir atsakomybę turi prisiimti kaip vadovas. Kai tas pats asmuo yra ir vadovas, ir dalyvis, arba tik dalyvis, kuris atlieka dalyviui būdingus, bet neteisėtus, žalos sukėlusius veiksmus, jo atsakomybė turi būti nustatoma kaip dalyvio civilinė atsakomybė²³.

Visgi, įmonės vadovo civilinės atsakomybės taikymas galimas tik išimtiniais atvejais, tačiau teisinėje doktrinoje nėra vieningos pozicijos dėl įmonės vadovo galimybės remtis ribotos juridinio asmens atsakomybės teikiama apsauga. Kaip matyti iš V. Bitės ir G. Gumuliauskienės atlikto tyrimo²⁴, vienų autorių nuomone, ribotos atsakomybės doktrina turi būti taikoma ne tik akcininkų, bet ir įmonės valdymo organų narių atžvilgiu, kadangi jie veikia įmonės vardu ir interesais²⁵. Be to, yra pripažįstama, kad valdymo organų nariai, kaip ir akcininkai, investuoja tam tikrą savo kapitalą į įmonę²⁶, todėl įmonės vadovas, kaip ir akcininkas, turėtų rizikuoti tik investuota savo turto dalimi²⁷. Kita vertus, ribotos atsakomybės doktrinos kritikai nurodo, jog ribotos atsakomybės taikymas įmonės vadovų atžvilgiu yra nesuderinamas su įmonių teisės funkcijomis, pagal kurias juridinis asmuo yra pats atsakingas už jo vardu sudarytas sutartis ar padarytus teisės pažeidimus²⁸.

Vis dėlto, Lietuvos teisė, kaip ir daugelio valstybių teisė, pripažįsta atsakomybę už įmonės vadovo pareigų pažeidimu padarytą žalą. Toks teisinis reguliavimas yra pagrįstas įmonės akcininkų bei kreditorių interesų apsauga, kadangi papildomos atsakomybės juridinio asmens vadovams nustatymas neleidžia piktnaudžiauti galimybe išvengti atsakomybės, prisidengiant juridinio asmens ribota turtine atsakomybe²⁹. Įstatymo suteikta apsauga veiksmingai sąlygoja, kad tais atvejais, kai dėl įmonės vadovo kaltės pati įmonė patiria žalą ar juridinis asmuo negali visiškai įvykdyti prievolės kreditoriui, galima pasiremti įmonės vadovo civilinę atsakomybę reglamentuojančiomis normomis ir savo reikalavimą dėl žalos atlyginimo nukreipti į asmeninį įmonės vadovo turtą.

²³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012“. Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/338541?nr=1>.

²⁴ Bitė, Virginijus ir Gintarė Jakuntavičiūtė. „Is The Limited Liability Doctrine Applicable to company Directors.“ *European Scientific Journal*, 10(16) (2014): 109–128.

²⁵ Davies, L. P. *Introduction to Company Law*. (New York: Oxford University Press, 2002), cituota iš Bitė, Virginijus ir Gintarė Jakuntavičiūtė., *ibid.*, 111.

²⁶ Įmonės akcininkai investuoja finansinio kapitalo forma, tuo tarpu įmonės vadovų investicija pasireiškia žmogiškojo kapitalo forma.

²⁷ Cheffins, B. R. “Corporate Law and Ownership Structure – A Darwinian Link?” *University of New South Wales Law Journal*, 25 (2) (2002): 346-378, cituota iš Bitė, Virginijus ir Gintarė Jakuntavičiūtė., *supra* note, 28, 112.

²⁸ Grantham, R. B. “The Limited Liability Of Company Directors.” *Research Paper, TC Beirne School of Law, The University of Queensland*, 3 (2007): 362-391, cituota iš Bitė, Virginijus ir Gintarė Jakuntavičiūtė., *ibid.*, 111.

²⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-124/2004.“ Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą: http://www2.lat.lt/lat web test/4_tpbuletieniai/senos/nutartis.aspx?id=24064.

Sprendžiant įmonės vadovo civilinės atsakomybės klausimą, pirmiausia yra svarbu nustatyti įmonės vadovą ir įmonę siejančių teisinių santykių prigimtį, kadangi tai turi tiesioginės įtakos sprendžiant įmonės vadovo veiksmais ar neveikimu padarytos žalos atlyginimo rūšį bei dydį.

1.1. Įmonės vadovo teisinis statusas

Įmonės vadovas, kaip vienasmenis valdymo organo narys, yra išimtinai svarbus juridinio asmens funkcionavimui. LR CK 2.81 straipsnio 1 dalis įtvirtina, kad juridiniai asmenys įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina per savo organus, kurie sudaromi ir veikia pagal įstatymus ir juridinių asmenų steigimo dokumentus. „Juridinio asmens organai vykdo šias funkcijas: 1) formuoja ir išreiškia juridinio asmens valią, 2) vadovauja juridinio asmens veiklai, 3) vadovauja juridinio asmens veiklai“³⁰. Atitinkamai, remiantis LR ABĮ 19 straipsnio 6 dalimi, 37 straipsnio 8 ir 10 dalimis, bendrovės santykiuose su kitais asmenimis bendrovės vardu vienvaldiškai veikia bendrovės vadovas; bendrovės vadovas organizuoja kasdieninę bendrovės veiklą, priima į darbą ir atleidžia darbuotojus, sudaro ir nutraukia su jais darbo sutartis, skatina juos ir skiria nuobaudas; bendrovės vadovas veikia bendrovės vardu ir turi teisę vienvaldiškai sudaryti sandorius, išskyrus atvejus, kai bendrovės įstatuose nustatytas kiekybinis atstovavimas bendrovei. Įstatyme įtvirtintos įmonės vadovo funkcijos juridiniam asmeniui leidžia įgyvendinti teisinio subjektiškumo turinį, todėl pagrįstai kyla klausimas, koku teisiniu pagrindu remiantis įmonės vadovas įgyvendina jam priskirtas teises ir pareigas?

Aukščiau pateiktas teisinis reglamentavimas leidžia daryti prielaidą, jog įmonės vadovas, organizuodamas kasdienę bendrovės veiklą ir atstovaudamas jos vardu, veikia saistomas civilinių teisinių santykių, tačiau tam tikrų abejonų kelia LR ABĮ 37 straipsnio 4 dalis, kuri įtvirtina, jog su bendrovės vadovu yra sudaroma ir darbo sutartis. Tiek civilinė, tiek darbo teisė yra laikomos savarankiškoms teisės šakoms, tačiau Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau – LR DK) 11 straipsnyje yra įtvirtinta darbo teisės normų viršenybė kitų įstatymų ar norminių teisės aktų atžvilgiu. Tiek teisės doktrina, tiek teismų praktika nepatvirtina teiginio, jog teisės šakų kolizija vadovo teisinio statuso klausimu turi būti išspręsta darbo teisės naudai, todėl pagrįstai kyla klausimas, kokia apimtimi įmonės vadovui taikomos darbo, o kokia civilinės teisės normos? Pažymėtina, kad analogiško klausimo iškėlimui Vokietijos teisinė sistema nesuteikia pagrindo, kadangi valdymo organai nėra laikomi darbuotojais – darbo teisės normos, skirtos darbuotojų teisinei apsaugai nėra taikomos³¹. Vis dėlto, tipinės darbo sutarties sąlygos (paskyrimo trukmė,

³⁰ Egidijus Baranauskas, et. al., *supra* note 19, 204.

³¹ Frank Dornseifer, et. al. *Corporate Business Forms in Europe: A Compendium of Public and Private Limited Companies in Europe* (Munche: European Law Publishers GmbH, 2005), 246.

kompensacijos, atostogos ir pan.) yra įtraukiamos į su įmonės valdymo organų nariais sudaromas paslaugų teikimo sutartis³², kurios priskiriamos civilinių teisinių santykių sferai.

Įmonės vadovo atsakomybės kontekste atsakymas į aukščiau užduotą klausimą yra itin reikšmingas, kadangi nuo jo priklauso įmonės vadovo atsakomybės ribos, taip pat ir atlygintinos žalos dydis. Civilinės atsakomybės taikymas remiantis LR CK 6.251 straipsnio 1 dalimi pasižymi visišku nuostolių atlyginimo principu, vadinasi, įmonės vadovo atsakomybė taikant bendrą žalos atlyginimo taisyklę yra lygi patirtų nuostolių dydžiui (visiškas įmonės vadovo padarytos žalos atlyginimas reglamentuojamas ir CK 2.87 straipsnyje 7 dalyje). ABĮ 37 straipsnio 4 dalyje papildomai įtvirtinta, kad su bendrovės vadovu gali būti sudaryta jo visiškos materialinės atsakomybės sutartis. Tuo tarpu, įmonės vadovą laikant darbo teisės subjektu, jo materialinės atsakomybės ribos yra siauresnės – LR DK 254 straipsnis numato, kad darbuotojas privalo atlyginti visą padarytą žalą, bet ne daugiau kaip jo trijų / šešių vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių dydžio, išskyrus tam tikras įstatymines išimtis, kurios numato galimybę su darbuotoju sudaryti visiškos materialinės atsakomybės sutartį. Atkreiptinas dėmesys, kad LR DK 256 straipsnio 1 dalis įtvirtina, kad visiškos materialinės atsakomybės sutartis gali būti sudaroma su darbuotojais, kurių darbas yra tiesiogiai susijęs su materialinių vertybių saugojimu, priėmimu, išdavimu, pardavimu, pirkimu, gabenimu, ir dėl priemonių, perduotų darbuotojui naudotis darbe. Kadangi įmonės vadovo darbas ne visais atvejais pagal savo faktinį pobūdį tenkina šias sąlygas, manytina, kad su juo sudaryta visiškos materialinės atsakomybės sutartis gali iškreipti visą visiškos materialinės atsakomybės institutą³³. Remiantis darbo kodekso viršenybės principu kitų įstatymų atžvilgiu galima teigti, kad LR įstatyminis reglamentavimas, kiek jis susijęs su įmonės vadovo materialinės atsakomybės įtvirtinimu, nėra suderintas, kadangi lingvistinis teisės normų aiškinimas gali lemti išvadą, kad įmonės vadovo, su kuriuo nėra sudaryta visiškos materialinės atsakomybės sutartis, atsakomybė yra ribota. Pabrėžtina, kad LAT savo praktikoje³⁴, sprenddamas įmonės vadovų veiksmais ar neveikimu padarytos žalos atlyginimo klausimus, vis dėlto vadovaujasi visišku nuostolių atlyginimo principu. Manytina, kad reikalingas galiojančių įstatymų pakeitimas, kuris padėtų užtikrinti teisinį tikrumą ir tinkamą įmonės ir jos kreditorių teisių bei interesų apsaugą tais atvejais kai įmonės vadovas veikia išoriniuose santykiuose – ABĮ 37 straipsnyje numatyta teisės norma, įtvirtinanti, jog su bendrovės vadovu gali būti sudaryta jo visiškos materialinės atsakomybės sutartis, turėtų būti pripažinta netekusi galios arba atitinkamai

³² Frank Dornseifer, *ibid.*, 246-247.

³³ Tomas Davulis, *supra* note 11, 105.

³⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-28/2011.“ Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą:
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7faa7f5f-0588-483b-9fbd-6918efd9c9da>.

reikalingas LR DK pakeitimas, leisiantis įtvirtinti nuostatą, kad su įmonės vadovu gali būti sudaroma visiškos materialinės atsakomybės sutartis.

Nepaisant aukščiau minimo įstatyminio reguliavimo, kad su bendrovės vadovu yra sudaroma darbo sutartis, teismai savo praktikoje kvalifikuodami įmonę ir jos vadovą siejančius santykius ilgą laiką laikėsi priešingos įstatymų leidėjui pozicijos, o būtent, jog „po 1998 m. balandžio 17 d. atsiradusiems akcinių bendrovių administracijos vadovų žalos, padarytos bendrovei, santykiams taikytinos Akcinių bendrovių įstatymo normos ir kitos deliktinę civilinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos, o Darbo įstatymų kodekso nuostatos netaikomos“³⁵. Taigi, minėta nutartimi įmonės vadovo atsakomybė pripažinta kylanti civilinės teisės normų pagrindu. Visgi, pavienė teismų praktika patvirtina faktą, jog vadovo atsakomybės klausimai nebuvo sprendžiami vienareikšmiškai – įmonės vadovo atsakomybę kvalifikuojant kaip civilinę. Kaip antai vienoje iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) nutarčių³⁶ įmonės vadovo atsakomybė buvo kildinama remiantis darbo teisės normų pagrindu, konstatuojant, jog įmonės vadovas atsako už ABI ir kituose įstatymuose bei teisės aktuose, taip pat bendrovės įstatuose nustatytų pareigų vykdymą. Atitinkamai šių teisinių pareigų nevykdymas, padaręs žalos, sukelia bendrovės vadovo, kaip darbuotojo, materialinę atsakomybę, kuri taikoma pagal bendrąsias DK nustatytas taisykles, papildomai taikant specialiuosius įstatymus. Jie taikomi tiek, kiek turtinės bendrovės vadovo atsakomybės klausimų nereglementuoja DK.

Dar 1998 m. prof. V. Mikelėnas analizavęs užsienio valstybių praktiką ir nustatęs, kad ji patvirtina, jog įmonės vadovo ir įmonės tarpusavio santykiams turėtų būti taikomos civilinės, o ne darbo teisės normos, išreiškė viltį, kad artimiausioje ateityje egzistuojantis įmonės vadovo statuso dvilypumas bus panaikintas ir darbo sutarties instituto šioje srityje bus atsisakyta³⁷. Tačiau įmonės vadovo statuso dualizmo nulemtas teisinio tikrumo nebuvimas ir jo sprendimų paieškos užtruko: kaip matyti, įstatymui leidėjas iki šiol neturėjo siekio teisės normomis aiškiai sureglamentuoti įmonės vadovo teisinį statusą, o teismai, kurdami teisės taikymo ir aiškinimo taisykles, nustatydami kriterijus, kuriais remiantis, įmonės vadovas priskiriamas tai darbo, tai civilinės teisės sričiai, ne visuomet teisingai kvalifikuoja įmonės vadovą ir įmonę siejantį teisinį santykį.

Viena iš pirmųjų bylų, kurioje buvo siekiama pagrįsti civilinės teisės normų taikymą įmonės vadovui, galime laikyti LAT Civilinių bylų skyriaus išplėstinės kolegijos 2001 m. spalio 28 d.

³⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1203/2010.“ Žiūrėta 2016 09 05 d. per internetą: http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbuletieniai/senos/nutartis.aspx?id=25503.

³⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-428/2008.“ Žiūrėta 2016 09 05 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/89515>.

³⁷ Armanas Abramavičius ir Vytautas Mikelėnas., *supra* note 9, 264.

nutartį³⁸, kurioje išsamiai nagrinėjamas įmonės vadovo teisinis statusas, pripažįstant, kad įmonės vadovo ir įmonės santykiai pasižymi sekančiais ypatumais:

- 1) administracijos vadovas teikia tam tikras intelektines paslaugas, t. y. užtikrina kasdieninį bendrovės funkcionavimą ir jos reikalų tvarkymą;
- 2) įmonės vadovą ir įmonę sieja atstovavimo santykiai, kuomet administracijos vadovui, kaip bendrovės įgaliotiniui, pavedama veikti bendrovės vardu ir savo veiksmais sukurti bendrovei teises ir pareigas;

Atkreiptinas dėmesys, kad LAT toje pačioje nutartyje, analizuodamas įmonės vadovo teisinį statusą konstatavo, kad įmonės vadovą ir įmonę tuo pačiu metu sieja tiek pavidimo, tiek atstovavimo teisiniai santykiai. R. Greičius nesutikdamas su tokia teismo pozicija savo monografijoje teigia, kad „subjektas tuo pačiu metu negali būti ir įstatyminis atstovas, ir įgaliotinis pagal pavidimo sutartį“³⁹. Įmonės vadovą laikant pavidimo teisinių santykių subjektu pirmiausia susiduriama su klausimu, kieno pavidimą vykdo įmonės vadovas? Aiškinimu, kad juridinio asmens direktoriai turi pareigų ne tik akcininkams, paremta ir šiuolaikinė įmonių teisė⁴⁰ ir teismų jurisprudencija, kurioje įtvirtinta, kad „bendrovė privalo veikti atsižvelgdama į visų suinteresuotų asmenų, įskaitant ir kreditorius, interesus; bendrovės vadovas privalo šiuos interesus derinti ir siekti jų pusiausvyros, dėl šios priežasties pripažįstama vadovo fiduciarinė pareiga ne tik akcininkų, bet ir bendrovės kreditorių atžvilgiu“⁴¹. Tai neleidžia įmonės vadovo laikyti išimtinai akcininkų valios reiškėju ir tuo pačiu įmonės vienasmenio valdymo organo kvalifikuoti kaip juridinio asmens atstovo. Minėtą poziciją sustiprina teisės doktrinoje išreiškiamą nuomonę⁴², jog juridinio asmens valdymo organai negali būti laikomi juridinio asmens atstovais tradicine prasme remiantis šiais argumentais: valdymo organo narys atlieka ne tik atstovavimo, bet ir kontrolės bei vadovavimo funkcijas; juridinio organo narys veikia ne pagal įgaliotojo nurodymus, o savarankiškai priimdamas sprendimus juridinio asmens vardu ir interesais; valdymo organo narys išreiškia juridinio asmens, o ne savo valią; sandorio sudarymo metu

³⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-760/2001.“ Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą:

http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbuletieniai/senos/nutartis.aspx?id=12039.

³⁹ Rimgaudas Greičius, *supra* note 20, 125.

⁴⁰ Agnė Tikniūtė ir Vaidas Jurkevičius. „Atstovo samprata Lietuvos civilinėje teisėje“, Iš *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*, Gediminas Sagatys et al., (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), 390.

⁴¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-130/2011.“ Žiūrėta 2016 09 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/197470?nr=1>.

⁴² Gintarė Jakuntavičiūtė, *supra* note 10, 65. „Juridinio asmens organo veikla – tai paties juridinio asmens valios raiška, be papildomo savo funkcijų delegavimo įgaliotiniui. Atstovavimo instituto normos, nors ir gali būti taikomos šiems santykiams, tai tik mutatis mutandis.“ Žr. Julija Kiršienė ir Agnė Tikniūtė, „Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija?“ *Jurisprudencija* 55(47)(2004): 33. 32-39.; „Taigi, autorės nuomone, bendrovės ir bendrovės vadovo teisinių santykių negalėtumėme priskirti prie tradicinių atstovavimo teisinių santykių grupės, kadangi bendrovės vadovas veikia kaip bendrovės organas, o ne kaip atskiras subjektas, kaip kad yra atstovavimo teisiniuose santykiuose“. Gintarė Jakuntavičiūtė, „Bendrovės vadovo atsakomybė bendrovei: civilinė ar materialinė?“ *Socialinių mokslų studijos* 3(4) (2011), 1452.

teisiniai santykiai atsiranda tarp juridinio ir trečiojo asmens, o ne įmonės valdymo organo nario ir trečiojo asmens. Todėl remiantis išdėstytu, siūlytina įmonės vadovą laikyti ne juridinio asmens atstovu, o juridinio asmens vienasmeniu valdymo organu, kadangi „juridinio asmens organo veikla – tai paties juridinio asmens valios išraiška, be papildomo savo funkcijų delegavimo įgaliotiniui“⁴³. Toks traktavimas atitiktų Vokietijos teisinėje doktrinoje išreiškiamą požiūrį, jog „direktoriai yra organiniai atstovai“⁴⁴, todėl negali būti laikomi juridinio asmens atstovais, remiantis tradicine atstovavimo samprata. Vis dėlto vargu, ar Lietuvos teismų praktika nuėjusi kitu keliu – įmonės ir įmonės vadovo teisinį santykį kvalifikuodama ir darbo, ir civiliniu, o būtent pavedimo teisiniu santykiu, yra pajėgi rasti argumentų, civilinį santykį kvalifikuoti ne kaip pavedimo, o kaip teisės doktrinoje yra siūloma, paslaugų teisiniu santykiu, „kadangi vadovas ne tiesiog vykdo akcininkų pavedimą, bet teikia paslaugas bendrovei vykdydamas įstatymines pareigas ir tik subsidiariai, kiek tai neprieštaruja imperatyviam reguliavimui, akcininkų nurodymus“⁴⁵.

- 3) administracijos vadovo veikla yra jo profesinė veikla ir pragyvenimo šaltinis, t.y. administracijos vadovo ir bendrovės santykiams būdingas darbuotoją ir darbdavį siejančio darbo santykio elementas.

Toks įmonės vadovo kaip juridinio asmens valdymo organo statuso kompleksiskumas, lemiantis tam tikrą teisinį neapibrėžtumą – tiek civilinės, tiek darbo teisės normų taikymo galimumą, aukščiau minimoje nutartyje buvo pabandytas išspręsti konstatuojant, jog šie administracijos vadovo ir bendrovės santykių ypatumai sudaro pagrindą pripažinti, kad net ir tuo atveju, kai tarp administracijos vadovo ir bendrovės yra sudaryta darbo sutartis, šie santykiai iš esmės atitinka ne darbo teisinius santykius, o civilinius teisinius santykius, kuriems taikytinos pavedimo sutartį reguliuojančios teisės normos; ABĮ 29 str. nuostatos, kad su administracijos vadovu gali būti sudaryta darbo sutartis, kurioje nustatoma jo darbo apmokėjimo ir skatinimo tvarka, bei, kad tokia sutartis gali būti bendrovės valdybos ar visuotinio akcininkų susirinkimo nutraukta DSĮ [Lietuvos Respublikos darbo sutarties įstatymas] nustatyta tvarka, nepaneigia aukščiau minėtų išvadų apie administracijos vadovo ir bendrovės santykių pobūdį ir negali būti aiškinamos taip, kad administracijos vadovui visa apimtimi taikytinas DSĮ ir kiti darbo teisinius santykius reglamentuojantys teisės aktai⁴⁶.

⁴³ Kiršienė J., Tikniūtė A. *supra* note 42, 33.

⁴⁴ Gintarė Jakuntavičiūtė, *supra* note 10, 65.

⁴⁵ Usonienė ir Agnė Tikniūtė, *supra* note 1, 1107.

⁴⁶ Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad bendrovės ir jos vadovo darbo sutarties pagrindu atsiradusiems santykiams, susijusiems su bendrovės vadovo teise pasinaudoti socialinėmis garantijomis, darbų saugos ir apmokėjimo už darbą tvarkos nustatymu, darbo sutarties pasibaigimo priežasties formulavimo, darbo sutarties nutraukimo ir atleidimo iš pareigų įforminimo bei atsiskaitymo tvarkos reglamentavimu, taikomos darbo teisės normos. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-384/2011.“ Žiūrėta 2016 09 06 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/227085?nr=6>.

Teisės doktrinoje analizuojant tiek privataus juridinio asmens vadovo statusą, tiek atsakomybės juridinio asmens vadovui taikymą, siekiant išvengti dviprasmiškumo, yra siūloma įtvirtinti civilinį vadovo statusą ir atsisakyti juridinio asmens vadovui taikyti darbo teisės normas⁴⁷. Visgi, besivystanti teismų praktika, patvirtindama įmonės vadovo teisinio statuso dualizmą, ne kartą konstatavo, kad įmonės vadovui, priklausomai nuo jo veikimo tam tikroje santykių sferoje, yra taikomos ir civilinės, ir darbo teisės normos. Lietuvos Aukščiausias Teismas, matydamas ne tik pirmos ar apeliacinės instancijos teismų, bet ir kasacinio teismo nevienodą teisės taikymo ir aiškinimo praktiką, siekdamas įgyvendinti jo kompetencijai priskirtą funkciją – formuoti vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus, vienoje iš nutarčių⁴⁸, nagrinėdamas įmonę ir jos vadovą siejančius teisinius santykius, konstatavo, kad įmonės vadovas „vidiniuose“ santykiuose vertintinas kaip darbo teisinių santykių subjektas, o „išoriniuose“ – kaip bendrovės, t. y. juridinio asmens, valdymo organas (ir atstovas). Atitinkamai, kai uždarnosios akcinės bendrovės vadovas padaro bendrovei žalos veikdamas kaip jos valdymo organas „išoriniuose“ santykiuose, tai jam taikytina civilinė atsakomybė pagal civilinius įstatymus, o ne materialinė atsakomybė pagal Darbo kodeksą. Civilinei atsakomybei taikyti pirmiau nurodytomis sąlygomis teisiškai nereikšminga aplinkybė, ar su bendrovės vadovu yra sudaryta visiškos jo materialinės atsakomybės sutartis. Atkreiptinas dėmesys, jog tokiu būdu LAT įmonės vadovo teisinį statusą apibrėžia per jo atliekamą valdymo funkciją, nors reikia pastebėti, kad išorinė ir vidinė valdymo funkcija savo esme nėra išorinių ir vidinių santykių atitikmuo. Pažymėtina, kad LR CK komentaro autoriai pripažįsta, kad įmonės valdymo organas, atstovaudamas juridinį asmenį santykiyje su trečiaisiais asmenimis: sudarydamas sutartis ir kitus sandorius, atstovaudamas juridinio asmens interesams ir/ar juos gindamas teisme ir pan., įgyvendina išorinę juridinio asmens valdymo organo funkciją⁴⁹. Kitais žodžiais tariant, įmonės vadovas, įgyvendindamas išorinę juridinio asmens valdymo funkciją, įgyvendina įmonės atstovavimo funkciją, o tai teisės doktrinoje nėra laikoma išorinių teisinių santykių atitikmeniu, kadangi išoriniai teisiniai santykiai susiklosto tarp „juridinio asmens kaip atstovaujamojo, ir valdymo organo nario, kaip atstovo, vienvaldiškai veikiant juridinio asmens vardu santykiuose su trečiaisiais asmenimis“⁵⁰. Tuo tarpu įmonės valdymo organas įgyvendina vidinę funkciją būdamas atsakingu už juridinio asmens valdymą – įgyvendindamas juridinio asmens valdymo organui LR CK 2.82 straipsnio 3 dalyje, kituose įstatymuose ar juridinio asmens

⁴⁷ Rimgaudas Greičius, *supra* note 20, 264.

⁴⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-444/2009.“ Žiūrėta 2016 09 06 d. per internetą: <http://eteismai.lt/byla/92584870597449/3K-7-444/2009>.

⁴⁹ Valentinas Mikelėnas et al., *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras: antroji knyga, asmenys*. (Vilnius: Justitia, 2002), 183;

⁵⁰ Gintarė Jakuntavičiūtė, *supra* note 10, 66.

steigimo dokumentuose numatytas pareigas⁵¹. Savo ruožtu vidiniai teisiniai santykiai pripažįstami darbo teisiniais santykiais, kurie susiklosto tarp juridinio asmens, kaip darbdavio, ir valdymo organo nario, kaip darbuotojo⁵².

Įmonės vadovo vidinių ir išorinių funkcijų atskyrimas turi ir praktinę reikšmę, tai leido teismams įtvirtinti taisyklę, kad sprendžiant dėl įmonės administracijos vadovo civilinės atsakomybės už jo veiksmais įmonei ar jos kreditoriams padarytą žalą, LR DK nuostatos netaikytinos, kadangi jos nereglamentuoja juridinio asmens valdymo organų veiklos, jų atsakomybės už civilinio teisinio pobūdžio pareigų nevykdymą ar netinkamą vykdymą, nes šie santykiai nepatenka tarp LR DK 1 straipsnyje nurodytų LR DK reglamentuojamų santykių⁵³.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad teismų formuojama praktika dėl įmonės ir jos vadovų siejančių teisinių santykių, kurių kvalifikavimas yra nulemtas teismų praktikoje ir teisės doktrinoje formuluojamų kriterijų, o ne aiškaus įstatyminio reguliavimo, inspiravo LR DK nuostatų pakeitimus⁵⁴. Naujojoje LR DK redakcijoje darbo santykių ypatumus reglamentuojančiame skyriuje įtvirtinta, kad už savo, kaip darbuotojo, juridiniam asmeniui padarytą žalą juridinio asmens vadovas atsako pagal darbo teisės normas ir darbo sutarties sąlygas. Pažymėtina, jog teismų praktikoje bendrovės vadovui taikoma materialinė darbuotojo atsakomybė pagal bendrąsias DK nustatytas taisykles, papildomai taikant specialiuosius įstatymus – tiek, kiek turtinės bendrovės vadovo atsakomybės klausimų nereglamentuoja DK⁵⁵. Pavyzdžiui, įmonės vadovui, kurio darbinių funkcijų atlikimui yra patikėtas įmonės automobilis, reikalavimas atlyginti padarytą žalą dėl aplaidaus transporto priemonės eksploatavimo gali būti grindžiamas materialinę darbuotojo atsakomybę reglamentuojančiomis teisės normomis; įmonei patyrus žalos dėl to, jog įmonės vadovas neužtikrino, kad su darbuotojais, atsakingais už materialių vertybių saugojimą, priėmimą, išdavimą ir t. t., būtų sudaryta visiškos materialinės atsakomybės sutartis, įmonės vadovas tampa atsakingu už šių vertybių sunaikinimą ar vertės sumažėjimą; įmonės vadovui materialinės atsakomybės taikymas galimas ir tais atvejais, kai dėl jo kaltės (pvz., nesilaikyta kolektyvinės sutarties sąlygų kasmet indeksuoti darbuotojų atlyginimus) kilo streikas ir buvo padaryta žala darbdaviui. Tuo tarpu už dėl civilinių teisių ir pareigų nevykdymo ar netinkamo jų vykdymo juridiniam asmeniui padarytą žalą juridinio asmens

⁵¹ Valentinas Mikelėnas et al., *Civilinė teisė: bendroji dalis* (Vilnius: Justitia, 2009), 268-269;

⁵² Gintarė Jakuntavičiūtė, *supra* note 10, 66.

⁵³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-28/2011.“ Žiūrėta 2016 09 07 d. per internetą:

<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7faa7f5f-0588-483b-9fbd-6918efd9c9da>.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, 2016 m. rugsėjo 14 d. Nr. XII-2603 <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f6d686707e7011e6b969d7ae07280e89>. Šis įstatymas, išskyrus šio įstatymo 6 straipsnio 1 dalį, įsigalioja 2017 m. sausio 1 d.

⁵⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-147/2010.“ Žiūrėta 2016 09 07 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/156302?nr=1>.

vadovas atsako pagal civilinės teisės normas. Akivaizdu, kad pastarąja nuostata įstatymų leidėjas, pripažindamas įmonės vadovo teisinio statuso dualizmą, numato skirtingus įmonės vadovo atsakomybės kilimo pagrindus. Tikėtina, kad toks įstatyminis reglamentavimas, patenkantis į įmonių teisės reguliuojamą sritį bei pripažįstantis du savarankiškus teisių gynimo būdus, tam tikra apimtimi pašalins įmonės vadovo teisinio statuso neapibrėžtumą, tačiau vargu ar galime tikėtis, kad tai visiškai padės išvengti skirtingos atsakomybės juridinio asmens valdymo organų nariams taikymo galimybės⁵⁶.

Išnagrinėjus įmonės vadovo teisinį statusą nustatyta, kad dėl įmonės vadovo, kaip vienasmenio įmonės valdymo organo statuso kompleksiskumo kyla ne tik teorinių, bet ir praktinių teisės taikymo ir aiškinimo problemų, kadangi ne visais atvejais galima daryti vienareikšmę išvadą, kokia apimti įmonės vadovui, netinkamai atliekančiam jam sutarties ar įstatymo pagrindu pavestas funkcijas bus taikomos civilinės, o kokia apimtimi darbo teisės normos. Kadangi įmonės vadovo statuso dualizmas atskleistas ir šio darbo objektas nelemia poreikio detaliau nagrinėti įmonės vadovo materialinės atsakomybės klausimų, tolimesnėje tyrimo dalyje išimtinai bus nagrinėjama tik civilinė atsakomybė kaip įmonės vadovo teisinės atsakomybės rūšis.

1.2. Įmonės vadovo civilinės atsakomybės prigitis

Civilinės atsakomybės sąvoką įtvirtina LR CK 6.245 straipsnio 1 dalis, kuri numato, kad civilinė atsakomybė – tai turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius). Įstatyme įtvirtinama, kad civilinė atsakomybė gali būti įgyvendinama remiantis tiek sutartinės, tiek deliktinės atsakomybės taisyklių pagrindų. Toks civilinės atsakomybės skirstymas lemia prievolių dualizmo atsiradimą. Tinkamas sutartinės ar deliktinės atsakomybės priskyrimas įmonės vadovui turi praktinės reikšmės: skiriasi atsakomybės pagrindai⁵⁷, ieškinio senatis⁵⁸, galimybė riboti atsakomybę⁵⁹, atsakomybės formos⁶⁰ ir kt.

⁵⁶ Įstatymas įmonės vadovo atliekamų darbo ir civilinių funkcijų turinio neatskleidė, todėl ir toliau šių funkcijų turinio aiškinimas išliks teismo aiškinimo objektu.

⁵⁷ LR CK 6.245 straipsnio 3 ir 4 dalys numato skirtingus atsakomybės kilimo pagrindus, sutartinės atsakomybės pagrindas yra neįvykdyta sutartis, deliktinės – žalos padarymo faktas.

⁵⁸ LR CK 1.125 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas bendrasis ieškinio senaties terminas taikomas sutartinės atsakomybės atveju, tačiau atskirų rūšių reikalavimams, pavyzdžiui: netesyboms, draudimo sutartims ir t.t. taikomi sutrumpinti ieškinio senaties terminai; Sutrumpintas 3 metų ieškinio senaties terminas remiantis LR CK 1.125 straipsnio 8 dalimi taikomas reikalavimams dėl padarytos žalos atlyginimo.

⁵⁹ LR CK 6.252 straipsnis įtvirtina deliktinės atsakomybės ribojimo negalimumo atvejus.

⁶⁰ LR CK 6.256 straipsnio 2 dalis numato nuostolių ir netesybų atlyginimą, tuo tarpu 6.263 straipsnio 2 dalis įtvirtina vien tik visišką nuostolių atlyginimo principą.

Nors įmonės vadovo civilinė atsakomybė įstatymu nėra aiškiai priskiriama nei prie sutartinės, nei prie deliktinės civilinės atsakomybės rūšių, tačiau teismai vieningai įmonės vadovo atsakomybę kvalifikuoja kaip deliktinę⁶¹. Deliktinės atsakomybės apibrėžimas įtvirtintas LR CK 6.245 straipsnio 4 dalyje, nurodant, kad tai turtinė prievolė, atsirandanti dėl žalos, kuri nesujususi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai nustato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais. Analizuojant įmonės vadovo teisinį statusą minėta, kad įmonę ir jos vadovą dar iki potencialios žalos atsiradimo sieja ne tik darbo, bet ir pavedimo sutartis, todėl svarstyti, ar įmonės vadovui, neįvykdžiusiam ar netinkamai įvykdžiusiam pavedimo sutartį, jo atsakomybės klausimai neturėtų būti sprendžiami sutartinės atsakomybės kontekste. Kaip antai, teisės doktrinoje egzistuoja pozicija, kad sutartinių santykių buvimo faktas sąlygoja, kad įmonės vadovo atsakomybė įmonei yra sutartinė. Visgi, pagal kokios civilinės atsakomybės – deliktinės ar sutartinės – taisyklės įmonės vadovas atsako prieš trečiuosius asmenis, nėra paprasta atsakyti⁶². Visgi, R. Greičiaus nuomone⁶³, nors konkretus asmuo vadovo statusą gali įgyti bet kokio juridinio fakto pagrindu (įskaitant ir sutarties), įmonės vadovo fiduciarinės pareigos yra traktuojamos kaip įstatyminiai imperatyvai, kurių sutartimi negalima išvengti. Todėl įmonės vadovui pažeidus fiduciarines pareigas, jam taikytinos deliktinės civilinės atsakomybės taisyklės.

Vadinasi, dualizmu pasižymintis įmonės vadovo statusas sukelia teorinių ir praktinių civilinės atsakomybės taikymo problemų ne tik tuomet, kai reikia nustatyti kokiomis, civilinės ar darbo teisės normomis kvalifikuotini teisiniai santykiai, bet ir tais atvejais, kai įmonės vadovo atsakomybę reikia vertinti sutartinės ar deliktinės civilinės atsakomybės kontekste. Teisės doktrinoje yra teigiama⁶⁴, kad tokia situacija yra priskiriama sutartinės ir deliktinės atsakomybės konkurencijos atvejams. Pažymėtina, kad patys teismai visgi laikosi nuomonės, jog pagal teisinį civilinės atsakomybės reguliavimą sutartinės ir deliktinės atsakomybės konkurencija negalima, bet kaip teigia E. Ivanauskienė, teismų praktikos analizė tokios pozicijos nepatvirtina – įmonės vadovo atsakomybės klausimas teismo iniciatyva yra išsprendžiamas deliktinės atsakomybės naudai⁶⁵. Toks deliktinės atsakomybės taikymas yra grindžiamas tuo, kad civilinė atsakomybė, atsirandanti už tai, kad sutartiniai įsipareigojimai buvo neįvykdyti dėl įprastos verslo praktikos neatitinkančių neteisėtų veiksmų, juridinio asmens valdymo organo nariui nevykdant ar netinkamai vykdant

⁶¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-130/2011.“ Žiūrėta 2016 09 07 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/90306>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-214/2011.“ Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą: <http://eteismai.lt/byla/156969853096670/3K-3-214/2011>.

⁶² Armanas Abramavičius ir Vytautas Mikelėnas., *supra* note 9, 233..

⁶³ Rimgaudas Greičius, *supra* note 20, 219.

⁶⁴ Evelina Ivanauskienė, „Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencijos sprendimo būdai,“ *Jurisprudencija* 22(2) (2015), 311.

⁶⁵ Evelina Ivanauskienė, *ibid.*, 307, 311.

įstatymuose ir (ar) bendrovės įstatuose įtvirtintas pareigas, jo atsakomybė, savo prigimtimi yra deliktinė⁶⁶. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad LR CK 2.87 straipsnio 7 dalis numato, kad padaryta žala privalo būti atlyginta visiškai, jei įstatymai, steigimo dokumentai ar sutartis nenumato kitaip.

Atsižvelgiant į tai, jog įmonės vadovo padaryta žala turi būti atlyginama visiškai, o įstatymas nenumato galimybės riboti deliktinę civilinę atsakomybę ar jos netaikyti, svarstyтина, ar įstatymas neturėtų įtvirtinti nuostatos, jog įmonės vadovo atsakomybė nemokios įmonės kreditoriams kyla remiantis deliktinės civilinės atsakomybės taisyklėmis, tuo tarpu vadovo atsakomybė įmonei, remiantis sutartinės civilinės atsakomybės taisyklėmis, gali būti apribota⁶⁷. Nesant įstatymo, steigimo dokumentų ar sutarties nuostatų dėl įmonės vadovo atsakomybės įmonei ribojimo ar netaikymo, vadovo padaryta žala įmonei turėtų būti atlyginta remiantis deliktinės atsakomybės taisyklėmis. Vadinasi, visais atvejais svarbu atsižvelgti į tai, ar įmonę ir jos vadovą sieja sutartis dėl civilinės atsakomybės įmonės vadovui ribojimo ar netaikymo, taip pat dėl kokios priežasties įmonė neįvykdė savo sutartinių įsipareigojimų, ar nesant sutartinių santykių įmonė padarė žalos tretiesiems asmenims, kadangi konstatavus faktą, kad įmonės vadovas nevykdė ar netinkamai vykdė įstatymais ar steigimo sutartimi jam deleguotas pareigas, bei nustačius kitas jo civilinės atsakomybės kilimo sąlygas, be jokios abejonės galime kalbėti apie jo asmeninę atsakomybę, kurios sąlygas aptarsime tolimesniame darbo poskyryje.

1.3. Įmonės vadovo civilinės atsakomybės kilimo sąlygos

„Civilinė atsakomybė kaip ir bet kuri kita prievolė atsiranda tik esant tam tikriems juridiniams faktams“⁶⁸. Šie juridiniai faktai kontinentinės teisės sistemos šalyse yra vadinami civilinės atsakomybės sąlygomis⁶⁹. LR CK aiškiai apibrėžia visas civilinės atsakomybės kilimo sąlygas, kurių kiekviena įtvirtinama atskira teisės norma, kaip antai: neteisėti veiksmai (LR CK 6.246 straipsnis), priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir žalos (LR CK 6.247 straipsnis), kaltė (LR CK 6.248 straipsnis), žala (nuostoliai) (LR CK 6.249 straipsnis). Teismai savo nutartyse ne kartą yra konstatavę, kad įmonės vadovo civilinės atsakomybės atsiradimui būtina nustatyti visų minimų civilinės atsakomybės sąlygų visetą. Tuo remiantis tolimesniuose šios dalies poskyriuose bus aptariamos įmonės vadovo civilinės atsakomybės sąlygos, kadangi tik nustatę tai, už kokių neteisėtų veiksmų atlikimą įmonės vadovo padaryta žala gali būti atlyginama, suvokę padarytos žalos ir neteisėtų veiksmų tarpusavio ryšį, bei išsiaiškinę įmonės vadovo kaltės įtaką žalos

⁶⁶ Evelina Ivanauskienė, *ibid.*, 307, 312.

⁶⁷ Svarbu, kad susitarimas dėl civilinės atsakomybės netaikymo atitiktų 6.252 straipsnyje įtvirtintas sąlygas, antraip toks susitarimas bus vertinamas kaip prieštaraujantis imperatyvioms teisės normoms ir negalios *ab initio*.

⁶⁸ Valentinas Mikelėnas, *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai* (Vilnius: Justitia, 1995), 98.

⁶⁹ Valentinas Mikelėnas, *ibid.*, 98.

atlyginimo kontekste, galėsime tinkamai suvokti žalą, kaip vieną iš įmonės vadovo civilinės atsakomybės kilimo sąlygų.

1.3.1. Neteisėti veiksmai

Veiksmų neteisėtumas kaip įmonės vadovo civilinės atsakomybės sąlyga privalo būti įrodyta ieškovo, kadangi „tik konstatavus, kad konkretus elgesys neatitinka teisės nustatytų elgesio standartų, gali sekti išvada, kad žala ją padariusiam asmeniui sukūrė teisinę pareigą tą žalą atlyginti“⁷⁰. Įmonės vadovo atsakomybės kontekste neteisėtumas reiškia įmonės vadovo kompetencijai priskirtų pareigų nevykdymą ar netinkamą vykdymą. Atitinkamai, įmonės vadovo pareigos tiek įmonei, tiek kitiems valdymo organų nariams⁷¹, tiek kreditoriams yra įvirtinamos įstatymais, kitais teisės aktais, bendrovės įstatais, visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimais, stebėtojų tarybos bei valdybos sprendimais ir pareiginiais nuostatais⁷². Tačiau įmonės vadovo kompetencijai priskirtų pareigų sąrašas nėra nei baigtinis, nei išsamus, kadangi teisės doktrinoje laikomasi pozicijos⁷³, kad baigtinio sąrašo sudarymas prieštarautų pagrindinei civilinės atsakomybės kompensacinei funkcijai ir neretai galėtų sukurti neteisingumą nukentėjusiajam, kuomet konkretus žalos padarymo atvejis baigtiniame sąraše nebūtų numatytas. Dėl šios priežasties kiekvienu konkrečiu atveju, vertinant žalą sukėlusių veiksmų neteisėtumą, yra vertinama ne tik tai, ar įmonės vadovo elgesys atitiko imperatyviomis teisės normomis jam deleguotas pareigas, bet ir tai, ar įmonės vadovo veikimas/neveikimas įmonės vardu ir interesais atitiko įmonės vadovo veiklos standartą – elgesys buvo „tiek atidus ir rūpestingas, kiek tomis aplinkybėmis buvo būtina“⁷⁴ bei nepažeidė verslo papročių, sąžiningos dalykinės praktikos reikalavimų.

Siekiant geriau suvokti, kokie neteisėti veiksmai gali lemti įmonės vadovo civilinės atsakomybės taikymą, teisės doktrinoje⁷⁵ yra laikomasi skirstymo, kad ji atsiranda tais atvejais, kai įmonė patyrė žalos dėl to, kad vadovas pažeidė jam priskirtas specialiąsias ar bendrąsias pareigas.

Teisės moksle ir teismų praktikoje didelių diskusijų nesukelia fakto konstatavimas, kad įmonės vadovas pažeidė imperatyvią pareigą, aiškiai apibrėžtą įstatymuose ir kituose teisės

⁷⁰ Armanas Abramavičius ir Vytautas Mikelėnas., *supra* note 9, 239.

⁷¹ Toks skirstymas daromas remiantis LR CK 2.87 straipsnyje įtvirtintų pareigų sąrašą, tačiau nekalbama apie įmonės vadovo atsakomybę kreditoriams, kurios taikymo galimumą patvirtina ABĮ, Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas, teisės doktrina, ir teismų praktika.

⁷² ABĮ 37 straipsnio 7 dalis.

⁷³ Armanas Abramavičius ir Vytautas Mikelėnas., *supra* note 9, 240.

⁷⁴ Vytautas Mizaras, „Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos“, Iš *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*, Egidijus Baranauskas et al., (Vilnius: Justitia, 2007), 67.

⁷⁵ Armanas Abramavičius ir Vytautas Mikelėnas., *supra* note 9, 241.

aktuose. Tokia situacija, remiantis teisės normos požymiais, gali būti aiškinama formalaus apibrėžtumo kontekste, kuris teisės teorijoje⁷⁶ yra suprantamas kaip konkrečios ir aiškios elgesio taisyklės, kuri jos adresatui leistų aiškiai suvokti, kokio elgesio įstatymų leidėjas iš jų reikalauja, kokią elgesį legalizuoja ar draudžia, įtvirtinimas. Tačiau vis dėlto, kaip teisingai pastebi R. Tatol⁷⁷ nemažai diskusijų kyla, kai bendrovės vadovas, veikdamas bendrovės vardu, prisiima tam tikrą riziką, pavyzdžiui, sudaro rizikingą ar bendrovei komerciškai nenaudingą sandorį, dėl ko galutiniame rezultate bendrovė patiria nuostolių.

Sprendžiant, kokio dydžio žalą ieškovui turi atlyginti įmonės vadovas, svarbu pagrįsti ne tik žalos dydį, bet kompleksiskai įvertinti visas, žalos dydžio nustatymui reikšmės turinčias aplinkybes, ir įvertinti atsakovo neteisėtus veiksmus sąžiningumo aspektu bei jo galimybes nuspėti galimus nuostolius.

Teismų praktikoje, nagrinėjant tokios kategorijos bylas, siekiant išsiaiškinti, ar įmonės vadovo veiksmai turėtų būti laikomi neteisėtais yra taikoma bendrovės valdymo organų fiduciarinių pareigų doktrina, kurios pagrindu „valdymo organo narys turi valdyti bendrovę kaip protingas, atsakingas bei sąžiningas savininkas ir atsakyti už netinkamą savo pareigų atlikimą“⁷⁸, įmonės vadovas „privalo veikti bendrovės naudai, užtikrinti, kad jo priimami sprendimai būtų protingi, elgtis taip, kad jo veikimas ar neveikimas nesukeltų žalos bendrovei ir tretiesiems asmenims“⁷⁹. Įmonės vadovo pareigos grindžiamos fiduciarinių pareigų doktrina todėl, jog sprendimus savo nuožiūra jis priima įmonės vardu, bet privalo atsižvelgti į turto, kurį valdo savininkų – beneficiarų, interesus⁸⁰, o įmonės nemokumo atveju ir į kreditorių interesus. Pažymėtina, kad fiduciarinių pareigų doktrina yra svarbi kreditorių teisių apsaugos srityje, kadangi įmonės vadovas, kaip vienasmenis įmonės valdymo organas, įmonei veikiant įprastai, jokių pareigų kreditoriams neturi, ir tik įmonės vadovui pažeidus pareigą kreiptis dėl bankroto bylos įmonei iškėlimo, padaryta žala kreditoriams yra grindžiama fiduciarinių pareigų pažeidimu. Lietuvos teismų praktikoje fiduciarinių santykių turinys nedetalizuojamas, o tik konstatuojama, kad fiduciariniai santykiai yra grindžiami tarpusavio pasitikėjimu – „administracijos vadovą ir jo vadovaujamą įmonę sieja pasitikėjimo (fiduciariniai) santykiai ir nuo pat tapimo įmonės administracijos vadovu momento vadovas turi elgtis rūpestingai, atidžiai ir apdairiai“⁸¹. Tokią

⁷⁶ Alfonsas Vaišvila. Teisės teorija (Vilnius: Justitia, 2000), 197.

⁷⁷ Renata Tatol, „Bendrovės vadovo atsakomybė už bendrovės vardu priimtas rizikas“. Pranešimas konferencijoje Business, Management And Education, Vilnius, 2010, 6. http://leidykla.vgtu.lt/conferences/BME_2010/007/005.htm.

⁷⁸ Egidijus Baranauskas, et. al., *supra* note 19, 261.

⁷⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-329/2009.“ Žiūrėta 2016 09 07 d. per internetą: <http://eteismai.lt/byla/144394506009535/3K-3-329/2009>.

⁸⁰ Ventoruzzo, Marco and Conac, Pierre-Henri et alt. *Comparative Corporate Law: Look No Further* (Minnesota: West Academic Publishing, 2015), 334.

⁸¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-266/2006.“ Žiūrėta 2016 09 07 d. per internetą: <http://www.infollex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/61886?nr=1>. „Lietuvos

teismų poziciją yra linkęs kritiškai vertinti L. Didžiulis, teigiantis⁸², kad fiduciarumo sutapatinimas su pasitikėjimu yra laikytinas „didžiausia kontinentinės teisės atstovų klaida“⁸³, kadangi tai neleidžia suprasti nei šių pareigų prigimties, nei pastebėti specifinių sankcijų fiduciarams poreikį. Kitaip nei Lietuvos teisinėje praktikoje, angliškasis fiduciarinių pareigų modelis tik bendrąją lojalumo pareigą pripažįsta fiduciarine. Tuo tarpu vadovaudamiesi JAV įtvirtintu fiduciarinių pareigų modeliu fiduciarine pareiga galime laikyti vien tik rūpestingumo pareigą, kuri profesinės veiklos santykiuose yra papildoma lojalumo pareiga⁸⁴.

Lietuvos teismų praktikoje teismai, konstatuodami fiduciarinių pareigų pažeidimą, įprastai nurodo gana platų jų sąrašą, kaip antai „juridinio asmens valdymo organo narys juridinio asmens atžvilgiu turi veikti sąžiningai ir protingai, turi būti lojalus juridiniam asmeniui ir laikytis konfidencialumo, privalo vengti situacijos, kai jo asmeniniai interesai prieštarauja ar gali prieštarauti juridinio asmens interesams, negali painioti juridinio asmens turto su savo turtu arba jį naudoti asmeninei naudai be juridinio asmens dalyvių sutikimo“⁸⁵. Naujausia teismų praktika patvirtina⁸⁶, kad teismai, nustatydami vadovo pareigas įmonei, nėra linkę vartoti minimo fiduciarinių pareigų sąrašo ir apsiriboja tik dviejų pareigų konstatavimu: rūpestingumo, kurią įtvirtina LR CK 2.87 straipsnio 1 dalis, ir lojalumo, kurios sąvoka talpina aukščiau minimas LR CK 2.87 straipsnio 2 – 6 dalyse įtvirtintas pareigas. Sunku pasakyti, ar tokia pačia kryptimi bus formuojama ir tolesnė teismų praktika, ar tai tėra epizodinis tokių pareigų skirstymas, tačiau šio skirstymo pagrindu trumpai bus aptariamas minėtų pareigų turinys, ir dėl to bus galima nustatyti, koks įmonės vadovo veikimas ar neveikimas gali būti pripažintas neteisėtu ir lemti civilinės atsakomybės taikymą. Tam, jog būtų atskleista žala kaip viena iš įmonės vadovo civilinės atsakomybės kilimo sąlygų, ji turi būti aiškinama neteisėtų veiksmų kontekste. Neteisėtų veiksmų analizė šios temos apimtyje svarbi tuo, jog atlygintinos žalos dydis tiesiogiai priklauso nuo to kaip plačiai aiškinamas įmonės vadovo pareigų nevykdymas ar netinkamas vykdymas.

Daugumoje teisinių sistemų įmonės vadovui deleguojama pareiga įmonės vardu sudaromuose sandoriuose veikti rūpestingai, tačiau taikomi skirtingi šios pareigos standartai. Įmonės vadovams nustatyti elgesio apribojimai priklauso nuo jiems nustatytos rūpestingumo pareigos turinio. Lietuvoje, įmonės vadovo rūpestingumo pareiga kildinama remiantis bendrosios protingumo pareigos kriterijais – „asmens veiksmus konkrečioje situacijoje būtina vertinti pagal

Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3-327-706/2016.“ Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1357641?nr=1>.

⁸² Laurynas, Didžiulis. „Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija“. *Teisė*, (91) (2014): 84.

⁸³ Laurynas, Didžiulis. *ibid.*, 84.

⁸⁴ Laurynas, Didžiulis. *ibid.*, 91.

⁸⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-152-686/2015.“ Žiūrėta 2016 09 07 d. per internetą: <http://eteismai.lt/byla/138563117168040/3K-3-152-686/2015>.

⁸⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-298-701/2016“. Žiūrėta 2016 09 07 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1278852?nr=2>.

apdairaus, rūpestingo, atidaus, t. y. racionalaus, protingo asmens (lot. *bonus pater familias*) elgesio adekvačioje situacijoje etaloną⁸⁷. Pastebėtina, kad šiuo atveju vertinamas ne vidutiniškai protingo ir apdairaus žmogaus standartas, o atitinkamai vertinamas vidutiniškai protingo ir apdairaus įmonės vadovo elgesys. Vadovo elgesys, neatitinkantis šių objektyviųjų sąžiningumo kriterijų ir pažeidžiantis rūpestingumo pareigą, įstatymu yra įvardijamas kaip neatsargumas⁸⁸. Pastebima, kad Europos valstybių teisinėje sistemoje vadovo elgesio vertinimas skiriasi priklausomai nuo konkrečios valstybės teisėje įtvirtinto įmonės vadovo elgesio vertinimo modelio. Tokios valstybės kaip Didžioji Britanija, Italija, Prancūzija įmonės vadovo elgesį vertina remdamosi objektyviuoju / subjektyviuoju metodu, kuris pagrįstas objektyviai žemesniu lyginamuoju standartu nei kitose šalyse⁸⁹. Priešingai, remiantis vien tik objektyviuoju kriterijumi įmonės vadovo elgesys vertinamas Vokietijoje, Lenkijoje, Švedijoje, Ispanijoje – nepriklausomai nuo individualių įmonės vadovo savybių jo elgesys yra vertinamas jį lyginant su apdairaus verslininko standartu⁹⁰. Kitos valstybės pripažįsta ir žemesnį elgesio vertinimo standartą – įmonės vadovo veiksmai, kurie galėtų būti pripažinti neteisėtais Vokietijoje ar Prancūzijoje, tokiais nebus laikomi Graikijoje, Airijoje ar Liuksemburge, kadangi kiekvienu konkrečiu atveju yra vertinamos subjektyviosios įmonės vadovo elgesio aplinkybės – nustatius, kad įmonės vadovas stokojo žinių ir patirties, atsakomybės taikymas jam nebus galimas⁹¹. Pasirinktas įmonės vadovo elgesio vertinimo modelis lemia atlygintos žalos dydį, kadangi kiekvienu konkrečiu atveju išskirtinis dėmesys skiriamas nustatyti, ar vadovas tinkamai įgyvendino jam pavestas pareigas.

Vis dėlto, įmonės vadovo kasdienėje veikloje net ir tinkamai įgyvendinant rūpestingumo pareigos turinį, nėra įmanoma visiškai išvengti nuostolių padarymo, kadangi visi įmonės vadovo sudaromi sandoriai daugiau ar mažiau pasižymi rizikingumu. „Rizika yra viena pagrindinių bendrovės vertės bei akcininkų gaunamos naudos didinimo priemonių“⁹², todėl ne kiekvienas rizikingas įmonės vadovo sprendimas lėmęs nuostolių atsiradimą laikytinas pagrindu reikalavimui dėl žalos atlyginimo. Priešingas aiškinimas žlugdytų įmonės vadovų iniciatyvumą, versliškumą, ribotų veikimo laisvę greitų bei ryžtingų sprendimų reikalaujančiose situacijose⁹³. Siekiant apsaugoti bendrovės vadovus nuo asmeninės atsakomybės už sąžiningai priimtus verslo sprendimus, atitinkančius rūpestingumo pareigos standartus, yra remiamasi „JAV teisėje

⁸⁷ Valentinas, Mikelėnas, et. al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: bendrosios nuostatos. (Vilnius: Justitia, 2001), 76.

⁸⁸ Paulius Cerka, *supra* note 7, 61.

⁸⁹ Hanne S. Birkmose, Mette Neville, et. al. *Boards of Directors in European Companies: Reshaping and Harmonising Their Organisation and Duties* (The Netherlands: Kluwer Law International BV, 2013), 17 – 19.

⁹⁰ Hanne S. Birkmose, Mette Neville, et. al. *ibid.*, 17, 19.

⁹¹ Hanne S. Birkmose, Mette Neville, et. al. *ibid.*, 17, 19.

⁹² Gintarė Jakuntavičiūtė, *supra* note 10, 97.

⁹³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-244/2014“. Žiūrėta 2016 09 09 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/823272?nr=1>.

susiformavusia teismų praktikoje taikoma⁹⁴ verslo sprendimų priėmimo taisykle (angl. *business judgment rule*)⁹⁵. Šios taisyklės taikymas LAT praktikoje⁹⁶ atitinka prezumpciją, pagal kurią įmonės vadovas veikia *bona fide* geriausiai bendrovės, kuriai jis vadovauja, interesais. Ieškovui paneigus šią prezumpciją (įrodžius, kad įmonės vadovas pažeidė fiduciarines pareigas, viršijo protingą ūkinę komercinę riziką, veikė aiškiai aplaidžiai ar viršijo jam suteiktus įgaliojimus)⁹⁷, įmonės vadovas turėtų atsakyti už padarytą žalą. Įmonės vadovas, padaręs žalos įmonei ar jos kreditoriams, bet įrodęs, kad sandorio sudarymo metu ėmėsi visų protingų priemonių ir jos buvo priimtinas atsakas į susiklosčiusią situaciją, negalės būti civilinės atsakomybės taikymo subjektu, nes jo žalą sukėlę veiksmai bus vertinami kaip protinga ūkinė – komercinė rizika.

Įmonės vadovą laikant fiduciarinių pareigų subjektu jam yra priskiriama lojalumo pareiga, kuri plačiąja prasme suprantama kaip interesų konfliktas tarp įmonės ir jos vadovo⁹⁸. Nenuostabu, kad lojalumo pareiga gana anksti buvo išvystyta bendrosios teisės tradicijos valstybių teisėje, turint omenyje, kad įmonė, kaip verslo organizavimo teisinė forma, išsivystė partnerystės ir patikėjimo teisės pagrindu. Atitinkamai, įmonės vadovą laikant patikėtiniu / fiduciaru, jis turi įrodyti, kad naudodamasis įmonės dalyvių turtu yra lojalus įmonei ir veikia išimtinai jos labui⁹⁹. Remiantis Didžiosios Britanijos teise, įmonės vadovas būtų laikomas atsakingu jei savo veiksmais pažeistų pareigą elgtis geriausiai įmonės interesus atitinkančiu būdu¹⁰⁰. Pavyzdžiui, įmonės direktorius

⁹⁴ Paulius Cerka, *supra* note 7, 65.

⁹⁵ Įdomu tai, kad ne Jungtinė Karalystė, Airija ar Kipras kaip artimos teisinės sistemos JAV, bet civilinės teisės tradicijos valstybės (pirmoji - Vokietija), su tam tikrais pakeitimais, sprendimų priėmimo vertinimo taisyklę pradėjo taikyti anksčiau. Carsten Gerner-Beuerle and Edmund-Philipp Schuster. Carsten Gerner-Beuerle and Edmund-Philipp Schuster. The Evolving Structure of Directors' Duties in Europe. *European Business Organization Law Review*, 15(2) (2014), 203. Civilinės teisės šalyse nėra tikslaus verslo sprendimų vertinimo taisyklės analogo, taikomo JAV Delavero valstijoje, tačiau verslo sprendimų vertinimo taisyklė yra taikoma, jeigu įmonės vadovas priėmė verslo sprendimą, visapusiškai įvertinęs turimą informaciją, o pats įmonės vadovas nėra saistomas interesų konflikto ir yra įsitikinęs, kad priimamas sprendimas yra naudingiausias bendrovei. Virginijus Bitė, Gintarė Gumuliauskienė. „The Business Judgement Rule in Lithuania.“ *European Business Organization Law Review*. 17 (2016): 570.

⁹⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-581/2013“. Žiūrėta 2016 09 09 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/767586>. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-452-415/2016.“ Žiūrėta 2016 09 09 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1363829?nr=1>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-648/2013“. Žiūrėta 2016 09 09 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/775496?nr=1>.

Pagal JAV teismų praktikoje bendrovių teisės srityje (bylose *Gimbel v. Signal Cos.*, 1974; *Aronson v. Lewis*, 1984; *Kaplan v. Centex Corp.*, 1971; *Robinson v. Pittsburgh Oil Refinery Corp.*, 1926 etc.) suformuotą verslo sprendimo taisyklės koncepciją, teismas neperžiūri bendrovės direktorių verslo sprendimų, jeigu ši taisyklė taikoma. Verslo sprendimo taisyklė sukuria stiprią prezumpciją bendrovės vadovo naudai, nes jeigu nesama apgaulės, nesąžiningumo ar savanaudiškumo požymių ir bendrovės valdybos nario sprendimas priimtas, vadovaujantis racionaliu komerciniu tikslu, teismas negali iš naujo vertinti (pervertinti) šio sprendimo.

⁹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014.“ Žiūrėta 2016 12 07 d. per internetą:

<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=bed72b03-0488-435d-8934-2e3417523081>.

⁹⁸ European Commission DG Markt by: Carsten Gerner-Beuerle, Philipp Paech. *Study on Directors' Duties and Liability*. (London: LSE Enterprise Limited, 2013), 118.

http://www.ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf.

⁹⁹ European Commission DG Markt, *ibid.*, 95, 118.

¹⁰⁰ Director may manage the company. Žiūrėta per internetą: 2016 09 12 d.: <http://www.lawteacher.net/free-law-essays/employment-law/director-may-manage-the-company.php>.

būtų laikomas pažeidusiu lojalumo pareigą tuo atveju, jei įmonės vardu sudarytų sutartį, kurios pagrindu jo paties mirties atveju jo sutuoktinei būtų išmokėta pensija. Minimam atveju, byla nagrinėjęs teismas konstatavo, kad įmonės vadovas J. Roith veikė ne geriausiai įmonės, bet savo sutuoktinės interesais ir tokiu būdu pažeidė įmonės vadovo fiduciarines pareigas. Minimoms sutarties sudarymas neužtikrino įmonės vadovo veikimo bendrovės labui, todėl tokia sutartis negali būti privaloma bendrovei¹⁰¹.

Anglijos teisėje fiduciarinių pareigų koncepcija buvo išvystyta teismų praktikoje ir tik vėliau kodifikuota įstatymu, tačiau fiduciarinių pareigų turinio įstatymas neapibrėžia, todėl jis aiškinamas remiantis ankstesne teismų praktika¹⁰². Kitose teisės tradicijos šalyse lojalumo pareiga buvo mažiau akcentuojama, palyginus visai neseniai kontinentinės teisės šalyse, pavyzdžiui, Vokietijoje, Italijoje, Prancūzijoje, Šveicarijoje, teisės normomis ar teismų praktika buvo įtvirtinta įmonės vadovo lojalumo pareiga, kuri laikoma pažeista, jei įmonės vadovas, sudarydamas sandorį įmonės vardu, priėmė sprendimą, nulemtą jo asmeninių finansinių interesų¹⁰³. Lietuvos teisėje¹⁰⁴ lojalumo pareiga kildinama įstatyminiu pagrindu, tačiau jos turinys teisės normomis neatskleistas. LR CK komentaras numato, kad įmonės vadovas turi „veikti pagal steigimo dokumentus, kitus juridinio asmens organų sprendimus“¹⁰⁵. Tuo tarpu teismų praktikoje lojalumo pareigos pažeidimas nustatomas tais atvejais, kai nėra rūpinamasi juridinio asmens gerove ir siekiu įgyvendinti jo tikslus¹⁰⁶ ar kai įmonės vadovas neveikė taip, kad nekiltų konfliktas tarp jo asmeninių ir įmonės interesų¹⁰⁷. Pastarasis lojalumo pažeidimas doktrinoje yra traktuojamas kaip atskira fiduciarinė įmonės vadovo pareiga vengti interesų konflikto. Pažymėtina, kad lojalumo pareigos pažeidimas nagrinėjamos temos kontekste yra svarbus tais atvejais kai vadovas padarė žalą įmonei ar jos kreditoriams. Lojalumo pareigos pažeidimas suponuoja išvadą, kad vykdant sandorius įmonės vadovas buvo veikiamas interesų konflikto arba siekė naudoti sau ar kitiems asmenims, todėl neretai padaryta žala įmonei atspindi įmonės vadovo gautą naudą, kuri prilyginama netiesioginės žalos rūšiai ir gali būti apskaičiuojama remiantis neteisėtai gautos naudos kriterijumi. Kaip minėta anksčiau, lojalumo pareiga turi būti suprantama plačiai, jos turinį,

¹⁰¹ W & M Roith Ltd [1967] 1 WLR 432 byla, iš Director may manage the company. Žiūrėta per internetą: 2016 09 12 d.: <http://www.lawteacher.net/free-law-essays/employment-law/director-may-manage-the-company.php>.

¹⁰² Companies Act 2006 (2006 12, Anglija), 10 straipsnio 2 dalis.
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/part/10/chapter/2>.

¹⁰³ Klaus J. Hopt, „Comparative Corporate Governance: The State of the Art and International Regulation“, *The American Journal of Comparative Law* 59 (1) (2011): 40.

¹⁰⁴ Kaip tai numato ir Danijos, Estijos, Suomijos, Italijos teisėje. European Commission DG Markt, *ibid.*, 95, 120-123.

¹⁰⁵ Valentinas, Mikelėnas, *supra* note 84, 193.

¹⁰⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-16/2005.“ Žiūrėta 2016 09 12 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/48217>.

¹⁰⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-192/2004.“ Žiūrėta 2016 09 12 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/24115?nr=1>.

be kita ko, sudaro interesų konfliktų vengimo, įmonės ir įmonės vadovo turto atskyrimo, konfidencialumo užtikrinimo pareigos.

1.3.2. Priežastinis ryšys

Anksčiau minėta, kad įmonės vadovo civilinė atsakomybė yra priskiriama deliktinės atsakomybės rūšiai, kuriai būdinga nuostolių atlyginimo forma. Vadinasi, kitaip nei išieškant netesybas, kuomet priežastinio ryšio nustatymas neaktualus, nuostolių atlyginimo kontekste priežastinio ryšio konstatavimas yra būtinas tam, kad apskritai galėtume kalbėti apie įmonės vadovo civilinę atsakomybę¹⁰⁸.

Ne kiekvienas žalos padarymo faktas yra savaime lemiantis žalos atlyginimo prievolę. Priežastinio ryšio kategorija taikliausiai apibūdina civilinės atsakomybės apimtį. Įstatyminio reglamentavimo dėka yra laikoma, kad atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmis (veikimu, neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų (veikimo, neveikimo) rezultatu¹⁰⁹. Priežastinis ryšio nustatymas yra fakto klausimas, kuris priskiriamas teismo kompetencijai, todėl kiekvienu konkrečiu atveju tirdamas bylos aplinkybes teismas konstatuoja priežastinio ryšio buvimą ar nebuvimą.

Teismai, formuodami priežastinio ryšio nustatymo taisykles, paprastai vadovaujasi dviem priežastinio ryšio nustatymo etapais: pirmiausia nustatomas faktinis priežastinis ryšys – sprendžiama, ar žalingi padariniai būtų atsiradę, jeigu nebūtų buvę neteisėto veiksmo (lot. *conditio sine qua non*) ir tik paskui nustatomas teisinis priežastinis ryšys, kuomet sprendžiama, ar padariniai teisine prasme nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo¹¹⁰. Pagal teismų praktikoje išreikštą priežastinio ryšio nustatymo taisyklę, deliktiniuose teisiniuose santykiuose „priežastinis ryšys pripažįstamas tinkama civilinės atsakomybės sąlyga, jeigu neteisėti veiksmai padėjo žalai (nuostoliams) atsirasti ar jiems padidėti“¹¹¹. Vadinasi, nenustačius, jog įmonės vadovo teisinės pareigos pažeidimas nors betarpiškai ir nelėmė, bet pakankamai prisidėjo prie žalos atsiradimo, konstatuoti priežastinio ryšio egzistavimo nebus galima. Kaip antai vienoje iš teismo nutarčių¹¹², sprendžiant įmonės vadovo civilinės atsakomybės už laiku neinicijuotą bankroto bylą klausimą,

¹⁰⁸ Armanas Abramavičius ir Vytautas Mikelėnas., *supra* note 9, 245.

¹⁰⁹ LR CK 6.247 straipsnis.

¹¹⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-206/2005.“ Žiūrėta 2016 09 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/49091>.

¹¹¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-53/2010.“ Žiūrėta 2016 09 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/152402?nr=1>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-132-695/2016.“ Žiūrėta 2016 09 17 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1221371?nr=1>.

¹¹² „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. balandžio 28 d. nutartis byloje Nr. 2-1086-777/2014.“ Žiūrėta 2016 09 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/827949>.

buvo konstatuota, kad priežastinis ryšys tarp imperatyvių teisės normų pažeidimo ir žalos įmonės kreditoriams neegzistuoja, kadangi nenustatyta, kad dėl įmonės vadovo neveikimo įmonė prarado tam tikrą turtą, ar kitaip pablogėjo jos turtinė padėtis. Minimais atvejais priežastinio ryšio nustatymo klausimas nagrinėtinas kuomet žala yra padaroma neveikimu, todėl akivaizdu, jog *conditio sine qua non* testas negali būti taikomas – neįmanoma nustatyti, ar žala būtų atsiradusi, jei tam tikras neteisėtas veiksmas nebūtų atliktas. Tačiau savo ruožtu tai dar nereiškia, kad nesant faktinio priežastinio ryšio, teisinis priežastinis ryšys negali būti laikomas pakankamu konstatuoti priežastinio ryšio buvimą. Teismai sprendžia, kad tokiu atveju priežastinis ryšys yra „jeigu asmuo turėjo pareigą ką nors atlikti, kokią nors būdu veikti, tačiau neveikė, ir toks, neadekvatus susiklosčiusiai faktinei situacijai, jo elgesys pakankamai prisidėjo prie žalos atsiradimo, tiesiogiai sukeldamas žalingus padarinius arba sukurdamas sąlygas tokiems padariniams atsirasti“¹¹³. Pažymėtina, kad teisiškai reikšmingu yra pripažįstamas ir netiesioginis priežastinis ryšys, kuomet žala atsiranda ne tiesiogiai iš neteisėtų veiksmų, bet kai šie veiksmai yra pakankamai susiję su žalingais padariniais¹¹⁴.

G. Jakuntavičiūtė, nagrinėdama įmonės vadovo civilinės atsakomybės sąlygas pastebi, jog įmonių praktikoje nustatoma tokių situacijų, kuomet vienasmeniai valdymo organų nariai savo valdymo funkcijas deleguoja kitiems asmenims. Analizuodama užsienio šalių patirtį autorė daro išvadą, kad juridinio asmens valdymo organas, delegavęs savo funkcijas vienam iš valdymo organo narių ar pavaldžių darbuotojų, „turi nuolat domėtis ir visada žinoti tikrąją juridinio asmens finansinę padėtį tam, kad galėtų patikrinti, ar tinkamai yra įgyvendinamos deleguotos funkcijos“¹¹⁵. Todėl laikytina, kad įmonės vadovas, delegavęs funkcijas kitiems asmenims ir tinkamai įgyvendinantis aukščiau nurodytas pareigas, nebus laikomas civilinės atsakomybės subjektu, kadangi priežastinis ryšys minimais atvejais būtų pernelyg nutolęs.

1.3.3. Kaltė

Įmonės vadovo civilinės atsakomybės taikymas yra galimas tik nustačius, kad žala įmonei ar tretiesiems asmenims buvo padaryta dėl to, kad įmonės vadovas „nebuvo tiek rūpestingas ir

¹¹³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-91/2010.“ Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/152401?nr=1>.

¹¹⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. balandžio 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-614/2002.“ Žiūrėta 2016 09 17 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/10274?nr=1>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-197/2007“. Žiūrėta 2016 09 17 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/78593?nr=1>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-326/2012“. Žiūrėta 2016 09 17 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/386674?nr=1>.

¹¹⁵ Gintarė Jakuntavičiūtė, *supra* note 10, 112.

atidus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina¹¹⁶. Cituojamos normos pagrindu įmonės vadovui taikoma objektyvi kaltės samprata yra grindžiama *bonus pater familias* elgesio standartu. Vokietijoje, siekiant nustatyti, ar įmonės vadovas laikytinas kaltu, taip pat taikomas minimas standartas, kurio pagrindu siekiama išsiaiškinti, ar įmonės vadovas veikė kaip sąžiningas ir rūpestingas vadovas¹¹⁷. Įmonės vadovas bus atsakingas už kilusią žalą, jei „nesugebėjo elgtis taip, kaip jo vietoje turėjo elgtis ar būtų pasielgęs protingas žmogus“¹¹⁸. Teismų praktikoje yra pripažįstama, kad įmonės vadovui yra keliami aukštesni veiklos ir atsakomybės standartai negu juridinio asmens dalyviui ar eiliniam juridinio asmens darbuotojui¹¹⁹. Atkreiptinas dėmesys, kad nagrinėdami įmonės vadovo veiksmų neteisėtumą nustatėme, kad veiksmų neteisėtumą, taip pat kaip ir kaltę, lemia *bonus pater familia* elgesio standarto pažeidimas. Šių abiejų civilinės atsakomybės sąlygų nustatymas yra orientuotas į asmens elgesį, todėl svarstyтина, ar konstatavus veiksmų neteisėtumą įmonės vadovo kaltė yra konstatuojama automatiškai? Atsižvelgiant į tai, kad LR CK 6.248 straipsnio 1 dalyje įtvirtinama skolininko kaltės prezumpcija¹²⁰, klausimą tikslinga formuoti taip, kaip tai daro V. Mizaras¹²¹, nagrinėdamas deliktinės atsakomybės sąlygas – ar kaltės prezumpcija savaime apima ir neteisėtų veiksmų prezumpciją? Teismų praktikoje¹²² įtvirtinta, kad nustatius asmens neteisėtus veiksmus, pasireiškusius bendro pobūdžio rūpestingumo pareigos pažeidimu, konstatuojamas asmens kaltas elgesys, kuris kartu reiškia ir veiksmų neteisėtumą, ir kaltės elementą. Teisės doktrinoje¹²³ toks neteisėtų veiksmų ir kaltės suliejimas aiškinamas remiantis sąžiningumo principu, teigiant, jog objektyviu požiūriu sąžiningumas – tai protingumo ir teisingumo principus atitinkantis elgesys. Kai įrodomi asmens neteisėti veiksmai, sąžiningumas kaip objektyvi kategorija tampa paneigta, asmuo vadinamas skolininku, todėl subjektyviu požiūriu asmuo negali būti laikomas sąžiningu, kadangi atsižvelgiant į tai, ko iš jo buvo tikimasi, jo veiksmai ar neveikimas nebuvo pakankami tam, kad žala neatsirastų. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad subjektyvus sąžiningumas neturėtų būti painiojamas su subjektyviaja kaltės samprata, todėl „žalą padariusio asmens psichinis santykis su

¹¹⁶ LR CK 6.248 straipsnis.

¹¹⁷ Daniel Gubitz, Tobias Nikoleyczik, Ludger Schult. *Manager Liability in German: Director Liability of Members of Management and Supervisory Boards of German Company* (München: Verlag C.H. Beck, 2012), 6.

¹¹⁸ Egidijus Baranauskas, et. al., *supra* note 19, 188.

¹¹⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-528/2009“. Žiūrėta 2016 09 20 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/142588?nr=1>.

¹²⁰ Paneigti šią prezumpciją, siekdamas išvengti civilinės atsakomybės, remdamasis kaltės nebuvimu, turi bendrovės vadovas.

¹²¹ Vytautas Mizaras, *supra* note 68, 68.

¹²² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-539/2012“. Žiūrėta 2016 09 20 d. per internetą:

http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/paieska.aspx?card_id=732EC460-EDB1-4DAD-94F8-F2EE31D966BF.

¹²³ Algis, Norkūnas. „Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas“. *Jurisprudencija*, 28 (20) (2002): 113-114.

savo veiksmais ir padariniais¹²⁴, nustatant įmonės vadovo kaltę, kaip civilinės atsakomybės sąlyga, neturėtų būti analizuojamas. Kita vertus, tam tikros subjektyviosios aplinkybės, turėjusios įtakos asmens elgesiui, gali turėti reikšmės nustatant *bonus pater familia* elgesio standarto pažeidimus. Kaip antai, įmonės vadovo amžius, patirtis ar išsilavinimas paprastai gali formuoti ne tik vadovavimo stilių, bet ir lemti jo veiksmų vertinimą analizuojant kito, apdairaus ir rūpestingo hipotetinio vadovo elgesį¹²⁵, tačiau tai bet kuriuo atveju lems objektyvaus išorinio elgesio standarto vertinimą neteisėtų veiksmų kontekste. Pažymėtina, kad Lietuvoje, kaip ir Vokietijoje, tokios asmeninės savybės kaip patirtis ir gebėjimai nėra laikomi svarbiomis aplinkybėmis nustatant, ar įmonės vadovas pažeidė jam deleguotas pareigas¹²⁶. Vadinasi, įmonės vadovo civilinės atsakomybės taikymą lemia išvada apie tai, jog įmonės vadovo faktinis elgesys konkrečioje situacijoje atitinka hipotetinį protingo, rūpestingo vadovo elgesį. Konstatavus šių dviejų standartų neatitiktį yra konstatuojami įmonės vadovo neteisėti veiksmai ir kaltė¹²⁷.

Atkreiptinas dėmesys, kad tais atvejais, kai įmonės vadovas neturėjo pareigos pasiekti komercinį, investicinį ar kitą ekonominį rezultatą, jis negali būti laikomas kaltu vien dėl to, kad jis nepasiekė konkretaus rezultato, pavyzdžiui, nespėjo laiku įgyvendinti statybos projekto. Šiuo atveju, įmonės vadovo atsakomybė kiltų tik, jei būtų nustatyta, kad vadovas nesugebėdavo deramai organizuoti darbo, imdavosi veiklos neturėdamas plano ir nepasirūpindavo ištekliais jam įgyvendinti, neužtikrino esminėms funkcijoms būtinos komunikacijos įmonėje, prisiimdavo įsipareigojimus, kuriuos įmonė sistemingai pažeisdavo ir kt.¹²⁸. Teismų praktikoje įmonės vadovo kaltė nėra traktuojama plačiai, todėl paprastas įmonės vadovo „neatsargumas, susijęs su įmonės ūkinės–komercinės veiklos rizika, neturėtų būti pagrindu atsirasti įmonės vadovo civilinei atsakomybei CK 6.263 straipsnio pagrindu“¹²⁹. Vadovo civilinės atsakomybės taikymą gali lemti tik didelės kaltės konstatavimas – tyčia¹³⁰ siekiant pažeisti kreditorių interesus ar didelis

¹²⁴ Valentinas, Mikelėnas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (Vilnius: Justitia, 2003)*, 339.

¹²⁵ Tokią išvadą patvirtina teismų praktika, kadangi vertinant, ar asmuo savo veiksmais galėjo išvengti, kad žalos įmonei padarymo buvo vertintos aplinkybės, kad asmuo buvo įsteigęs įmonę ir šiek tiek vadovavęs UAB „Hoparas“, todėl kaip apdairus ir protingas asmuo turėjo suvokti, kad tokiais veiksmais įmonei ir jos kreditoriams gali būti padaryta žalos. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-825/2014“. Žiūrėta 2016 09 20 d. per internetą: <http://eteismai.lt/byla/271903864911149/2A-825/2014>.

¹²⁶ Mathias Siems and David Cabrelli. *Comparative Company Law: a Case – Base Approach*. (Oxford: Hart Publishing, 2013), 36.

¹²⁷ Virginijus Bitė, Gintarė Gumuliauskienė, *supra* note, 103, 572

¹²⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014.“ Žiūrėta 2016 12 07 d. per internetą:

<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=bed72b03-0488-435d-8934-2e3417523081>.

¹²⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012“. Žiūrėta 2016 09 20 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/338541?nr=1>.

¹³⁰ Pavyzdžiui: jei vadovas konkrečiame įmonės veiklos epizode veikė ne įmonės, bet savo ar trečiųjų asmenų naudai, laikytina, kad jis tyčia pažeidė įmonės interesus ir elgėsi nelojaliai, išskyrus atvejus, kai laikomasi CK 2.87 straipsnyje įtvirtintų taisyklių. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014.“ Žiūrėta 2016 12 07 d. per internetą:

<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=bed72b03-0488-435d-8934-2e3417523081>.

neatsargumas, pasireiškiantis aiškiu ir nepateisinamu aplaidumu vykdant savo pareigas¹³¹. Be kita ko, Prancūzijos teisinėje sistemoje taip pat laikomasi pozicijos, kad atsakomybė už padarytą žalą kyla ne tik tada, kai ji nulemta tyčinių pažeidėjo veiksmų, bet ir neatsargumo ar aplaidumo¹³². Pažymėtina, kad įmonės vadovo kaltės vertinimas svarbus siekiant nustatyti, ar įmonės vadovas sudarydamas sandorį veikė įprastos ūkinės–komercinės rizikos rėmuose. Didelis neatsargumas konstatuojamas tais atvejais, kai vadovas sprendimą sudaryti žalą nulėmusį sandorį priėmė akivaizdžiai aplaidžiai (nesurinkus pakankamai informacijos, ją nerūpestingai įvertinus ir pan.) – taip, kad protingas ir apdairus bendrovės vadovas analogiškais sąlygomis sandorio nebūtų sudaręs, arba sandorio sudarymo metu, atsižvelgiant į bendrovės įprastą veiklos praktiką, prisiėmė neprotingai didelę nuostolių bendrovei atsiradimo riziką¹³³.

1.3.4. Žala

Žala šio darbo apimtyje reikalauja išsamesnio teisinio tyrimo, todėl šiame poskyryje bus pateikiama tik žalos samprata ir bendrieji jos bruožai, o jos rūšys bei padarytos žalos nustatymo kriterijai nagrinėjami kitose šio darbo dalyse.

Teisės doktrinoje žala apibrėžiama „kaip teisės saugomų asmeninių ir turtinių vertybių sunaikinimas arba pakenkimas neteisėtais veiksmais, sukėlęs neigiamų pasekmių, kurias pagal įstatymus galima įvertinti turtine išraiška“¹³⁴. Žalos sąvoka nėra siejama su objektu, kuriam padaryta žala, ekonomine verte. Žala atsiranda ir tada, kai ji padaroma ekonomiškai apskritai negalintiems būti įvertintiems nematerialiems objektams bei nors ir turinčiai materialinę išraišką vertybei, tačiau taip pat negalinčiai būti įvertintai pinigais¹³⁵. Jeigu žalos sąvoka naudojama be jokių epitetų, šis terminas reiškia piniginę išraišką, skirtą nukentėjusiojo patirtiems nuostoliams kompensuoti¹³⁶. LR CK 2.87 straipsnio 7 dalies nuostatos dėl įmonės vadovo, kaip juridinio asmens valdymo organo, pareigos visiškai atlyginti padarytą žalą, viena vertus, neleidžia teisės pažeidėjui gauti naudos iš savo neteisėtų veiksmų, kita vertus, užtikrina, kad civilinė atsakomybė

¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012“. Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/338541?nr=1>.

¹³² James Gordley, *Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjus Enrichment* (New York: Oxford University Press, 2006), 162.

¹³³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-485-421/2016“. Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1379350?nr=2>.

Pavyzdžiui, įmonė sudarė rangos sandorį su ieškovu, kai įmonė jau buvo nemoki, neturėjo lėšų atsiskaityti su ieškovu. Įmonės vadovė turėdama visą informaciją apie įmonės finansinę padėtį ir galimus padarinius, veikė neatidžiai ir nerūpestingai, viršydama normalią verslo riziką, dėl ko ieškovas patyrė žalą. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-581/2013 <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/767586?nr=1>.

¹³⁴ Dangutė Ambrasienė et al. *Civilinė teisė: prievolių teisė*. (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004), 340.

¹³⁵ Mikelėnas Vytautas. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. (Vilnius: Justitia, 1995), 142.

¹³⁶ Sirko Harder. *Measuring Damages in the Law of Obligations: the Search for Harmonised Principles*. (Oxford: Hart Publishing, 2010), 3.

atliktų kompensacinę, o ne nubaudimo funkciją – iš atsakovo negali būti priteisiama nei daugiau, nei mažiau, negu buvo padaryta žalos nukentėjusiajam¹³⁷. Atsakingas už žalą juridinio asmens vadovas ar valdymo organo narys privalo ją atlyginti, kad juridinis asmuo ar kreditorius atsidurtų tokioje padėtyje, kurioje jie būtų, jeigu jiems nebūtų buvę padaryta žalos (lot. *restitutio in integrum*)¹³⁸.

Vis dėlto, kaip ir dauguma teisės principų, visiškas nuostolių atlyginimo principas nėra absoliutus, todėl jo taikymas privalo būti derinamas su nuostolių sumažinimo doktrina, grindžiama šalių pareigos kooperuotis principu¹³⁹. Nukentėjusysis „privalo kiek įmanydamas stengtis, kad išvengtų nuostolių ar neleistų jiems padidėti“¹⁴⁰. LR CK 6.251 straipsnio 2 dalis suteikia teismui teisę sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių. Ši bendrosios taisyklės išimtis negali būti aiškinama ir taikoma plečiamai, jos taikymas praktikoje neturėtų reikšti žalą padariusio asmens interesų prioriteto nukentėjusio asmens atžvilgiu, todėl įstatymų leidėjas įtvirtina kriterijus, kurių nustatymas *in corpore* gali būti pagrindu nuostolių atlyginimo sumažinimui. Teisės doktrinoje atsakomybės prigimtis, šalių turtinė padėtis, šalių tarpusavio santykiai yra įvardijami kaip subjektyviosios prigimties faktoriai¹⁴¹. Įmonės vadovas, kurio veiksmai ar neveikimas lėmė žalos padarymą įmonei ar jos kreditoriams, gindamasis nuo jam pareikšto reikalavimo atlyginti žalą, gali ne tik įrodinėti, jog nėra nustatytos visos jo civilinės atsakomybės kilimo sąlygos, bet ir siekti pagrįsti visiško nuostolių atlyginimo principo netaikymo kriterijus.

Nepaisant to, žalos atlyginimas turi būti teisingas, kadangi neteisėta veika padarytos žalos atlyginimas yra vienas pamatinių teisinės valstybės principų, garantuojantis teisės pažeidėjo – žalą padariusio asmens ir nukentėjusiojo asmens teisių ir pareigų pusiausvyros atkūrimą. Tai, kad „būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą“ yra *expressis verbis* konstitucinėse normose įtvirtintas konstitucinis principas, nutarimu¹⁴² yra konstatavęs LR Konstitucinis Teismas. LR Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalis¹⁴³ įtvirtina, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas. Kalbant apie įmonės vadovo neteisėtais veiksmais ar neveikimu padarytos žalos atlyginimą, minima blanketinė konstitucinė

¹³⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-66/2005“. Žiūrėta 2016 09 20 d. per internetą: <http://www.infollex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/46502>.

¹³⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-356/2013“. Žiūrėta 2016 09 20 d. per internetą: <http://www.infollex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/701097?nr=1>.

¹³⁹ Armanas Abramavičius ir Vytautas Mikelėnas., *supra* note 9, 237.

¹⁴⁰ Dangutė Ambrasienė et al. *Civilinė teisė: prievolių teisė* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004), 197.

¹⁴¹ Renata, Jankutė. "Visiško nuostolių atlyginimo principo, kilus deliktinei atsakomybei, taikymo išimties – subjektyvios prigimties faktoriai". *Socialinių mokslų studijos* 5(1) (2013), 306.

¹⁴² „Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“. Žiūrėta 2016 09 25 d. per internetą: <http://www.lrkt.lt/lt/teismoaktai/paieska/135/ta275/content>.

¹⁴³ „Lietuvos Respublikos Konstitucija.“ *Valstybės žinios*, 33(1014) (1992).

norma nukreipia į civilinėje teisėje taikomo generalinio delikto principo, įtvirtinto LR CK 6.263 straipsnyje, nuostatas. Atitinkamai žalos, kaip vienos iš įmonės vadovo civilinės atsakomybės kilimo prielaidų, visapusiškos sąvokos LR CK, kaip ir daugelio valstybių teisės aktai¹⁴⁴, nepateikia, tačiau apibrėžia tiek turtinę, tiek neturtinę žalą. LR Konstitucijoje žala skirstoma į materialinę ir moralinę žalą, tuo tarpu LR CK naudojama kita teisės terminija. Pažymėtina, kad teisės moksle moralinė žalos sąvoka yra kritikuojama visų pirma dėl to, kad moralė yra filosofijos kategorija, antra, pažeidus teisę pakenkiama ne pačiai moralei, o konkrečiai moralinei ir teisei vertybei¹⁴⁵. Kaip teisingai pastebi R. Volodko¹⁴⁶, moralės sąvoka „vartotina tik kalbant apie fizinį asmenį“, vadinasi, juridinio asmens teisės į neturtinės žalos atlyginimą kontekste neturtinę žalą traktuojant kaip moralės kategoriją iš esmės būtų paneigiama juridinio asmens teisė į tokios žalos atlyginimą.

Žala yra būtina civilinės atsakomybės sąlyga, kuri nėra preziumuojama. Rungimosi civiliniame procese principas lemia tai, kad įrodinėjimo pareiga ir pagrindinis vaidmuo įrodinėjime tenka įrodinėjamų aplinkybių nustatymu suinteresuotoms šalims¹⁴⁷ – todėl ieškovas privalo įrodyti žalos faktą ir žalos dydį. Lietuvos, kaip ir Anglijos ar JAV teisinėje sistemoje¹⁴⁸, įrodymų vertinimas civilinėje byloje grindžiamas taisykle, kad tam tikrų faktinių aplinkybių buvimą teismas konstatuoja tada, kai jam nekyla didelių abejonių dėl tų aplinkybių egzistavimo. Teismas gali daryti išvadą apie tam tikrų aplinkybių buvimą tada, kai byloje esančių įrodymų visuma leidžia manyti, jog labiau tikėtina atitinkamą faktą buvus, nei jo nebuvus¹⁴⁹. Jeigu šalis nuostolių dydžio negali tiksliai įrodyti, jų dydį nustato teismas¹⁵⁰, tačiau pažymėtina, kad ši nuostata taikytina tik nuostolių dydžiui, bet ne nuostolių faktui nustatyti, vadinasi, teismas, nustatydamas nuostolių dydį, pirmiausia turi konstatuoti, kad žalos padarymo faktas buvo įrodytas ieškovo¹⁵¹.

Apibendrinant išdėstyta pasakytina, kad įmonės vadovo atsakomybės institutu yra siekiama rasti kompromisą tarp įmonės vadovo pareigų įmonei vykdymo ir atsakomybės už žalą sukėlusiu

¹⁴⁴ Europos valstybių teisinėje sistemoje žalos sąvoką įstatymais apibrėžia vien tik Austrijos Civilinio kodekso 1293 straipsnis, kuriame numatyta, kad žala yra kiekvienas pakenkimas, kuris buvo padarytas kažkieno turtui, teisėms ar asmeniui. European Group of Tort Law. *Principles of European Tort Law: Text and Commentary* (Viena: SpringerWienNewYork, 2005), 28.

¹⁴⁵ Marta, Gavrilovienė. „Nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimas taikant su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes“. *Jurisprudencija*, 6 (84) (2006): 93.

¹⁴⁶ Renata Volodko. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010), 40.

¹⁴⁷ LR civilinio proceso kodekso 178 straipsnis.

¹⁴⁸ European Group of Tort Law, *supra* note 131, 40. Priešingai įrodymai vertinami Belgijos ir Vokietijos teisėje – reikalaujama, kad teismas būtų visiškai įsitikinęs, jog žala išties buvo padaryta.

¹⁴⁹ „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. lapkričio 17 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2A-729-236/2016.“ Žiūrėta 2016 10 20 d. per internetą <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1374493?nr=1>.

¹⁵⁰ LR CK 6.249 straipsnio 1 dalis.

¹⁵¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegijos 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-604/2006“. Žiūrėta 2016 09 25 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/71239>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014“. Žiūrėta 2016 09 25 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/796539?nr=1>.

veiksmų ar neveikimo kompromiso. Specifinė įmonės vadovo kaip civilinės atsakomybės subjekto padėtis lemia jo asmeninę atsakomybę už tai, kad jis pats, ar jo vadovaujama įmonė padaro žalos, kuri, remiantis kompensaciniu civilinės atsakomybės principu, privalo būti atlyginta. Šios funkcijos įgyvendinimas yra įmanomas tik tais atvejais, kuomet nustatomos visos įmonės vadovo civilinės atsakomybės sąlygos, kurios pasižymi tam tikrais ypatumais.

2. ĮMONĖS VADOVO VEIKSMAIS AR NEVEIKIMU PADARYTOS ŽALOS RŪŠYS

Įmonės vadovo veiksmomis ir neveikimu padarytos žalos išskyrimas į tam tikras rūšis gali būti vertinamas tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu. Tai leis geriau suvokti tam tikrai rūšiai priskiriamus žalos esminius bruožus ir taip pat padės lengviau identifikuoti kriterijus, kuriais remiantis tokia žala yra priteisiama.

Kaip minėta, įmonės vadovas „privalo veikti bendrovės naudai, užtikrinti, kad jo priimami sprendimai būtų protingi, elgtis taip, kad jo veikimas ar neveikimas nesukeltų žalos bendrovei ir tretiesiems asmenims“¹⁵². Vadinasi, įmonės vadovo netinkamo valdymo sukelta žala gali pasireikšti skirtingiems subjektams, todėl žalą skirstydami į rūšis galėtume kalbėti tiek apie žalą padarytą įmonei, tiek jos kreditoriams.

Įmonės vadovas, turintis veikti įmonės vardu ir interesais, ne visais atvejais tinkamai įgyvendina jam, kaip įmonės vienasmeniam valdymo organui deleguotas pareigas, todėl įmonei kaip savarankiškam teisės subjektui yra padaroma žalos. Suprantama, kad įmonės vadovas nėra suinteresuotas, jog reikalavimas atlyginti už jo kaltais veiksmais padarytą žalą būtų nukreiptas į jo asmenį, todėl nenumačius papildomų teisinių mechanizmų pati įmonė kaip teisinė fikcija negalėtų apginti savo teisių ir interesų. Teisės doktrinoje akcentuota, kad „jeigu neigiami turtingi padariniai akcininkui yra neigiamų padarinių bendrovei rezultatas ir gali būti pašalinami atlyginant žalą bendrovei, akcininkas turi teisę į išvestinį ieškinį“¹⁵³. Tokią neturtinę akcininko teisę įtvirtina LR Akcinių bendrovių įstatymo 16 straipsnio 1 dalies 5 punktą, kurio pagrindu akcininkas gali įgyvendinti bendrovės reikalavimo teisę į žalą padariusį įmonės vadovą. Pažymėtina, kad minimas ieškinytis pirmiausia yra skirtas apginti įmonės teises ir interesus, o akcininkų asmeniniai interesai turi antraeilę reikšmę¹⁵⁴, kadangi teismas, tenkindamas pareikštą akcininko ieškinį, žalą priteisia ne konkrečiam akcininkui, o bendrovei¹⁵⁵. Be kita ko, akcininkas patiria ir netiesioginę naudą, kadangi „atlyginus teismo priteistą žalą bendrovei, padidėja akcijų vertė arba atsiranda ar padidėja galimybės gauti dividendų“¹⁵⁶.

¹⁵² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-329/2009.“ Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą: <http://eteismai.lt/byla/144394506009535/3K-3-329/2009>.

¹⁵³ Užsienio šalių praktika patvirtina išvestinio ieškinio sąvokos naudojimo nevienodumą. Greta išvestinio ieškinio taip pat naudojamos netiesioginio, korporacinio ieškinio sąvokos. Egidijus, Krivka. „Išvestinio akcininkų ieškinio institutas Lietuvos teisės sistemoje.“ *Mokslo darbai*, 4(82) (2006): 47.

¹⁵⁴ 2000 m. liepos 13 d. Akcinių bendrovių įstatymo redakcijos, galiojusios nuo 2001 m. liepos 1 d. iki 2004 m. sausio 1 d., 20 straipsnio 1 dalies 3 punkte buvo įtvirtinta nuostata, kad „vienas ar keli akcininkai be atskiro įgaliojimo turi teisę reikalauti akcininkams padarytos žalos atlyginimo tiesiogiai akcininkui, o ne bendrovei. Egidijus Krivka, *supra* note 148, 48.

¹⁵⁵ Lyginamosios teisėtyros kontekste pagal bendrąją taisyklę bendrovės akcininkai neturi teisės reikalauti išvestinės žalos atlyginimo tiesiogiai sau (pvz., Anglijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje ir JAV, Suomijoje) Lina Mikalonienė. „Išvestinio ieškinio samprata, paskirtis ir tikslai.“ *Teisė*, 93 (2014): 117.

¹⁵⁶ Lina Mikalonienė, *ibid.*, 117.

Visgi, įmonės vadovo pareiga bendrovei ir kartu akcininkams negali būti laikoma prioritetine, kadangi pripažįstama, jog tais atvejais, kai įmonė turi vykdytinų įsipareigojimų tretiesiems asmenims, valdymo organų veiksmai, kuriais mėginama apsaugoti pirmiausia bendrovės akcininkų interesus ir turtines jų teises, negali būti laikomi teisėtais¹⁵⁷, todėl, siekiant visapusiškai užtikrinti skirtingų subjektų interesus, juos būtina derinti tarpusavyje. Kalbant apie įmonės kreditorius kaip subjektus, turinčius teisę reikalavimą atlyginti žalą, nukreipti į įmonės vadovą, svarbu suvokti, kad tokia teisė egzistuoja tik įmonės nemokumo atveju ir yra kildinama iš fiduciarinių pareigų kreditoriams pažeidimo, kadangi įprastai pareigą patenkinti kreditoriaus reikalavimą turi pati įmonė¹⁵⁸. Vadinasi, įmonės vadovo atsakomybė yra subsidiari ir jos įgyvendinimas tampa aktualus tik tuo atveju, kai pati įmonė nepajėgia atsiskaityti su kreditoriais¹⁵⁹.

Žalos skirstymas galimas ir kitais pagrindais. Kaip minėta ankstesnėje šio darbo dalyje, LR Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje *expressis verbis* įtvirtintos materialinės ir moralinės žalos rūšys. LR Konstitucinio Teismo nutarimu yra konstatuota, kad „įstatymų leidėjas privalo paisyti šios konstitucinės distinkcijos“¹⁶⁰. Sistemiskai aiškinant LR CK akivaizdu, jog įstatyme išlaikytas konstitucinis žalos skirstymas į rūšis – įmonės vadovo neteisėtais veiksmais padaryta turtinė ir neturtinė žala privalo būti atlyginta įstatymų nustatyta tvarka. Pažymėtina, kad kaip ir Lietuvos teisinėje sistemoje, taip ir visose Europos valstybėse, žala pagal vertybių pobūdį skirstoma į turtinę ir neturtinę žalą¹⁶¹. Savo ruožtu turtinė žala, kaip savarankiška žalos rūšis gali būti skirstoma į atskiras rūšis remiantis įvairiais pagrindais¹⁶². LAT vienoje iš nutarčių yra konstatavęs, kad žala įmonės vadovo veikloje gali pasireikšti kaip dėl neteisėto sprendimo atsiradęs juridinio asmens ar kreditoriaus turto netekimas ar sužalojimas, turėtos išlaidos, taip pat negautos pajamos, kurias juridinis asmuo ar kreditorius būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų įmonės vadovo veiksmų¹⁶³, kas sutampa su LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje įvirtintu žalos apibrėžimu. Toks įstatymų leidėjo siekis išskirti žalą į tiesioginę žalą ir negautas pajamas, iš esmės atitinka teisės

¹⁵⁷ „Lietuvos apeliacinio teismo 2004 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-174/2004“. Žiūrėta 2016 09 28 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/40148?nr=1>.

¹⁵⁸ Laurynas, Didžiulis. „Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams“. *Justitia*, (3) (2008): 55.

¹⁵⁹ Plačiau šio darbo 2.4 skyriuje.

¹⁶⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-91/2010.“ Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/152401?nr=1>.

¹⁶¹ European Centre of Tort and Insurance Law. *Unification of Tort Law: Damages*. (Hague: Kluwer Law International, 2001), 192.

¹⁶² Pavyzdžiui: pagal galimybę tiksliai apskaičiuoti nuostolius jie skirstomi į bendruosius ir specialiuosius (prievolių teisė 193 psl). Žalos skirstymo į rūšis nereikėtų atlikti dirbtinai, todėl nagrinėdami žalos rūšis vadovausimės plačiausiai teisės doktrinoje ir teismų praktikoje išskiriamomis žalos rūšimis: turtine (tiesiogine, netiesiogine), neturtine žala, dėl tam tikrų ypatumų atskirai aptartina įmonės vadovo pareigų pažeidimu padaryta žala įmonės kreditoriams.

¹⁶³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-131-687/2015“. Žiūrėta 2016 09 28 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/praktika/test/Default.aspx?ID=20&item=doc&aktoid=1014195>.

doktrinoje¹⁶⁴ bei teismų praktikoje¹⁶⁵ pagal neteisėto veikimo ir žalos santykio pagrindą¹⁶⁶ skiriamas žalos rūšis – tiesioginę ir netiesioginę žalą. Nors, vis dėlto, verta paminėti, kad teisės doktrinoje būta diskusijų apie tai, ar pagrįstai negautos pajamos yra priskiriamos netiesioginės žalos rūšiai ir ar neturėtų būti vertinamos kaip atskira žalos rūšis¹⁶⁷.

2.1. Tiesioginė žala

LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta tiesioginės žalos sąvoka, kuri apima asmens turto netekimą ar sužalojimą, turėtas išlaidas. „Tiesioginė žala yra tiesioginis neteisėto veiksmo rezultatas, kuris atsiranda iš karto, pažeidėjui tiesiogiai veikiant tam tikrą objektą“¹⁶⁸. Pažymėtina, kad LR CK 6.249 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, kad be tiesioginių nuostolių ir negautų pajamų, į nuostolius įskaičiuojamos: protingos išlaidos, skirtos žalos prevencijai ar jai sumažinti; protingos išlaidos, susijusios su civilinės atsakomybės ir žalos įvertinimu ar su nuostolių išieškojimu ne teismo tvarka. Manytina, kad šios išlaidos tik detalizuoja nuostolių sudėtį ir yra tiesiogiai susijusios su padaryta žala, tačiau civilinės atsakomybės sąlygų kontekste nėra vertinama kaip žala.

Ko gero, baigtinio turtinės žalos sąrašo sudaryti neįmanoma, tačiau teismų praktikoje nagrinėtas tiesioginės žalos atlyginimo bylas galima skirstyti vadovaujantis G. Jakuntavičiūtės¹⁶⁹ pateiktomis kategorijomis. Įmonės vadovo veiksmais ar neveikimu turtinė tiesioginė žala gali būti padaroma, kai: įsigyjamas / išsinuomojamas turtas už per didelę kainą; įsigyjamas bevertis turtas; įmonei priskaičiuotos mokėtinos baudos ir delspinigiai.¹⁷⁰ Šios žalos rūšiai taip pat galėtų būti priskirti ir žala, kuri atsirado dėl to, jog įmonės vadovas fiktyviai įdarbino ir išmokėjo atlyginimą su juo susijusiems asmenims, taip pat, jog įmonės turtas buvo iššvaistytas, ar įmonės vadovas netinkamai tvarkė įmonės buhalterinę apskaitą ir neinventorizavo materialinių vertybių. Pažymėtina, kad netinkamas buhalterinės apskaitos tvarkymas savaime nesukelia žalos, kadangi turtas, nors ir tinkamai neįtrauktas į apskaitą, gali būti panaudotas įmonės veikloje ar išsaugotas¹⁷¹. Tačiau įmonės vadovui, neveikimu sukūrus padėtį, kai duomenų apie prekių judėjimą įmonėje

¹⁶⁴ Dangutė Ambrasienė et al. *Civilinė teisė: prievolių teisė*. (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004), 192.

¹⁶⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-131-687/2015“. Žiūrėta 2016 09 28 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1014195?nr=1>.

¹⁶⁶ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad asmens sveikatos sužalojimo atveju tiesioginė ir išvestinė žala yra skiriamos vertinant ne žalos atsiradimo momentą, o žalos atsiradimą tiesioginiam ar netiesioginiam nukentėjusiajam. Harpwood, V. *Modern Tort Law*. (London: Cavendish Pub, 2005), 48.

¹⁶⁷ Vytautas Mizaras, „Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos“, Iš *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*, Egidijus Baranauskas et al., (Vilnius: Justitia, 2007), 71-73. Pozicija, kad negautos pajamos yra netiesioginė žala aptariama kitame darbo poskyryje.

¹⁶⁸ Vytautas Mizaras. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai* (Vilnius: Justitia, 2003), 96.

¹⁶⁹ Gintarė Jakuntavičiūtė, *supra* note 10, 132-134.

¹⁷⁰ Plačiau: Gintarė Jakuntavičiūtė, *ibid.*, 132-134.

¹⁷¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-276-248/2016“. Žiūrėta 2016 09 28 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1271045?nr=1>.

nėra, yra nustatoma pareiga įrodyti, kad prekės buvo panaudotos įmonės veikloje pagal paskirtį, o to nepadarius kyla pareiga atlyginti padarytą žalą.

Atrodytų, galėtume laikyti, jog tiesioginės žalos (nuostolių) kategorija yra aiški, tačiau nagrinėjant ją iš esmės susiduriama su žalos dydžio nustatymo problemomis. Toliau aptariama teismų praktika, kuri padės geriau suprasti turtinės žalos padarymo ir jos dydžio nustatymo atvejus.

LAT nagrinėjo bylą¹⁷², kurioje konstatuota, kad atsakovas, suteikdamas trečiajam asmeniui paskolą iš įmonės lėšų savo valdomoms akcijoms išpirkti, veikė išimtinai savo asmeniniais interesais, nevertino šių sandorių įvykdymo perspektyvų ir jų įtakos jo tuo metu vadovaujamos įmonės veiklai, todėl pažeidė savo, kaip įmonės vadovo, fiduciarines pareigas, todėl tokiais veiksmais įmonei buvo padaryta žalos¹⁷³. Įdomu tai, kad atsakovas kasaciniame skunde teigė, jog pardavęs įmonės akcijas Valstybinei mokesčių inspekcijai (toliau – VMI) sumokėjo 55 886,8 Eur. Tuo remiantis minėta institucija turėtų būti įtraukta byloje dalyvaujančiu asmeniu, nes ieškovės žalos dalis (55 886,8 Eur) turi būti atlyginta ne kasatoriaus, o VMI. LAT, nesutikdamas su kasacinio skundo argumentais nurodė, kad neteisėti veiksmai, dėl kurių ieškovė patyrė žalą, yra ne atsakovo akcijų pardavimas, o paskolos iš įmonės lėšų suteikimas trečiajam asmeniui, todėl VMI turėjo pagrindą apskaičiuoti ir gauti gyventojų pajamų mokestį nuo atsakovo gautų pajamų pardavus jo valdytas įmonės akcijas. LAT konstatavo, jog tai, kad atsakovas dėl sumokėto mokesčio gavo mažesnę naudą, nei padaryta ieškovei žala, nėra pagrindas mažinti žalos dydį dėl tuo momentu privalomos mokesstinės prievolės įvykdymo ir paliko galioti žemesnių instancijų sprendimus, kuriais ieškovei iš atsakovo priteista 373 609,82 Eur žalos atlyginimo.

Aptarta nutartis pagrindžia tiesioginės turtinės žalos dydžio įmonei padarymą, kadangi, kaip matyti, neteisėtais vadovo veiksmais įmonės prarasta lėšų dalis ir yra pirminis faktinis žalos dydis, kuris vertinamas kaip įmonės realiai patirta žala, už kurią yra atsakingas įmonės vadovas. Kuomet įmonei padaryta žala, paskolos iš įmonės lėšų suteikimu trečiajam asmeniui ar, pavyzdžiui, įmonės vadovui neteisėtai panaudojus įmonei priklausančias lėšas¹⁷⁴, atrodytų, didelių problemų, susijusių

¹⁷² Byloje nustatytos šios faktinės aplinkybės: ieškovė BUAB „Skanvolvita“ kreipėsi į teismą dėl žalos (373 609,82 Eur) atlyginimo, taikant buvusiam įmonės vadovui civilinę atsakomybę už tai, jog lėšos, gautos lizingo bendrovei pardavus ieškovei priklausantį turtą (376 150,44 Eur), buvo paskolintos trečiajam asmeniui – ieškovo akcininkui, kad jis iš kasatoriaus (ieškovo akcininko ir vadovo) įsigytų šiam priklausančias akcijas. Sprendimą dėl paskolos trečiajam asmeniui suteikimo priėmė vieninteliai ieškovo akcininkai – kasatorius ir trečiasis asmuo. Minėtos lėšos nebuvo panaudotos ieškovo veikloje, o tą pačią dieną, kai buvo gautos iš lizingo bendrovės, buvo pervestos į kasatoriaus asmeninę sąskaitą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-26-684/2016“. Žiūrėta 2016 09 28 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1198520?nr=1>.

¹⁷³ Neteisėti veiksmai, dėl kurių ieškovė patyrė žalą, yra vertinami ne kaip atsakovo akcijų pardavimas, o paskolos iš įmonės lėšų suteikimas trečiajam asmeniui.

¹⁷⁴ Pavyzdžiui, LAT nagrinėta byla, kurioje spręstas įmonės vadovo civilinės atsakomybės klausimas, šiam iš įmonės atsiskaitomosios sąskaitos paėmus 24 438,14 Eur (lėšų išgryninimo komisinis mokestis sudarė 146,62 Eur) ir perdavus tretiesiems asmenims, kuriems įmonė neturėjo jokių vykdytinų prievolių. Tiek žemesnės, tiek kasacinės instancijos teismai vieningai sprendė, kad įmonei padaryta tiesioginė žala, kadangi neteisėtų įmonės vadovo veiksmų pasekoje įmonės turtas sumažėjo 24584,76 Eur. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m.

su atlygintos žalos nustatymo dydžiu, nekyla. Vis dėlto, sprendžiant įmonės vadovo civilinės atsakomybės klausimą, dėl turto sužalojimo ar sunaikinimo žalos dydžio, įrodinėjimas pasižymi tam tikra specifika. Minimais atvejais, teisės doktrinoje¹⁷⁵ siūloma tiesioginės žalos dydį apskaičiuoti remiantis objektyviuoju nuostolių nustatymo metodu, kuriuo remiantis sunaikinto ar sužaloto turto vertė yra nustatoma apskaičiuojant turto rinkos kainą. Savo ruožtu, įstatymų leidėjas įtvirtina bendrą taisyklę, jog žala gali būti apskaičiuojama pagal kainas, galiojančias teismo sprendimo priėmimo dieną¹⁷⁶. Nuo žalos padarymo iki teismo sprendimo priėmimo gali būti praėję nemažai laiko, todėl žalos dydžio siejimas vien tik su teismo sprendimo priėmimo metu galiojusiomis kainomis galėtų lemti situaciją, kai žala yra atlyginama ne visiškai, ar jos atlyginama daugiau nei buvo nukentėjusysis jos patyrė¹⁷⁷. Tuo remiantis įstatymas, priklausomai nuo kainos galiojimo momento, numato galimybę žalą apskaičiuoti remianti žalos padarymo, ar ieškinio pareiškimo dieną galiojusiomis kainomis. Manytina, kad toks įstatyminis reglamentavimas, numatantis tris žalos apskaičiavimo alternatyvas, leidžia užtikrinti visišką žalos atlyginimo principo įgyvendinimą.

Visgi, žalos dydžio nustatymas – fakto klausimas, todėl kiekvienu konkrečiu atveju teismas, vertindamas bylos aplinkybes daro pagrįstą išvadą, ar nukentėjusiam asmeniui tenkanti įrodinėjimo pareiga buvo įgyvendinta tinkamai. Teismų praktika patvirtina, kad žalos dydžio apskaičiavimas, remiantis turto rinkos kainomis, ne visais atvejais yra lengva užduotis ir tai sąlygoja įrodinėjimo priemonių, numatytų LR CPK 177 straipsnyje visuma. Minima įstatymo nuostata įrodymais civilinėje byloje pripažįsta bet kokius faktinius duomenis, kuriais remdamasis teismas, įstatymų nustatyta tvarka, konstatuoja, kad yra aplinkybių, pagrindžiančių šalių reikalavimus bei atsikirtimus, ir kitokių aplinkybių, turinčių reikšmės bylai teisingai išspręsti, arba kad jų nėra. Vadinasi, žalos dydis gali būti įrodinėjamas visais įstatymo reikalavimus atitinkančiais įrodymais. Manytina, kad leistinų įrodymų gausa gali padėti ne tik nustatyti objektyviausią sužaloto ar sunaikinto turto vertę, bet tai taip pat lemia ir pagrindines ieškovų ir atsakovų įrodinėjimo problemas, kadangi skirtingų įrodymų pagrindu nustatyta turto vertė skiriasi. Pavyzdžiui, LAT nagrinėjo bylą¹⁷⁸, kurioje buvo sprendžiamas žalos dydžio nustatymo klausimas įmonės vadovei sudarius nenaudingas automobilių pirkimo – pardavimo sutartis su atsakove – įmonės akcininke, ėjusia įmonės buhalterės pareigas, kadangi automobiliai iš įmonės įsigyti pigiau (už 115 000 Lt (33 306,30 Eur)) negu tuo metu buvo rinkos kaina. Ieškovas įrodinėjo, kad

gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-553/2012“. Žiūrėta 2016 09 29 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/485758?nr=1>.

¹⁷⁵ Armanas Abramavičius ir Vytautas Mikelėnas., *supra* note 9, 236.

¹⁷⁶ LR CK 6.249 straipsnio 5 dalis.

¹⁷⁷ Valentinas, Mikelėnas, et al. *supra* note 123, 344.

¹⁷⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. sausio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-111/2014“. Žiūrėta 2016 09 29 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/787872?nr=1>.

remiantis VŠĮ „Emprekis“ duomenų bazės duomenimis automobilių pirkimo – pardavimo sutarties sudarymo metu jų reali rinkos vertė buvo 185 090 Lt (53 605,77 Eur). Tuo labiau, atsakovė, būdama įmonės akcininkė ir buhalterė, negalėjo nežinoti apie blogą finansinę įmonės situaciją ir tikrąją automobilių buhalterinę vertę 231 465,35 Lt (67036,99 Eur), todėl solidariai su įmonės vadovu yra atsakinga už įmonei padarytą žalą 185 090 Lt – 115 000 Lt = 70 090 Lt (53 605,77 Eur - 33 306,30 Eur = 20 299,47 Eur). Apeliacinės instancijos teismas, priteisdamas turtinės žalos dydį sprendė, kad būtent buhalteriniai duomenys nurodo tikrąją įmonei padarytą žalą ir ji sudaro 57 586,39 Lt (16 678,17 Eur)¹⁷⁹. Atsakovai kasaciniame skunde grindė teiginius, jog teismai padarytos žalos dydį siedami ne su realia automobilių rinkos, o su buhalterine jų verte, kuri tėra formulinis pagal apskaitos standartus nustatytas teorinis skaičiavimo būdas (skirtas tik buhalterinei apskaitai) ir yra neadekvatus rinkos dėsniams (neatspindi pasiūlos ir paklausos santykio, faktinės transporto priemonių būklės), neteisingai nustatė įmonei padarytos žalos dydį. LAT, atsižvelgdamas į tai, kad UAB „Emprekis“ duomenų bazėje nurodytos kainos yra orientacinės, sprendė, kad būtent buhalteriniai duomenys nurodo tikrąją įmonei padarytą žalą, todėl žemesnės instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą. Atkreiptinas dėmesys, kad buhalterinių duomenų, kaip padarytos žalos dydį pagrindžiančių įrodymų, vertinti vienareikšmiškai negalima, kadangi teismų praktikoje egzistuoja ir anksčiau išdėstytai pozicijai prieštaraujanti nuostata, jog padaryta žala, parduodant įmonei priklausantį turtą, negali būti nustatoma pagal įmonės turto apskaitoje nurodytą turto įkainojimą¹⁸⁰. Anksčiau aptarta LAT nutartis leidžia išvelgti padarytos žalos apskaičiavimo kriterijų – kainų skirtumo taisyklę, kuria remiantis apskaičiuojamas padarytos turtinės žalos dydis, todėl ji plačiau aptartina 4.1. šio darbo poskyryje.

2.2. Netiesioginė žala

Netiesioginė žala yra „dėl neteisėtų veiksmų patiriamos išlaidos arba turto sumažėjimas. Ji atsiranda kaip padarytos žalos papildomas rezultatas arba turto sumažėjimas“¹⁸¹. Civilinio kodekso normų komentatorių teigimu, netiesioginės žalos įvertinimas pinigais yra priskiriamas negautų pajamų kategorijai – „žala įvertinta pinigais, laikoma nuostoliais, o šie taip pat kaip ir žala, skirstomi į tiesioginius (realius) ir netiesioginius (negautas pajamas)“¹⁸². Teisės doktrinoje¹⁸³ yra

¹⁷⁹ Apskaičiuota taikant buhalterinės automobilių vertės ir sudarytos sandorio vertės skirtumą. Pažymėtina, kad bylos nagrinėjimo pirmos instancijos teismas atsisakė skirti automobilių rinkos vertės ekspertizę, nes toks atlikimas buvo neįmanomas (automobiliai perleisti tretiesiems asmenims, neaišku, kokios būklės jie buvo perleidimo momentu)

¹⁸⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-230“. Žiūrėta 2016 09 29 d. per internetą: <http://www.infollex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/49421?nr=1>.

¹⁸¹ Dangutė Ambrasienė et al. *Civilinė teisė: prievolių teisė*. (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004), 192.

¹⁸² Valentinus, Mikelėnas, *supra* note 123, 341.

¹⁸³ Julija Kiršienė ir Toma Aleknaitė. „Turtinės žalos kategorizavimo problemos Lietuvos deliktų teisėje lyginamuoju aspektu.“ *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 13 (2015): 97.

teigiama, kad negautas pajamas prilyginus netiesioginių nuostolių kategorijai ir taip nukrypus nuo kitų valstybių nuostolių skirstymo į kategorijas buvo neišvengta neaiškumo bei dviprasmybių dėl kylančių sąsajų su kitomis deliktinės teisės doktrinoje įprastomis turtinės žalos kategorijomis. Pažymima, kad užsienio valstybių praktikoje žala skiriama į pirminę ir paskesnę žalą (angl. *primary and consequential damage*); realią žalą ir negautas pajamas (angl. *positive damage and loss of profit*)¹⁸⁴, kurios bendrosios teisės tradicijos šalyse tapatinamos su *damnum emergens* ir *lucrum cessans*¹⁸⁵, tačiau tiesioginė ir netiesioginė žala, kaip kategorijos nėra išskiriamos. Teismų praktikoje negautos pajamos, taip pat vienareikšmiškai, yra priskiriamos netiesioginės žalos (nuostolių) kategorijai, laikant, kad negautos pajamos yra asmens tikėtinos gauti lėšos, kurios negautos dėl atsakovo neteisėtų veiksmų, sutrukdžiusių ieškovo veiklą, iš kurios buvo numatyta jas realiai gauti. Negautos pajamos suprantamos kaip suma, kurią sudarytų lėšos, kuriomis asmuo praturtėtų iš teisėtos veikos¹⁸⁶. Pažymėtina, kad negautomis pajamomis yra pripažįstamos tik realiai tikėtinos gauti pajamos, kurios negautos dėl neteisėtų įmonės vadovo veiksmų, dėl to, remiantis CK 6.249 straipsnio 1 dalimi, turi būti nustatytos realios asmens galimybės gauti konkrečias pajamas, atsižvelgiant į ankstesnes jo gautas pajamas, pasiruošimą ir priemones, kurių jis ėmėsi, siekdamas gauti tokių pajamų¹⁸⁷.

Kadangi įstatymų leidėjas negautų pajamų sąvokos, nei tokių pajamų atlyginimo tvarkos nenumatė, aktualios yra LAT teisės taikymo ir aiškinimo nuostatos, susijusios su negautų pajamų atlyginimu. Kasacinio teismo praktikoje laikomasi nuostatos, kad patirti netiesioginiai nuostoliai turi būti pagrįsti realiomis, įrodytomis, neišvengiamomis, o ne tikėtinomis pajamomis¹⁸⁸, kurių dydį privalo įrodyti ieškovas, tačiau teismų praktika patvirtina, kad negautų pajamų apskaičiavimas ir įrodinėjimas - sudėtingas ir tikslumo reikalaujantis procesas. Pavyzdžiui, LAT nagrinėjo bylą¹⁸⁹, kurioje buvo sprendžiamas dėl neteisėtos komercinės paslapties atskleidimo padarytos žalos atlyginimo klausimas. Ieškovas UAB „Lintera“ kreipėsi į teismą, vienu iš reikalavimų nurodydamas priteisti solidariai iš atsakovų 295 238 Lt (85506,84 Eur) nuostolių, motyvuodamas tuo, jog atsakovas BUAB „Prof – T“ neteisėtu būdu iš atsakovo L. G. gautą

¹⁸⁴ Toks skirstymas labiau būdingas kontinentinės teisės tradicijos šalims. Europien Centre of Tort and Insurance Law, *supra* note 157, 192.

¹⁸⁵ Europien Centre of Tort and Insurance Law, *ibid.*, 193.

¹⁸⁶ Europien Centre of Tort and Insurance Law, *ibid.*, 193.

¹⁸⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-322/2008“. Žiūrėta 2016 09 30 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/87367>.

¹⁸⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2013“. Žiūrėta 2016 09 30 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/663634>. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-364/2014“. Žiūrėta 2016 09 30 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/832522>. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-124/2011“. Žiūrėta 2016 09 30 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/197335?nr=1>.

¹⁸⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-676/2013“. Žiūrėta 2016 09 30 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/778120>.

informaciją naudojo savo ūkinėje veikloje, nesąžiningai konkuravo rinkoje ir padarė ieškovui žalos¹⁹⁰. Ieškovas žalos dydį grindė audito konsultacinės firmos atliktos ekspertizės duomenimis – ieškovo 2007 ir 2008 m. patirta žala apskaičiuota iš atsakovo BUAB „Prof – T“ gautų pajamų atėmus darbo užmokesčio sąnaudas ir pelno mokesťį, ir yra 295 238 Lt (85506,84 Eur). Pirmosios instancijos teismas, sprenddamas dėl ieškovui priteistino žalos dydžio, nurodė, kad šiuo atveju neįmanoma nustatyti, kiek ieškovas prarado užsakovų dėl atsakovo L. G. kaltės, o kiek – dėl užsakovų bankroto, krizės, geresnių sąlygų jiems iš kitų įmonių pasiūlos ir kt., todėl konstatavo, jog ieškovui priteistina 211 000 Lt (61109,82 Eur) žalos atlyginimui. Apeliacinės instancijos teismas, nors ir pripažino, kad pirmosios instancijos teismas, priteisdamas kasatoriui UAB „Lintera“ 211 000 Lt (61109,82 Eur) žalos atlyginimą, nepateikė tokį žalos dydį patvirtinančių argumentų, sprendė, jog jis nėra nepagrįstas, nes sudaro 47 proc. BUAB „Prof–T“ 2007–2008 gauto grynojo pelno (447 077 Lt (129482,45 Eur)), o atsižvelgiant į tai, kad kasatorius L. G. aktyviai veikė, siekdamas įkurti naują bendrovę (BUAB „Prof–T“) ir pervilioti kasatoriaus UAB „Lintera“ klientus, taip pat į tai, jog šios bendrovės pardavimai tiems patiems klientams 2008 metais sumažėjo, o atsakovo BUAB „Prof–T“ – beveik dvigubai padidėjo, tikėtina, kad apytiksliai pusę atsakovo BUAB „Prof–T“ pelno būtų uždirbęs kasatorius UAB „Lintera“, jei nebūtų buvę neteisėtų atsakovų veiksmų. LAT konstatavęs, kad priteistam žalos dydžiui pagrįsti argumentai vertintini kaip pernelyg abstraktūs (pvz., nenurodoma, ar 2007 – 2008 m. BUAB „Prof – T“ visą pelną gavo iš pardavimų tiems patiems klientams, kuriuos turėjo ir UAB „Lintera“, ar iš pardavimų šiems klientams gauta tik dalis pelno, neišskirta, kokį dydžio grynąjį pelną UAB „Prof – T“ gavo 2007 m., o kokį – 2008 m., ir kt.), neišskū (painiojamos grynojo pelno ir pajamų, gautų iš pardavimų, sampratos), paremti spėjimu, bet ne konkrečiais ištirtais ir įvertintais duomenimis perdavė bylą apeliacinės instancijos teismui nagrinėti apeliacine tvarka iš naujo. Kaip iš apibendrintos LAT nutarties matyti, negautos naudos įrodinėjimas turi savo specifiką: negautos pajamos nėra tiesioginis neteisėtų veiksmų rezultatas, todėl siekiant pagrįsti negautų pajamų dydį yra taikomas subjektyvus nuostolių apskaičiavimo metodas, pagrįstas diferencijavimo principu¹⁹¹ (skirtumas tarp įmonės padėties, jeigu jai nebūtų buvę padaryta žalos ir padėties, kurią nulėmė neteisėti veiksmai); būtina atsižvelgti į netiesioginių įrodymų visumą, nes priešingu atveju gali susiklostyti situacija, kai bus neįmanoma įrodyti, jog dėl neteisėto pasinaudojimo komercine

¹⁹⁰ Bylos nagrinėjimo metu nustatyta, kad atsakovas L. G. dirbo ieškovo UAB „Lintera“ Įrankių skyriaus vadovu ir darbo sutartimi buvo įsipareigojęs neatskleisti įmonės komercinių paslapčių. Atsakovui dirbant ieškovo įmonėje, jo iniciatyva įsteigta bendrovė BUAB „Proftorque“, kuri ėmė vykdyti tokią pačią kaip ieškovo veiklą. Atsakovas L. G., veikdamas atsakovo BUAB „Prof-T“ interesais, naudojo ieškovo jam suteiktomis darbo priemonėmis, automobiliu bei telefonu; perdavė BUAB „Prof-T“ visą turimą informaciją, susijusią su klientu „Belaruskalij“, ieškovo vardu dalyvavo viešuosiuose pirkimuose ir, jam nežinant, derino su konkurentais BUAB „Prof-T“ bei UAB „Frezlitus“ viešųjų pirkimų konkursų sąlygas; po darbo sutarties su L. G. nutraukimu visi skambučiai, skirti ieškovui, buvo nukreipiami atsakovui.

¹⁹¹ Armanas Abramavičius ir Vytautas Mikelėnas., *supra* note 9, 237.

paslaptimi ūkio subjektui buvo padaryta žalos. Dar daugiau, atkreiptinas dėmesys į tai, jog teismai, siekdami nustatyti negautų pajamų dydį, tyrė ir vertino atsakovo BUAB „Prof-T“ gautą pelną. Kokią įtaką pažeidėjo gauta nauda turi netiesioginių nuostolių įrodinėjimo ir apskaičiavimo kontekste yra nagrinėjama šio darbo 4.2 poskyryje.

2.3. Neturtinė žala

Ankstesniuose šio darbo poskyriuose turtinės žalos padarymo atvejai ir nagrinėta teismų praktika patvirtina, kad įmonės vadovo veiksmams ar neveikimu padaryta žala dažniausiai pasireiškia kaip turto sužalojimas, sunaikinimas ar jo vertės sumažinimas. Tai, kad šiandien Lietuvoje pažeistos juridinio asmens neturtinės vertybės gali būti ginamos remiantis neturtinės žalos institutu, diskusijų nekyla, tačiau S. Cirtautienė, lyginanti dabar ir anksčiau galiojusį civilinį kodeksą, teisingai pastebi, kad juridinio asmens reputacija ir geras vardas buvo įstatymo ginamos vertybės ir anksčiau, tačiau „tiek teisės normos, tiek negausi šios srities teismų praktika leidžia daryti išvadą, kad juridinio asmens teisės neturtinės žalos atlyginimu nebuvo ginamos“¹⁹². Neturtinės žalos atlyginimas, kaip pažeistų juridinio asmens teisių gynbos būdas yra taikomas ir užsienio šalių praktikoje. Didžiojoje Britanijoje, kompensuojant nuostolius nukentėjusiajam teismui pakanka nustatyti faktą, kad paskleisti faktai yra šmeižikiško pobūdžio, pažeidžiantys juridinio asmens reputaciją, o reali žala juridiniam asmeniui yra tikėtina (nereikalaujama įrodyti patirtų nuostolių dydžio); Vokietijoje neturtinė žala juridiniam asmeniui gali būti priteisiama už nesąžiningus konkurencijos veiksmus, kai atsakovo elgesys pasireiškia viešosios tvarkos pažeidimu; Prancūzijoje – pažeidus juridinio asmens reputaciją bei teises į intelektualines nuosavybės objektus, toks teisių gynimo būdas laikomas išimtinu ir taikomas, kai negalima tiksliai apskaičiuoti savo prigimtimi labiau turtinio pobūdžio žalos¹⁹³.

Neturtinės žalos sampratą pateikia LR CK 6.250 straipsnis ir numato nebaigtinį neturtinės žalos požymių sąrašą, kurie daugiausia taikytini tik fiziniam asmeniui, pavyzdžiui, fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija. Pastebėta, kad būta atvejų, kuomet atsakovas vienu iš savo kasacinio skundo argumentų nurodo, jog dauguma įstatyme išvardytų požymių yra būdingi tik fiziniam asmeniui ir sunkiai pritaikomi juridiniam asmeniui, todėl negali būti kompensuojama tai, ko juridinis asmuo negali patirti¹⁹⁴. Tačiau iš atliktos teismų

¹⁹² Cirtautienė, Solveiga. „Juridinio asmens teisės į neturtinės žalos atlyginimą vystymosi tendencijos Europos deliktų teisės unifikavimo kontekste.“ *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Mokslinių straipsnių rinkinys*. (Vilnius: Justitia, 2007): 24.

¹⁹³ Cirtautienė, Solveiga, *supra* note 191, 31-32.

¹⁹⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-169“. Žiūrėta 2016 10 05 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/59300>.

praktikos apžvalgos matyti, kad teismai vieningai konstatuoja¹⁹⁵, kad minėta įstatymo norma nepaneigia neturtinės žalos juridiniam asmeniui atsiradimo galimybės, kuri dažniausiai pasireiškia reputacijos pablogėjimu, juridinio asmens pažeminimu, jo socialinių santykių sumažėjimu ir kita, kas šio darbo poskyryje laikytina svarbiausiu aspektu, kalbant apie juridinio asmens teisę į neturtinės žalos atlyginimą.

Neturtinė žala atlyginama tik įstatymo numatytais atvejais. LR CK, saugodamas juridinio asmens neturtinę vertybę, teisę į dalykinę reputaciją 2.24 straipsnio 8 dalimi reglamentuoja, kad asmens garbės ir orumo (teisės doktrinoje yra pabrėžiama, kad „asmens garbės sinonimas yra asmens reputacija“¹⁹⁶) gynimo taisyklės įtvirtinanti teisės norma taip pat yra taikoma ginant pažeistą juridinio asmens dalykinę reputaciją. Minima norma įtvirtina, kad asmuo turi teisę reikalauti teismo tvarka paneigti paskleistus duomenis, žeminančius jo garbę ir orumą ir neatitinkančius tikrovės, taip pat atlyginti tokių duomenų paskleidimu jam padarytą turtinę ir neturtinę žalą. Be kita ko, įstatymas¹⁹⁷, saugodamas teisę į juridinio asmens pavadinimą, taip pat įtvirtina galimybę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo tais atvejais, kai kitas asmuo neteisėtai panaudoja juridinio asmens pavadinimą ar naudoja pavadinimą neatitinkantį LR CK įtvirtintų juridinių asmenų pavadinimo taisyklių¹⁹⁸. Pažymėtina, kad įstatymu įtvirtinta juridinio asmens reputacijos apsauga nėra absoliuti, kadangi priklausomai nuo ginčo pobūdžio, prioritetas gali būti suteiktas konkuruojančiai vertybei – žmogaus teisei turėti įsitikinimus, juos laisvai reikšti, gauti ir skleisti informaciją (LR Konstitucija 25 straipsnis). LAT savo nutartimi¹⁹⁹ yra pripažinęs, kad juridinis asmuo gali būti kritikuojamas, jeigu tai daroma sąžiningai, siekiant informuoti visuomenę apie jos interesus galinčią pažeisti juridinio asmens veiklą ir pan. Nustačius, kad skleidžiama informacija savo pobūdžiu yra tikrovės neatitinkantys duomenys, o reiškiamą nuomonę, kritika ar vertinimas yra nesąžiningas, neturintis objektyvaus faktinio pagrindo, juridinis asmuo gali reikalauti taikyti vieną ar kelis savarankiškus teisių gynimo būdus, taip pat ir atlyginti tokių duomenų paskleidimu padarytą neturtinę žalą.

Iš tyrimo metu atliktos negausios teismų nutarčių analizės matyti, kad neturtinės žalos atlyginimas juridiniam asmeniui nėra plačiai taikomas teisių gynimo būdas, o juridinio asmens vadovo veiksmis padarytos neturtinės žalos atlyginimas juridiniam asmeniui teismų beveik

¹⁹⁵ „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-325-436/2014“. Žiūrėta 2016 10 07 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/804365>.

¹⁹⁶ Valentinas, Mikelėnas, et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. (Vilnius: Justitia, 2002), 66.

¹⁹⁷ LR CK 2.42 straipsnio 2 dalis.

¹⁹⁸ LR CK 2.39 straipsnis.

¹⁹⁹ „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-726-464/2011“. Žiūrėta 2016 10 09 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/334525>.

nenagrinėtas. Paminėtina LAT nutartis²⁰⁰, kurioje UAB „Vilniaus energija“ kreipėsi į teismą dėl juridinio asmens dalykinės reputacijos gynimo teigiant, kad įmonės vadovas, dalyvaudamas Lietuvos Respublikos Seime vykusioje spaudos konferencijoje paskleidė tikrovės neatitinkančius, žeminančius ieškovo dalykinę reputaciją duomenis. Tiek pirmos, tiek aukštesnių instancijų teismai konstatavo, kad atsakovas veikė kaip įmonės direktorius, valdybos pirmininko pavaduotojas ir duomenis paskleidė bendrovės vardu, todėl visi jo atliekami veiksmai traktuotini kaip bendrovės veiksmai. Vadinasi, įmonės vadovui, veikiant bendrovės vardu pagal kompetenciją, nustatytą atitinkamų juridinio asmens dokumentų arba vykdant aukštesnių valdymo organų priimtus sprendimus, civilinės atsakomybės klausimas negali būti svarstomas. Pirmojoje darbo dalyje, aptarus civilinės atsakomybės sąlygas ir nustatius civilinės atsakomybės taikymui būtinas sąlygas, toks teismo atsisakymas ginti, tariamai pažeistą juridinio asmens dalykinę reputaciją, yra pagrįstas, nes įmonės vadovas atstovaudamas įmonei ir veikdamas neviršijant savo kompetencijos ribų, turi pagrįstą teisėtą lūkestį, jog jo civilinės atsakomybės klausimas nebus kvestionuojamas. Šios bylos nagrinėjimo metu nustatius, kad įmonės vadovas nėra tinkamas civilinės atsakomybės subjektas, liko neatskleista neturtinės žalos instituto specifika, sprendžiant juridinių asmenų neturtinėms teisėms padarytos žalos atlyginimo klausimus. Tačiau juridinio asmens teisė į neturtinės žalos atlyginimą nėra paneigiama ir, manytina, jog įmonės vadovas turėtų būti laikomas atsakingu už padarytą žalą tais atvejais, kai būtų įrodyta, kad įmonės vadovas būdamas nesąžiningas (pvz., būdamas kelių įmonių vadovas ir siekdamas asmeninės naudos veikė turėdamas tikslą pervilioti įmonės klientus) paskleidė melagingo pobūdžio informaciją apie įmonę, dėl ko įmonės reputacija buvo pažeista ir ši patyrė neturtinės žalos. Be kita ko, tikėtina, jog vadovas turėtų būti laikomas atsakingu už neturtinio pobūdžio žalą ir tais atvejais kuomet dėl jo tyčios ar neatsargumo buvo atskleista įmonės paslaptį sudaranti informacija. Dar daugiau, svarstyti neturtinės žalos atlyginimas, kai įmonės vadovas neturtinės žalos įmonei padarė nusikalstamais veiksmais, pavyzdžiui, pasisavino ar išvaistė jam patikėtą įmonės turtą. Šių nusikalstamų veikų sudėtys yra materialiosios, todėl būtina įrodyti ne tik įmonės lėšų paėmimo ar panaudojimo neteisėtumą, bet ir žalos įmonei padarymą. Neturtinė žala savo ruožtu gali pasireikšti kaip įmonės reputacijos sumenkėjimas, turėjęs įtakos juridinio asmens vertimui ir galimai lėmęs finansinius praradimus.

Neturtinės žalos institutas iš esmės yra skirtas „kiek įmanoma teisingiau ir adekvačiau kompensuoti nukentėjusiajam padarytą žalą, sušvelninti jo patirtas kančias, neutralizuoti

²⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-672/2004“. Žiūrėta 2016 10 09 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/778120>. Pozicija, kad fizinis asmuo negali būti atsakovu teisme dėl juridinio asmens reputacijos gynimo išsakoma ir kitose teismų priimtose nutartyse, pvz: „Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. balandžio 23 d. nutartis Nr. 2A-137/2013“. Žiūrėta 2016 10 09 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/663912>, tiesa tik viešojo juridinio asmens kontekste.

negatyvius išgyvenimus bei neteisėtų veiksmų pasekmes²⁰¹. Nors neturtinė žala ir yra padaroma nematerialioms vertybėms, jų pažeidimas yra ginamas turтинiais būdais, todėl asmuo turi pagrįsti padarytos neturtinės žalos dydį, kurį kiekvienu konkrečiu atveju nustato teismas. Pastebėtina, kad daugelio Europos valstybių teisė padarytą neturtinę žalą atlygina remiantis piniginiu nuostolių atlyginimo principu ir vien tik Austrija, ir tam tikrais atvejais Prancūzija, kaip vieną iš neturtinės žalos atlyginimo būdų numato kompensaciją daiktais²⁰². Tam, kad būtų įgyvendinta kompensacinė civilinės atsakomybės funkcija, yra būtina nustatyti teisingą neturtinės žalos dydį, kadangi jeigu žala nukentėjusiajam nėra atlyginama visiškai, kyla pagrįstų abejonių dėl kompensacinės civilinės teisės funkcijos įgyvendinimo, tuo tarpu jei žalos atlyginama daugiau nei jos padaryta, išeinama už žalos atlyginimo instituto ribų, todėl yra pagrindas taikyti nepagrįsto praturtėjimo instituto nuostatas²⁰³. Teisės doktrinoje ir teismų praktikoje pripažįstama, kad neturtinės žalos dydis, išreikštas pinigais, yra bendrieji nuostoliai, kurių įrodinėjimo specifika yra ta, kad jų dydį nustato teismas, o kreditorius turi pagrįsti kuo daugiau ir kuo svarbesnių žalos dydžiui nustatyti reikšmingų kriterijų²⁰⁴. Nagrinėdami šios kategorijos bylas teismai, nustatant neturtinės žalos dydį, atsižvelgia į LR CK 6.250 straipsnio 2 dalyje įvardintus kriterijus – pasekmes, žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį, kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes. Įrodymų, dėl šių įstatyme įtvirtintų kriterijų, pagal kuriuos nustatomas neturtinės žalos dydis, ne visada objektyviai galima surinkti, todėl teismas neturtinės žalos dydį nustato pagal byloje esančius įrodymus, vadovaudamasis sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principais²⁰⁵. Kadangi juridinio asmens teisės pažeidimas dar nereiškia ir neturtinės žalos padarymo²⁰⁶, o juridinis asmuo, priešingai nei fizinis asmuo, negali įrodyti savo fizinių kančių ir dvasinių išgyvenimų fakto, todėl juridinio asmens reputacijos pažeidimo atvejais būtina nustatyti realų faktinį reputacijos sumenkėjimą, kaip paskleistų duomenų padarinį. Pažymėtina, kad neturtinės žalos atlyginimą, pažeidus juridinio asmens reputaciją pripažįsta ir Europos Žmogaus Teisių Teismas, kurio praktikoje analizuojama, ar dėl paskleistų teiginių įmonė faktiškai patyrė kažkokių finansinių nuostolių: ar žymiai sumažėjo įmonės pardavimai, koku mastu išplito neigiama informacija, ar jos pobūdis buvo itin neigiamas ir pan.²⁰⁷ Nors yra pripažįstama, kad Europos Žmogaus Teisių

²⁰¹ Renata Volodko. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010), 77.

²⁰² European Centre of Tort and Insurance Law, *supra* note 157, 96.

²⁰³ Solveiga, Cirtautienė. „Juridinio asmens teisės į neturtinės žalos atlyginimą vystymosi tendencijos Europos deliktų teisės unifikavimo kontekste.“ *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Mokslinių straipsnių rinkinys* (Vilnius: Justitia, 2007), 34.

²⁰⁴ Solveiga, Cirtautienė, *supra* note 202, 34.

²⁰⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-100/2009“. Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/59300>.

²⁰⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-294/2003“. Žiūrėta 2016 10 12 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/8606?nr=1>.

²⁰⁷ Cituota iš „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-371/2014“. Žiūrėta 2016 10 12 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/833547>.

Teismo praktika tiesiogiai remtis negalima, nes šis Teismas, spręsdamas neturtinės žalos atlyginimo klausimą, taiko ne nacionalinę teisę, o remiasi savo diskrecijos teise²⁰⁸, tačiau šio teismo išaiškinimai gali būti puiki pagalbinių nacionaliniams teismams, sprendžiantiems bylas dėl neturtinės žalos atlyginimo, pažeidus juridinio asmens reputaciją. Kasacinio teismo praktikoje²⁰⁹ konstatuota, jog turi būti atsižvelgta į realius faktinius padarinius: į tai, koks yra paskleistos informacijos paplitimo mastas, poveikis ir realiai patirta žala. Šiuo aspektu būtina įvertinti juridinio asmens, kuris gina reputaciją, individualias savybes ir jo veiklos pobūdį; jeigu asmeniui, kurio veikla „normali“ (niekuo neišsiskirianti poveikio viešajam interesui aspektu), pakanka įrodyti, kad dėl paskleistos informacijos pasikeitė jo savybių, veiklos, rezultatų vertinimas ar požiūris į jį, kad teigiamas vertinimas sumažėjo ar tapo neigiamas, tai tuo atveju, kai dalykinę reputaciją gina asmuo, kurio veikla visuomenėje yra vertinama prieštarai, jis turi įrodyti, jog paskleistų žinių padariniai yra rimti neigiami asmens vertinimo poslinkiai: finansiniai nuostoliai, neigiamas poveikis savininkams ir darbuotojams, kiti neigiami padariniai ar panašaus pobūdžio aplinkybės. Pažeidus juridinio asmens neturtines vertybes „žala reputacijai pasireiškia savo prigimtimi turtinio pobūdžio nuostoliais, kuriuos galima apskaičiuoti remiantis objektyviais kriterijais“²¹⁰. Vadinasi, juridinio asmens dalykinės reputacijos pažeidimo atvejais, norint taikyti civilinę atsakomybę, yra būtina nustatyti ne tik bendrąsias civilinės atsakomybės taikymo sąlygas, bet ir tai, kad dėl juridinio asmens reputacijos pažeidimo pasikeitė jo savybių, veiklos, rezultatų vertinimas ar tai įtakojo finansinių nuostolių atsiradimą ir kt., kadangi tai turi tiesioginės įtakos sprendžiant neturtinės žalos dydžio nustatymo klausimus.

Apibendrinant įmonės vadovo veiksmais ar neveikimu padarytos žalos rūšis teigtina, kad žalos skirstymas į turtinę, neturtinę turi praktinės reikšmės. Įmonės vadovo veiksmais ar neveikimu, padarytos turtinės žalos dydžio nustatymas yra paremtas skirtingų žalos dydžio apskaičiavimo kriterijų taikymu, kurie nustatomi atsižvelgiant į padarytos tiesioginės ar netiesioginės žalos rūšis. Pažymėtina, kad turtinės ir neturtinės žalos skirstymas į rūšis pagrįstas

²⁰⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-150/2003.“ Žiūrėta 2016 09 12 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/8453>.

²⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-371/2014“. Žiūrėta 2016 10 14 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/833547>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-100/2009“. Žiūrėta 2016 10 14 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/113995?nr=1>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-441/2010“. Žiūrėta 2016 10 14 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/178469?nr=1>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-32/2012“. Žiūrėta 2016 10 14 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/364746?nr=1>; „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. sausio 19 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-726-464/2011“. Žiūrėta 2016 10 14 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/334525>.

²¹⁰ Cirtautienė, Solveiga, *ibid.*, 208, 32.

ne vien tik skirtingu objektu, kuriam žala yra padaryta, bet ir taikomų žalos apskaičiavimo metodų aspektu.

Kaip matyti, nagrinėjant vienasmenio valdymo organo – įmonės vadovo pareigų pažeidimu padarytos žalos rūšis, neišvengta užuominų apie tokios žalos nustatymo metodus ir kriterijus, kadangi žala, kaip tokia, negali būti aiškinama atsietai nuo jos dydžiui įtakos turinčių taisyklių taikymo. Kadangi vienas iš šio tyrimų tikslų yra nustatyti ir žalos apskaičiavimo kriterijus, kuriais remiantis yra įrodinėjamas įmonės vadovo veiksmais ar neveikimu padarytos žalos dydis, tam yra skiriamas ketvirtasis šio darbo skyrius.

3. ĮMONĖS VADOVO PAREIGŲ PAŽEIDIMU PADARYTA ŽALA KREDITORIAMS

Bendrovės vadovo atsakomybės kreditoriams taikymas – tai tik viena iš kreditorių teisių apsaugos priemonių, kuri įmonės nemokumo akivaizdoje yra bene vienintelė galimybė kreditoriams apsaugoti savo interesus²¹¹. Pastebėtina, kad įmonės vadovo pareigų kreditoriams neįtvirtina nei LR CK, nei LR ABĮ, ir ilgą laiką nebuvo reglamentuojami LR Įmonių bankroto įstatyme, todėl asmeninės atsakomybės vadovams klausimai išimtinai buvo nagrinėjami teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. Visgi, teisės doktrinoje būta nemažai diskusijų, susijusių su įmonės kreditorių galimybe pareikšti reikalavimą dėl žalos atlyginimo įmonės vadovui, ir šių diskusijų pagrindas yra fiduciarinių pareigų doktrina.

Lietuvos teismų praktika, kaip ir daugelio valstybių teisė, pripažįsta įmonės vadovo fiduciarines pareigas kreditoriams. LAT yra konstatavęs²¹², kad kuo labiau įmonės finansinė būklė prastėja ir ji turi daugiau skolų, tuo labiau didėja įmonės skolinto kapitalo teikėjų – kreditorių interesų reikšmė. Įmonės finansinei padėčiai tapus ypač sunkiai ar net kritinei, t. y. įmonei pasiekus nemokumo ribą, kreditorių interesai pradeda vyrauti. Kreditorių apsaugos interesas įgyja prioritetą akcininkų intereso, kad įmonės veikla būtų tęsiama, atžvilgiu, kadangi akcininkų rizikos laipsnis nebedidėja įmonei esant nemokiai²¹³. Priešingas aiškinimas nepagrįstai perkeltų kreditoriams riziką, jog įmonei ir toliau tęsiant veiklą galimai padidėtų įmonės kreditorių nuostoliai. Kaip matyti, Lietuvos teismai laikomasi pozicijos, kad įmonės vadovo atsakomybė atsiranda tik tuo atveju, kai bendrovė nėra pajėgi patenkinti kreditoriaus reikalavimų ir tai, savo esme, atitinka tarpinės, įmonės vadovo fiduciarinių pareigų kreditoriams, teorijos²¹⁴ šalininkų idėją. Pabrėžtina, kad „jeigu vadovui neatsirastų atsakomybės (arba atsirastų tik tiesiogiai įstatymų nustatytais atvejais), tai nebūtų realaus priverstinio mechanizmo užtikrinti fiduciarinių pareigų kreditoriams vykdymą“²¹⁵, todėl kiltų abejonių dėl kreditorių interesų gynimo efektyvumo.

Atlikus nacionalinių teismų praktikos apžvalgą pastebėta, kad LAT savo teisės taikymo ir aiškinimo praktika palaipsniui išplėtė įmonės vadovo civilinės atsakomybės ribas, kadangi

²¹¹ Kreditoriais šiuo atžvilgiu laikytini ne sutartiniai kreditoriai, kurių teisių ir interesų apsauga gali būti užtikrinama sutartinėmis prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonėmis, bet atsitiktiniai kreditoriai, kurių teisių apsauga įtvirtinta įstatymo normomis.

²¹² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012“. Žiūrėta 2016 10 19 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/338541?nr=1>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-290/2013“. Žiūrėta 2016 10 19 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/678231?nr=1>.

²¹³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/2014“. Žiūrėta 2016 10 19 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/praktika/test/Default.aspx?id=20&item=doc&AktoId=876153&cid=39146>.

²¹⁴ Plačiau: Laurynas, Didžiulis. „Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams“. *Justitia*, (3) (2008): 54.

²¹⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-496/2013“. Žiūrėta 2016 10 19 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/731163?nr=1>.

anksčiau buvo laikytasi pozicijos, kad įmonės vadovas prieš kreditorius pagal juridinio asmens prievoles savo turtu atsako solidariai, kuomet jo veiksmai nuosprendžiu pripažinti nusikalstamais ir lėmusiais įmonės negalėjimą įvykdyti prisiimtų įsipareigojimų²¹⁶. Dabartinė teismų praktika patvirtina, kad įmonės vadovo asmeninė atsakomybė kreditoriams yra kildinama ne tik baudžiamosios teisės normų pažeidimo – tyčinio bankroto, bet ir aplaidaus įmonės vadovo valdymo atvejais. Tokia įmonės vadovo ribotos atsakomybės taikymo išimtis panaikino egzistavusią teisinio reguliavimo spragą, kurią dar 2008 m. savo moksliniame darbe identifikavo A. Tikniūtė²¹⁷. LR Įmonių bankroto įstatyme įtvirtintos įmonės vadovo pareigos kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo pažeidimas civilinės atsakomybės taikymo prasme yra vertinamas kaip neteisėti veiksmai. Pareiga kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo įmonės vadovui nustatyta todėl, kad šis subjektas geriausiai žino įmonės finansinę būklę, o pavėluotas bankroto bylos iškėlimas galėtų pažeisti tiek jau esančių įmonės kreditorių (jei toliau didėtų įmonės skolos), tiek naujų potencialių kreditorių interesus (jei šie asmenys, nežinodami apie įmonės nemokumą, tiektų jai prekes ir (arba) teiktų paslaugas). Tais atvejais, kai įmonė nevykdo veiklos arba nors ir vykdo, tačiau didėja nuostoliai dėl neatsiskaitymo su kreditoriais, tokie veiksmai neatitinka protingos verslo rizikos ir prieštarauja geriems verslo standartams²¹⁸.

Šiandien galiojanti LR ĮBĮ norma²¹⁹, kurioje imperatyviai įtvirtinta ne tik įmonės vadovo pareiga kreiptis į teismą dėl įmonės bankroto bylos iškėlimo, bet ir numatytos šios pareigos nevykdymo pasekmės, yra viena dažniausių kreditorių žalos atlyginimo reikalavimus grindžiančių nuostatų. Įmonės vadovas, turintis teisę priimti atitinkamą sprendimą, privalo padengti žalą, kurią kreditoriai patyrė dėl to, kad įmonė pavėlavo pateikti pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo, tačiau vien faktas, kad dėl bankroto bylos įmonei iškėlimo kreipėsi ne įmonės vadovas, bet kitas asmuo – pavyzdžiui, darbuotojas, *per se* nereiškia, kad bendrovės vadovas pažeidė įstatymu jam nustatytas pareigas. Nenustačius, kad vadovas neteisėtai uždelsė inicijuoti bankroto bylą iki darbuotojo pareiškimo teismui ir kad šis uždelsimas sukėlė žalą, įmonės vadovui besąlygiškas civilinės atsakomybės taikymas negalimas²²⁰. Aptariamą teisminės praktikos pavyzdys ne tik atskleidžia, jog LR ĮBĮ 5 straipsnio 1 dalis įtvirtinanti asmenų ratą, kurie turi teisę kreiptis į teismą

²¹⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-266/2006“. Žiūrėta 2016 10 19 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/61886?nr=1>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-298/2006“. Žiūrėta 2016 10 19 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/66883>.

²¹⁷ Įmonės vadovo atsakomybės numatymas vien tik sąmoningo įmonės privedimo prie bankroto atvejais, už kurį numatyta baudžiamoji atsakomybė neapima tų atvejų, kuomet patiriama verslo nesėkmė, kuri yra normalios verslo rizikos rezultatas. Agnė Tikniūtė. „Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams.“ *Jurisprudencija*, 8 (110) (2008): 62.

²¹⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-496/2013“. Žiūrėta 2016 10 19 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/731163?nr=1>.

²¹⁹ LR ĮBĮ 8 straipsnio 4 dalis.

²²⁰ „Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1388/2012“. Žiūrėta 2016 10 20 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/448901?nr=1>.

su pareiškimu dėl bankroto bylos iškėlimo, nenustato imperatyvaus tokių asmenų kreipimosi eiliškumo, bet ir patvirtina faktą, kad įmonės administracijos vadovo civilinė atsakomybė yra paremta jo specialiuųjų ar fiduciarinių pareigų pažeidimu, o ne vien aplinkybe, kad įmonė negali padengti skolos savo kreditoriams, dėl ko yra būtina nustatyti visas įmonės vadovo civilinės atsakomybės kilimo sąlygas.

Žalos kreditoriams kontekste atkreiptinas dėmesys ir į įmonės vadovo civilinę atsakomybę už žalą, likvidavus juridinį asmenį. Kreditoriaus teisė į padarytos žalos atlyginimą išlieka ir po įmonės bankroto. Pastebėtina, kad jei bankroto proceso metu kreditoriaus teisių tinkama procesinė įgyvendinimo forma yra netiesioginis ieškinys²²¹, tai pasibaigus įmonės likvidavimo procedūrai, įmonės vadovo pareigų nevykdymu ar netinkamu jų vykdymu atsiradusi žala (įrodžius visas įmonės vadovo civilinės atsakomybės sąlygas) gali būti priteisiama pavieniams kreditoriams, pareiškusiems ieškinį savo vardu.

²²¹ Įmonės bankroto atveju konkretus kreditorius į teismą dėl žalos atlyginimo gali kreiptis tik su netiesioginiu ieškiniu (CK 6.68 straipsnis), pareikšdamas ieškinį skolininko (bankrutuojančios įmonės) vardu, jei pati bankrutuojanti įmonė (jos administratorius) savo teisės reikalauti žalos atlyginimo neįgyvendintų. Tokiu atveju, patenkinus netiesioginį ieškinį, išreikalautas turtas būtų įskaitomas į skolininko turtą ir naudojamas visų skolininko kreditorių reikalavimams tenkinti (CK 6.68 straipsnio 5 dalis), nes, iškėlus įmonei bankroto bylą, joje akumuliuojami bankrutuojančios įmonės kreditorių interesai, realius kreditorių teisių gynimo veiksmus atlieka bankroto administratorius. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012“. Žiūrėta 2016 10 20 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/338541?nr=9>.

Netiesioginį ieškinį pareikšti galima tik esant visoms būtinosioms įstatymo nustatytoms sąlygoms: 1) kreditorius turi turėti neabejotiną ir vykdytiną reikalavimo teisę; 2) skolininkas privalo turėti tam tikrą turtinę teisę, kurios neįgyvendina ar atsisako ją įgyvendinti; 3) skolininko turtinė teisė, kurios jis neįgyvendina, taip pat turi būti neabejotina, galiojanti ir vykdytina; 4) skolininko neveikimu ar atsisakymu veikti pažeidžiami kreditoriaus interesai. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-254/2014“. Žiūrėta 2016 10 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/ta/Default.aspx?ID=20&item=doc&aktoid=823260>.

4. ĮMONĖS VADOVO VEIKSM AIS AR NEVEIKIMU PADARYTOS ŽALOS APSKAIČIAVIMO KRITERIJAI

Nepaisant to, kad įstatymų leidėjas nukentėjusiajam asmeniui suteikia alternatyvią teisę pasirinkti nuostolių atlyginimo būdą ir padarytos žalos reikalauti tiek atlyginimo natūra (pateikti tos pat rūšies ir kokybės daiktą, pataisyti sužaltą daiktą ir pan.), tiek reikalauti visiškai atlyginti padarytus nuostolius²²², teigiama, kad civilinės atsakomybės kompensavimo funkciją labiausiai atitinka žalos atlyginimas natūra²²³. Tačiau nagrinėjant įmonės vadovo civilinę atsakomybę už jo veiksmais ar neveikimu padarytą žalą, teisminės praktikos bylas yra akivaizdu, kad ieškovai pirmenybę teikia visiškai žalos atlyginimo būdai. Kaip jau minėta, remiantis LR CPK 178 straipsnyje įtvirtinta bendrąja įrodinėjimo pareigos paskirstymo taisykle, šalys turi įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus bei atsikirtimus, išskyrus atvejus, kai yra remiamasi aplinkybėmis, kurių CPK nustatyta tvarka nereikia įrodinėti. Padarytos žalos įrodinėjimas yra sudėtingas procesas, kadangi priklausomai nuo padarytos žalos specifikos, ne visais atvejais galima tiksliai apskaičiuoti įmonės vadovo padarytos žalos dydį. Kadangi įmonės vadovo padaryta žala nepreziumuojama ir turi būti įrodyta ieškovo, be jau aptartų žalos dydį pagrindžiančių įrodymų yra tikslinga atskirai aptarti kriterijus, kuriais remiantis minima žala gali būti apskaičiuojama. Manytina, kad minimų kriterijų analizė turi ir praktinės reikšmės, ji galėtų būti naudinga ne tik ieškovams, siekiantiems kuo tiksliau įrodyti padarytos žalos dydį, bet ir teismams, formuojantiems vienodą teisės taikymo ir aiškinimo praktiką, šalinant akivaizdžius neatitikimus tarp skirtingos kompetencijos teismų sprendimų, įgyvendinančių kompensacinių pažeistų teisių gynimo būdą.

4.1. Kainų skirtumo taisyklė kaip žalos apskaičiavimo kriterijus

Kainų skirtumo taisyklę, kaip nuostolių apskaičiavimo būdą, taikomą sutartiniuose teisiniuose santykiuose, įtvirtina LR CK 6.258 straipsnio 5 dalis, tačiau iš atliktos teismų praktikos analizės matyti, kad sprendžiant įmonės vadovo deliktinės atsakomybės klausimus kainų skirtumo kriterijus, kaip specifinis nuostolių apskaičiavimo būdas, taip pat yra taikomas. Žalos dydis yra grindžiamas skirtumu tarp realios turto rinkos vertės ir vertės už kurią turtas buvo perleistas²²⁴. Minimą hipotetinę taisyklę įtvirtina ir kitų Europos valstybių teisė: Austrijos, Belgijos,

²²² CK 6.281 straipsnis.

²²³ Valentinas, Mikelėnas, et al. *supra* note 123, 390. Įstatymas leidžia ieškovui laisvai pasirinkti žalos atlyginimo būdą, nesuteikiant prioriteto nei vienam žalos atlyginimo būdų. Tačiau egzistuoja ir tokių teisinių sistemų, pavyzdžiui: Austrija, Belgija, Vokietija kurios žalos atlyginimą natūra laiko bendruoju žalos atlyginimo principu, o kompensacija pinigais - išimtį iš bendrosios taisyklės. European Group of Tort Law, *supra* note 157, 190.

²²⁴ Teismas taikydamas kainų skirtumo taisyklę ir vertindamas kiekvienos bylos faktines aplinkybes gali nustatyti ir kitų reikšmingų atėminių turinčių įtakos padarytos žalos dydžio nustatymui.

Prancūzijos, Vokietijos, pabrėžiant, kad subjektyvus vertinimas turto vertei nereikšmingas, nebent jis pagrįstas rinkos verte²²⁵. Šios taisyklės taikymą iliustruojančiu pavyzdžiu galėtume laikyti LAT teismo nagrinėtą nutartį²²⁶, kurioje, remiantis kainų skirtumo taisykle, buvo sprendžiamas įmonei padarytos žalos dydis. Bylos nagrinėjimo metu nustatyta, kad UAB „Naruva“, siekdama gauti lėšų įmonės veiklai, nuosavybes teise priklausiusias patalpas už 434430,027 Eur pardavė UAB „VB Lizingas“ su iš lizingo sutarties pagrindu kylančia teise šias patalpas išpirkti atgal. Lizingo sutarties galiojimo metu atliktos rekonstrukcijos pasėkoje patalpų vertė padidėjo. Sudarytos sutarties pagrindu UAB „Naruva“ vadovas, perleido visas UAB „Naruva“ teises ir pareigas pagal lizingo sutartį jo sutuoktinės vadovaujamai įmonei UAB „Gražeda“, kuri įsipareigojo mokėti lizingo įmokas (382128,75 Eur), taip pat įsipareigojo padengti UAB „Naruva“ lizingo bendrovei sumokėtą 52301,17586 Eur sumą. Bylos nagrinėjimo metu konstatuota, kad iki turto perėmimo UAB „Gražeda“ investavo į pastato rekonstrukciją 192253,84 Eur. Ieškovas įrodinėdamas įmonei padarytos žalos dydį nurodė, kad jis sudaro 613059,47 Eur (1187442,07 Eur (pastato rinkos vertė) – 382128,7506 Eur (įsipareigojimas lizingo bendrovei už UAB „Naruva“) – 192253,84 Eur (rekonstrukcijos investicijų suma)). Pažymėtina, kad kasacinis teismas turto rinkos kainą įvertino kaip 789359,36 Eur²²⁷, tačiau apskaičiuodamas įmonei padarytos žalos dydį vadovavosi ta pačia kainų skirtumo taisykle ir iš įmonės vadovo priteisė 354929,4341 Eur žalos atlyginimo (789359,3605 Eur – 382128,75 Eur – 192253,8462 Eur), kadangi teismas pripažino, jog įmonės vadovo veiksmai, perleidžiant turtą už likviduojamąją jo vertę, neatitinka protingo, sąžiningo, rūpestingo vadovo standarto. Visgi, nustatant atlygintos žalos dydį, esminės reikšmės turi ne pačios taisyklės taikymas, kaip aritmetinio veiksmo atlikimas, o turto kainos nustatymas, kuris yra pagrindas minimai taisyklei taikyti. Kainų skirtumo taisyklė esminės reikšmės turi tik tada, jei teisingai nustatoma turto vertė. Pažymėtina, kad taikant kainų skirtumo taisyklę bei siekiant nustatyti įsigyjamo turto vertę, tam tikrais atvejais turto vertė gali būti ir didesnė, ir mažesnė už turto rinkos kainą.

Turto vertė gali būti apskaičiuojama remiantis likvidacine turto verte. Įmonės vadovas, sudarydamas sandorį už likvidacinę turto vertę, kiekvienu konkrečiu atveju turi pagrįsti, jog sandorio sudarymo metu egzistavo aplinkybės, kurios lėmė priverstinį ar itin skubų turto pardavimą²²⁸ (pvz., trumpalaikiai įmonės veiklos sutrikimai, kuomet reikia greitų sprendimų turto pardavimui už likvidacinę jo vertę, tam, kad būtų galima išsaugoti įmonę ir tęsti jos veiklą; įmonės

²²⁵ European Centre of Tort and Insurance Law. *supra* note 157, 196.

²²⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-210-611/2015“. Žiūrėta 2016 11 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1047112?nr=1>.

²²⁷ Skirtinga turto rinkos vertės kaina buvo grindžiama skirtingomis turto vertės nustatymo pažymose nustatytais kainomis.

²²⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-210-611/2015“. Žiūrėta 2016 11 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1047112?nr=1>.

vadovas turėtų įrodyti, jog veikė kaip protingas ir rūpestingas vadovas, ieškojo turto pirkėjų, kurie pasiūlytų didžiausią parduodamo turto kainą ir pan.).

Tais atvejais, kai įsigyjamo turto vertė yra didesnė nei rinkos vertė, toks sandoris gali būti laikomas neteisėtu ir lemti įmonės vadovo atsakomybės taikymą, kadangi sumokėtos kainos ir turto rinkos vertės skirtumas reiškia, kad už sumokėtą kainą nebuvo gauta ekvivalentiška nauda. Kasacinės instancijos teismas yra išaiškinęs, kad tam tikrais atvejais kainos, viršijančios rinkos kainą, sumokėjimas gali būti nulemtas specifinių įsigyjamo turto savybių, kaip antai specifinio ryšio su daikto pirkėju ir jo galima gauti specifine nauda būtent tam konkrečiam pirkėjui²²⁹. Vadinasi, įmonės vadovas, atlikęs ne ekvivalentišką sandorį, gali išvengti asmeninės atsakomybės, už galimai padarytą žalą, taikymo, jeigu sugebės pagrįsti sudaryto sandorio naudingumą, kuris, reikia pažymėti, turėtų būti ne deklaratyvus, o įrodomas grindžiant konkrečia įmonės gauta nauda.

Be kita ko, turto vertė gali būti apskaičiuojama remiantis apskaitos duomenimis, Nekilnojamojo turto registre nurodyta vidutine turto rinkos verte (orientacinis kriterijus nepagrįstas individualiomis turto savybėmis), individualaus vertinimo išvadamis (laikomos tikslesniais turto vertės įrodymais už Nekilnojamojo turto registro duomenis)²³⁰. Pavyzdžiui, LAT nagrinėjo bylą²³¹, kurioje buvo konstatuota, jog vadovas įmonės vardu sudarė aiškiai nuostolingą sandorį, kuriuo įsipareigojo mokėti nuomos mokesčių, tuo metu itin viršijusių patalpų nuomos rinkos kainas²³². Tiek ieškovo, tiek atsakovės pateiktose turto vertinimo ataskaitose²³³ nurodyta, kad tame pačiame mikrorajone analogiškų patalpų vieno kvadratinio metro vieno mėnesio nuomos kainos 2006–2008 metų laikotarpiu neviršijo 45 Lt/kv. m. Teismas, vertindamas turto vertinimo ataskaitas, žalos dydį siejo su maksimalia patalpų nuomos rinkos kaina ir konstatavo, kad bendrovė nuomos sutarties vykdymo laikotarpiu patyrė 55 822,4 Lt (16167,28 Eur) nuostolių.

Pažymėtina, kad nesant objektyvių įrodymų dėl tikrosios turto vertės, teismui gali būti pateikiami ir kiti, nei aukščiau paminėti įrodymai, kuriais remdamasis teismas suformuoja savo įsitikinimą dėl atlygintinos žalos dydžio.

²²⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014.“ Žiūrėta 2016 11 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/796539?nr=1>.

²³⁰ „Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. liepos 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-541-943/2015.“ Žiūrėta 2016 11 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1078640>.

²³¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-290/2013.“ Žiūrėta 2016 10 19 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/678231?nr=1>.

²³² Pagal 2006 m. birželio 1 d. nuomos sutartį įmonė per mėnesį mokėjo po 4700 Lt (87 Lt/kv. m.) nuomos mokesčio, nuo 2008 m. vasario 1 d. nuomos sutarties pakeitimu šalys susitarė, kad nuomos mokesčiai nustatomas 3580 Lt per mėnesį.

²³³ Atsakovės pateiktoje Turto nuomos rinkos kainos nustatymo pažymoje nurodyta vidutinė 45 Lt/mėn./kv. m patalpų nuomos kaina, ieškovo pateiktoje turto vertintojo pažymoje – 27–35 Lt/mėn./kv. m nuomos kaina. Teismas pripažino 45 Lt/kv. m nuomos kainą kaip viršijantį nuomos mokesčių permoka, dėl kurios padaryta bendrovei žala.

4.2 Neteisėtai gauta nauda kaip žalos apskaičiavimo kriterijus

Šio darbo 2.2 poskyryje nagrinėdami teisminės praktikos pavyzdį nustatėme, kad negautos naudos dydžiui nustatyti buvo analizuojama pažeidėjo gauta nauda. Kadangi apskaičiuoti tikslų nuostolių dydį ieškovui gali būti pakankamai sudėtinga, LR CK 6.249 straipsnio 2 dalis numato, kad jeigu atsakingas asmuo iš savo neteisėtų veiksmų gavo naudos, tai gauta nauda kreditoriaus reikalavimu gali būti pripažinta nuostoliais.

LR CK komentatorių nuomone „atsakovo gauta nauda iš esmės yra nukentėjusiojo negautos pajamos²³⁴“. Visgi teisės doktrinoje²³⁵ laikomasi pozicijos, jog pažeidėjo gauta nauda nėra savarankiška žalos rūšis šalia tiesioginės ir netiesioginės žalos, tačiau pažeidėjo gauta nauda gali būti naudojama nukentėjusiojo nuostoliams apskaičiuoti. Pastebėtina, kad negautų pajamų ir neteisėtos gautos naudos sąvokos negali būti tapatinamos, kadangi tarp jų egzistuoja esminis skirtumas: „pažeidėjui gavus naudos, reikia įrodinėti ką jis faktiškai gavo ir kad tai yra nukentėjusiojo nuostoliai, nes tai, jei ne pažeidėjo neteisėti veiksmai, būtų gavęs jis pats“²³⁶, tuo tarpu norint pagrįsti negautų pajamų dydį reikia „įrodyti tai, ko dar nėra gauta, bet būtų gavęs nukentėjusysis, ir tai gauti sutrukdė neteisėti pažeidėjo veiksmai“²³⁷.

Tam, kad galėtume tinkamai taikyti neteisėtai gautos naudos kaip žalos apskaičiavimo kriterijų, yra svarbu suprasti, kad negautų pajamų apskaičiavimas turi būti paremtas ne visomis tikėtinomis pajamomis, kurias ieškovas galimai būtų gavęs, jeigu ne neteisėti pažeidėjo veiksmai, bet turi būti grindžiamas grynojo pelno kriterijumi. Remiantis LAT jurisprudencijoje nurodytu kasacinio teismo išaiškinimu, grynasis pelnas yra gautų bendrųjų pajamų dalis, liekanti atėmus finansines veiklos sąnaudas, ypatinguosius praradimus bei sumokėtus mokesčius²³⁸. Vadinas, tik suma, kuri lieka iš apmokestinamojo pelno atskaičius pelno mokesťį pagal Pelno mokesčio įstatymą, gali būti pripažįstama kaip ieškovo negautos pajamos – tai dėl ko būtų pagerėjusi jo turtinė padėtis. Iš to išeina pagrįsta išvada, kad įmonės vadovo gautos naudos dydžio nustatymas,

²³⁴ Valentinas, Mikelėnas, et al. *supra* note 123, 342.

²³⁵ Vytautas Mizaras, „Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos“, Iš *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*, Egidijus Baranauskas et al., (Vilnius: Justitia, 2007), 72, tokiai pozicijai savo disertacijoje pritaria ir G. Jakuntavičiūtė, žr. Gintarė Jakuntavičiūtė, *supra* note 10, 134.

²³⁶ Vytautas Mizaras, *ibid.*, 244, 72.

²³⁷ Vytautas Mizaras, *ibid.*, 244, 72-73.

²³⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-24-421/2015“. Žiūrėta 2016 11 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/994834>.

„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-33/2008“. Žiūrėta 2016 11 15 d. per internetą:

<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/87624?nr=1>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-418/2014“. Žiūrėta 2016 11 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/874112?nr=1>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 27 d. nutartis Nr. 3K-3-447/2014“. Žiūrėta 2016 11 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/876152?nr=1>.

remiantis vien tik grynojo pelno kriterijumi, turėtų būti prilyginamas gautam pelnui, kadangi yra laikoma, kad negautos pajamos apskaičiuojamos remiantis grynojo pelno dydžiu.

Pažymėtina, kad nenustačius, jog įmonės vadovas veikė nesąžiningai – vykdant sandorius buvo veikiamas interesų konflikto arba siekė naudos sau ar kitiems asmenims, negalime kalbėti apie įmonės vadovo gautą naudą. Įmonės vadovo gauta nauda teismų praktikoje negautomis pajamomis gali būti pripažįstama tais atvejais, kai žala padaryta pažeidus fiduciarinę lojalumo pareigą. Tokia išvada patvirtina faktą, kad niekas negali gauti naudos iš savo neteisėtų veiksmų. Šios nuostatos iliustravimui galime pasiremti LAT nagrinėta byla²³⁹, kurioje buvo nustatyta, jog UAB „Druskininkų autobusų parkas“ vadovas, turėdamas nuosavybės teise kitą, individualią įmonę – IĮ „IERA“, kuri vertėsi ta pačia veiklos rūšimi kaip ir ieškovas, t. y. būdamas abiejų susitariančių įmonių vadovas, sudarinėjo autobusų nuomos sandorius tarp susijusių įmonių. Teismai konstatavo, kad įmonės vadovas, neužtikrinęs, jog UAB „Druskininkų autobusų parkas“ veikloje pirmiausia būtų naudojamos įmonei priklausančios transporto priemonės, siekiant asmeninės naudos, sudarinėjo ekonomiškai nenaudingas sutartis su IĮ „IERA“. Tokie įmonės vadovo veiksmai neatitiko vadovui keliamų reikalavimų – *ex officio* – veikti išimtinai įmonės interesais, būti lojaliam, nepainioti juridinio asmens turto su savo turtu, siekiant asmeninės naudos bei daryti viską, kas nuo jo priklauso, kad jo vadovaujama įmonė veiktų pagal įstatymus ir kitus teisės aktus. Teismai pagrįstai sprendė, jog jeigu transporto nuomos sutartys nebūtų buvusios sudarytos, bendrovei nebūtų atsiradę nuostolių, kuriuos sudaro sumokėtas nuomos mokestis. Konstatuota, kad įmonės vadovas veikė neteisėtai, todėl iš neteisėtų veiksmų negalėjo gauti sau naudos ir yra atsakingas už padarytą žalą.

Analizuojant teismų praktiką pastebima, kad žemesnių instancijų teismai sprendžiant žalos atlyginimo klausimus, netinkamai taiko neteisėtai gautos naudos apskaičiavimo kriterijų: apeliacinės instancijos teismas, sprenddamas dėl ieškovo patirtos žalos dydžio, kaip jos įrodymu rėmėsi ilgalaikių, neterminuotų sutarčių, kurios buvo nutrauktos su tais pačiais ieškovo klientais, verte, nors žalos dydį turėjo nustatyti vadovaudamasis būtent grynojo pelno kriterijumi²⁴⁰; apeliacinės instancijos teismas, nustatęs visas atsakovų civilinės atsakomybės sąlygas, netinkamai apskaičiavo ieškovo žalos dydį, nes vadovavosi ne grynojo pelno, o tipinės veiklos pelno (iš bendrojo pelno išskaičiavus veiklos sąnaudas) kriterijumi²⁴¹. Netinkamas žalos dydžio nustatymas, priteisiant ieškovui didesnę nei jo patirti nuostoliai sumą, paneigia visiško nuostolių atlyginimo principą ir nesiderina su civilinės atsakomybės kompensaciniu tikslu, todėl kiekvienu konkrečiu

²³⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-356/2013.“ Žiūrėta 2016 11 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/701097?nr=1>.

²⁴⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-24-421/2015“. Žiūrėta 2016 11 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/994834>.

²⁴¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-447/2014“. Žiūrėta 2016 11 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/876152>.

atveju turi būti skiriamas išskirtinis dėmesys tam, kad padaryta žala būtų įvertinta kaip galima tiksliau ir nukentėjęs asmuo neturėtų galimybės pasipelnyti žalą padariusio asmens sąskaita. Vadinasi, vertinant pažeidėjo gautos naudos ir nukentėjusiojo nuostolių dydį svarbu nustatyti jų tarpusavio atitiktį, tačiau tai savaime nereiškia, kad nukentėjusiajam neįrodžius, jog pažeidėjo gauta nauda atitinka patirtus nuostolius, tokios žalos atlyginimas yra neįmanomas. Kaip teisingai nurodo dr. V. Mizaras²⁴², jei pažeidėjo gauta nauda yra didesnė negu ta, kurią nukentėjusysis sugebėjo įrodyti būtų galėjęs gauti, tokiu atveju, remiantis turto gavimo be pagrindo ir nepagrįsto praturtėjimo nuostatomis, galima išreikalauti likusią pažeidėjo gautos naudos dalį. Toks doktrininis negautų pajamų ir neteisėtai gautos naudos atlyginimo santykis atsispindi ir teismų praktikoje. Remiantis LAT praktikoje²⁴³ suformuluotomis žalos atlyginimo taisyklėmis nustatyta, kad tais atvejais, kai žalą patyrusio asmens negautos pajamos iš esmės sutampa su asmens gauta nauda, jų negalima priteisti kartu – tokiais atvejais turi būti tenkinamas didesnis reikalavimas; kai nepagrįstas praturtėjimas viršija negautas pajamas, priteisiamas tik nepagrįstas praturtėjimas; tais atvejais, kai prašomos priteisti negautos pajamos viršija nepagrįstą praturtėjimą, laikoma, kad negautos pajamos apima nepagrįstą praturtėjimą. Kaip iš nagrinėtos teismų praktikos matyti, šių taisyklių įtvirtinimas sudaro prielaidas teisingam visiško žalos atlyginimo ir *non bis in idem* principų įgyvendinimui, tačiau dar negarantuoja teisingo žalos dydžio nustatymo.

4.3. Objektivių kriterijų reikšmė neturtinės žalos nustatymo procese

Turtinės žalos atlyginimas reikalauja tiksliai apskaičiuoti padarytą žalą, todėl kartais objektyviai neįmanoma to padaryti. Tam, kad būtų įgyvendintas visiškas žalos atlyginimo principas, neturtinė žalos institutas turėtų padėti užtikrinti, kad juridiniam asmeniui padaryta žala būtų atlyginta visa apimtimi. Tačiau, kaip jau minėta, sprendžiant civilinės atsakomybės klausimą dėl neturtinės žalos atlyginimo, be privalomų civilinės atsakomybės sąlygų yra būtina nustatyti, kad dėl juridinio asmens reputacijos pažeidimo pasikeitė jo savybių, veiklos, rezultatų vertinimas ar tai lėmė finansinių nuostolių atsiradimą ir kt., vadinasi, remtis objektyviais kriterijais. Teismų praktika, susijusi su juridinio asmens teise į neturtinės žalos atlyginimą, nėra gausi, o darbo autorei nepavyko rasti bylų, kuriose iš esmės būtų sprendžiamas įmonės vadovo civilinės atsakomybės klausimas pažeidus juridinio asmens neturtines teises. Pažymėtina, jog teisės doktrinoje minimų kriterijų įtaka juridinio asmens neturtinės žalos nustatymui nenagrinėta, todėl šiame tyrimo poskyryje bus remiamasi teismų praktikoje formuojama pozicija dėl objektyvių kriterijų reikšmės

²⁴² Vytautas Mizaras, *ibid.*, 244, 73.

²⁴³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-6-706/2016“. Žiūrėta 2016 11 17 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1208625?nr=1>.

neturtinės žalos dydžio nustatymui, kurie, reikia pastebėti, turėtų būti taikomi nepriklausomai nuo to, ar juridinio asmens teisės pažeidė įmonės vadovas, ar trečiasis asmuo.

Iš atliktos teismų praktikos analizės matyti, kad neretai juridiniai asmenys neturtinės žalos padarymą grindžia ne konkrečiais įrodymais, o vartoja abstrakčias sąvokas ar deklaratyvius teiginius. Pastebima, kad teismų pozicija, vertinant realų faktinį reputacijos sumenkėjimą kaip paskleistų duomenų padarinį, nėra vieninga. Pastebima, jog teismai²⁴⁴ priteisdami neturtinės žalos atlyginimą, vertina vien žinių paskleidimo mastą, tačiau aplinkybės, patvirtinančios realų faktinį reputacijos sumenkėjimą (į tai, koks yra paskleistos informacijos paplitimo mastas, poveikis ir realiai patirta žala), kaip paskleistų duomenų padarinį, lieka neištirtos. Tuo remiantis, gali susidaryti įspūdis, kad neturtinės žalos juridiniams asmenims atlyginimas yra grindžiamas ieškovo tvirtinimu, kad tokia žala buvo padaryta, tačiau iš esmės detalieji nėra vertinami objektyvūs kriterijai, turintys įtakos neturtinės žalos dydžio nustatymui.

Aptartina Vilniaus apygardos teismo nutartis²⁴⁵, kuri, manytina, tam tikru aspektu galėtų būti laikoma pavyzdine sprendžiant neturtinės žalos atlyginimą pažeidus juridinio asmens neturtines teises. Ieškovai UAB „Transekspedicija“ ir UAB „Transekspedicija Invest“ kreipėsi į teismą su ieškiniu dėl paskleistų tikrovės neatitinkančių ir dalykinę reputaciją žeminančių duomenų paneigimo ir 26065,80 Eur neturtinės žalos atlyginimo. Ieškovas, motyvuodamas neturtinės žalos padarymą nurodė ne tik informacijos paskleidimo mastą (straipsnis buvo išspausdintas savaitraštyje, kurio tiražas 12 000 egzempliorių), bet ir tai, jog viešosios informacijos rengėjas sąmoningai formuoja skaitytojui neigiamą atsakovo veiklos vertinimą, paantraštė bei ieškovų vadovo nuotrauka jų fone sudaro neigiamą nuomonę apie ieškovus, kenkia komerciniams ryšiams, po straipsnio pasirodymo komplikavosi ieškovų bendravimas su kredito įstaigomis, verslo partneriais, klientais ir ypač tiekėjais, taip pat sumažėjo verslo galimybės, dalis klientų ir vežėjų sumažino suteikiamų krovininių transporto priemonių skaičių, todėl buvo pakenkta ir ieškovų darbinei veiklai, jos organizavimui bei finansinių įmonės srautų planavimui. Pirmos instancijos teismo sprendimas, kurio ieškinys buvo atmestas, buvo panaikintas ir apeliacinės instancijos teismas priėmė naują sprendimą – ieškinį tenkino iš dalies ir priteisė ieškovams 90 000 Lt (2896,20 Eur) neturtinės žalos atlyginimo. Teismas, nustatęs juridinio asmens teisės į dalykinės reputacijos apsaugos pažeidimą, vertindamas reikalavimą atlyginti neturtinę žalą laikė, kad ieškovai įrodė civilinės atsakomybės sąlygų visetą ir konstatavo realų faktinį reputacijos sumenkėjimą, kaip paskleistų duomenų padarinį. Teisėjų kolegija, vertindama ieškovo pateiktus buhalterinius dokumentus, iš kurių akivaizdžiai matyti, kad ieškovai turėjo finansinių sunkumų, nepatogumų

²⁴⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-100/2009“. Žiūrėta 2016 11 17 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/113995?nr=1>.

²⁴⁵ „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. sausio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1628-467/2013“. Žiūrėta 2016 11 20 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/503933 Nr.2A-1628-467/2013>.

(turėjo atlikti mokėjimus anksčiau nustatyto laiko, dėl ko turėjo iš esmės pertvarkyti savo finansinį atsiskaitymų planą) konstatavo, kad pats faktas, kad partneriai pareikalavo mokėti iš anksto ryšium su pasirodžiusiu straipsniu, įrodo, kad tokiais veiksmais buvo pažeista ieškovų dalykinė reputacija. Minimū atveju realiai patirta žala yra laikytini finansiniai sunkumai dėl mokėjimų, kurie turėjo būti atlikti anksčiau laiko, tačiau manytina, kad reali žala galėtų būti grindžiama ir klientų sumažėjimu ar apyvartos kritimu. Tačiau pastebėtina, kad tokiu atveju priežastinio ryšio nustatymo procesas būtų apsunkintas įrodinėjimu, kad patiriama žala yra nulemta būtent dalykinės reputacijos pažeidimo, kadangi į priežastinio ryšio grandinę gali būti įsiterpę ir kiti žalą lemiantys veiksniai, pavyzdžiui, natūralūs rinkos svyravimai, ekonominė krizė, įmonės vadovo aplaidus pareigų vykdymas ir kt.

Apibendrinant pasakytina, kad nustatant faktinį reputacijos sumenkėjimą kaip paskleistų duomenų padarinį kasacinio teismo praktikoje²⁴⁶ suformuota taisyklė, kad turi būti atsižvelgta į realius faktinius padarinius: į tai, koks yra paskleistos informacijos paplitimo mastas, poveikis ir realiai patirta žala, ne visais atvejais yra taikoma visiška apimtimi. Teismai neretai vertina tik vieną iš galimų faktinių padarinių ir nesistengia konstatuoti minimų padarinių visumos, kas, manytina, turėtų būti vertinama kaip netinkamas teisės taikymo ir aiškinimo padarinys. Nenustačius minimų faktinių padarinių egzistavimo juridiniai asmenys, kurių neturtinės teisės galimai pažeistos, gali pelnytis neturtinės žalos atlyginimo institutu, o priteisiamas neturtinės žalos dydis, būti neproporcingas, todėl kyla grėsmė dėl tinkamos civilinės atsakomybės kompensacinės funkcijos įgyvendinimo. Todėl, siekiant užtikrinti teisingumą, deklaratyvūs neturtinės žalos įrodymai, neparemti objektyviais kriterijais, neturėtų būti laikomi teisiškai reikšmingais.

4.4 Bankrutuojančios įmonės skolų kreditoriams apimties vertinimas

Įmonės negalėjimas įvykdyti prievolę kreditoriui nėra laikomas žala, kadangi nelemia nei turto netekimo ar sužalojimo, nei turėtų išlaidų, tačiau įmonės vadovo pareigos kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo pažeidimo atveju, žala kreditoriams yra laikoma išvestine žala iš įmonės patirtos žalos. Ji pasireiškia tuo, kad dėl išaugusių įmonės skolų ar sumažėjusio turto atitinkamai

²⁴⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-371/2014“. Žiūrėta 2016 11 20 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/833547>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-100/2009“. Žiūrėta 2016 11 20 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/113995?nr=1>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-441/2010“. Žiūrėta 2016 11 20 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/178469?nr=1>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-32/2012“. Žiūrėta 2016 11 20 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/364746?nr=1>; „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. sausio 19 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-726-464/2011“. Žiūrėta 2016 11 20 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/334525>.

sumažėja kreditorių galimybė gauti didesnę dalį savo reikalavimo patenkinimo. Teismų praktikoje²⁴⁷, nustatant padarytos žalos dydį vertinama įmonės vadovo valdymo laikotarpiu išaugusi įmonės skolų apimtis dėl bankroto bylos neinicijavimo laiku. Pastebima, kad nustatant žalos dydį, teismai²⁴⁸ vertina ne išaugusios skolos apimtį konkrečiam kreditoriui, bet bendrą įmonės skolų apimtį. Taigi įmonei, taip pat kreditoriams, padaryta žala laikytinas bendras išaugęs įmonės skolų dydis, kurio įmonė jos bankroto procese negali padengti kreditoriams, nepaisant to, kad skola konkrečiam kreditoriui gali būti ir padidėjusi, ir sumažėjusi. Ši, žalos dydį sudaranti suma, gali būti priteista iš vadovo tiek, kiek neužtenka įmonės turto jos prievolėms įvykdyti, kadangi įmonės vadovo civilinė atsakomybė laikytina subsidiaria²⁴⁹.

Visgi, pastebima, jog žemesnių instancijų teismai ne visais atvejais tinkamai nustato kreditoriams padarytos žalos dydį, pavyzdžiui: Lietuvos apeliacinis teismas įmonei ir tuo pačiu kreditoriams padarytą žalą įvertino, kaip bankroto byloje patvirtintą kreditorių reikalavimų sumą²⁵⁰; Kauno apygardos teismas²⁵¹, priimdamas sprendimą, žalą priteisė remdamasis teismo patvirtintais antros ir trečios eilės kreditorių finansiniais reikalavimais bankroto byloje. Atrodytų, jog teismai, nustatydami žalos dydį rėmėsi kasacinio teismo praktikoje formuojamomis žalos dydžio nustatymo taisyklėmis, tačiau nepaisant to, kad kai kuriais atvejais, įmonės vadovo pareigos kreiptis dėl bankroto bylos įmonei iškėlimo pažeidimu, padaryta žala gali būti laikoma lygi bankroto byloje patvirtintų reikalavimų sumai, neatsižvelgus į faktines bylos aplinkybes susiduriama su situacija, kai įmonės vadovas nepagrįstai gali būti laikomas atsakingu už žalą, kuri nėra jo neteisėtų veiksmų (neveikimo) pasekmė. Padarytos žalos dydį vertinant kaip bankroto byloje patvirtintą kreditorių reikalavimų sumą (reikalavimams atsiradus dar iki pareigos kreiptis dėl bankroto bylos pažeidimo) yra išplečiamos įmonės vadovo atsakomybės ribos, kadangi jis

²⁴⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-344/2014“. Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/832276?nr=1>. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-496/2013“. Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/731163?nr=1>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-228/2011“. Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/203119?nr=1>.

²⁴⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-130/2011“. Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/197470>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis Nr. 3K-3-19/2012“. Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/338541?nr=1>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/2014“. Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/876153?nr=1>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gruodžio 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2014“. Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/942036?nr=1>.

²⁴⁹ Pagal CK 2.50 straipsnio 3 dalį, 6.245 straipsnio 5 dalį.

„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-581/2013“. Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/767586?nr=1>.

²⁵⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-321/2014“. Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/830869>.

²⁵¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/2014“. Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/876153?nr=1>.

tampa asmeniškai atsakingas už įmonės prisiimtų prievolių neįvykdymo riziką. Manytina, kad toks žalos dydžio nustatymas nėra pagrindas įmonės vadovo civilinės atsakomybės taikymui, kadangi nėra vėlavimo ar nesikreipimo iškelti bankroto bylą pareigos pažeidimo ir atsiradusios žalos priežastinio ryšio.

Įmonės vadovui taikoma civilinė atsakomybė nėra sankcija už neteisėtus veiksmus, todėl žalos dydis kiekvienu atveju turi būti nustatomas pagal faktines bylos aplinkybes. Be kitų įmonės vadovo civilinės atsakomybės sąlygų, žalos padarytos kreditoriams nustatymas ir įrodinėjimas reikalauja išskirtinio dėmesio, kadangi visų pirma įstatyme nėra aiškiai reglamentuotas įmonės vadovo pareigos kreditoriams atsiradimo momentas. Tik teisingai suvokiant šios pareigos atsiradimo momentą, laikant jį žalos atsiradimo atskaitos tašku, galėsime tinkamai nustatyti kreditoriams padarytos žalos apimtį. LR ĮBĮ 8 straipsnio 1 dalis įmonės vadovo fiduciarinių pareigų atsiradimo momentą sieja su įmonės faktiniu ar būsimu negalėjimu atsiskaityti su kreditoriumi (kreditoriais). Todėl pagrįstai kyla klausimas, ar įmonės vadovo pareiga atlyginti žalą kreditoriams atsiranda nustačius nemokumą kvalifikuojančius požymius: įmonės negalėjimą padengti pradelstų įsipareigojimų ir faktą, jog pradelsti įsipareigojimai viršija pusę į įmonės balanso įrašyto turto vertės, ar kur kas anksčiau – gresiančio nemokumo akivaizdoje? Pagal dabar galiojantį teisinį reglamentavimą, kuris nenumato nei gresiančio nemokumo sąvokos, nei jo nustatymo kriterijų, bankroto teisės specialistų nuomone, įmonės vadovas, nesikreipęs į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo gresiant įmonės nemokumui (kai įmonė gali vykdyti einamuosius įsipareigojimus, tačiau nepajėgs įvykdyti esamų ar būsimų įsipareigojimų tada, kai sueis jų vykdymo terminas), teisės aktų reikalavimų nepažeistų²⁵². Su tokia teisės mokslininkų pozicija sutiktina, jei tai nepaneigia įmonės vadovo kaip rūpestingo ir apdairaus vadovo pareigos vertinti įmonės gresiančio nemokumo būseną. Visgi, atkreiptinas dėmesys į tai, jog dabartinis teisinis reguliavimas, konkrečiai ĮBĮ 8 straipsnio 1 dalis, nustatanti terminą per kurį pareiškimas dėl įmonės bankroto bylos iškėlimo turi būti pateiktas, yra siejamas su nemokumo, o ne jo grėsmės atsiradimu.

Salomon v. Salomon bylos pagrindu, kurioje įvirtinta ribotos atsakomybės doktrina ir įmonės vadovui nustatyta pareiga vertinti įmonės, o ne pavienių asmenų interesus, lėmė, jog ilgą laiką įmonės vadovo pareigos kreditoriams nebuvo pripažįstamos. Vis dėlto, Australijoje, Naujojoje Zelandijoje, Didžiojoje Britanijoje, JAV nukrypstant nuo minėto principo suformuota praktika, jog tam tikromis aplinkybėmis, įmonės vadovas vykdamas savo pareigas įmonei, privalo atsižvelgti ir į įmonės kreditorių interesus²⁵³. Nustatyta, kad įmonės vadovo pareigos kreditoriams siejamos su nemokumo grėsmės (*angl. vicinity of insolvency*) nuostatomis – įmonės vadovo

²⁵² Rimvydas Norkus et al., *Bankroto teisė: antra dalis* (Vilnius: Justitia, 2011), 88-89.

²⁵³ Andrew, Keay R. *ibid.*, 225.

pareigos kreditoriams atsiranda ne įmonei tapus nemokiai (kuomet jau per vėlu ginti kreditorių interesus), o kur kas anksčiau, gresiančio nemokumo akivaizdoje. Įmonės vadovas turi atsižvelgti į kreditorių interesus dar iki sandorio, kuris įmonę galėtų priversti prie nemokumo, sudarymo²⁵⁴. Visgi, L. Didžiulis, siekdamas nustatyti, kiek bendrovės būklė turi būti sunki, kad vadovai privalėtų atsižvelgti ne tik į akcininkų, bet ir į kreditorių interesus, siūlo vadovautis objektyviu testu, kurio pagalba reikėtų nustatyti, „ar konkrečioje situacijoje protingas įmonės vadovas būtų suvokęs, jog įmonė tendencingai ir pavojingai artėja prie nemokumo slenkščio (ar po konkretaus sandorio šį slenkstį peržengs) ir būtų elgęsis kitaip nei atsakovas, ar ne“²⁵⁵. Kitaip sakant, įmonės vadovas turėtų pamatuoti galimą neigiamą ketinamo sudaryti sandorio riziką, ar dar kitaip tariant, tikėtinos žalos padarymo faktą ir jos įtaką įmonės nemokumui.

Deja, remiantis galiojančiu nacionaliniu teisiniu reglamentavimu kreditorių fiduciarinių pareigų pažeidimo konstatuoti negalėsime, kol nebus konstatuotas įmonės nemokumas, todėl žalos kreditoriams kilimo momentas siejamas tik su faktiniu įmonės nemokumo momentu²⁵⁶. Atitinkamai įmonės vadovo pareiga įmonės nemokumo akivaizdoje reglamentuota ir Vokietijos teisėje. Įmonės vadovas turi sušaukti akcininkų susirinkimą nedelsiant, jei iš metinių finansinių ataskaitų ar balanso, parengto atsižvelgiant į finansinius metus, paaiškėja, jog turimi įsipareigojimai viršija pusę turimo įstatinio kapitalo dydžio²⁵⁷. Įmonės vadovui, pažeidusiam pareigą kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo, numatyta pareiga atlyginti žalą, kuri atsirado po to, kai įmonė tapo ne likvidi ar prisiėmė per daug įsipareigojimų, kurių negali įvykdyti²⁵⁸. Aiškus įmonės vadovo pareigos kreditoriams standartas numatytas ir kitų kontinentinės teisės šalių teisėje, pvz., Prancūzijos, Šveicarijos, Italijos.²⁵⁹

Vis dėlto, manytina, kad kai įmonės vadovas, kuris, sudarydamas sandorį lėmusį įmonės nemokumą veikė aplaidžiai, peržengdamas protingos ūkinės komercinės rizikos ribas, turėtų būti laikomas pažeidusiu kreditorių fiduciarines pareigas, kadangi nepateisinamas rizikingo sandorio sudarymas, lėmęs įmonės nemokumą, sumažina įmonės turto masę, į kurią gali būti nukreipiamas

²⁵⁴ Andrew, Keay R. *ibid.*, 225.

²⁵⁵ Laurynas, Didžiulis. „Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams“. *Justitia*, (3) (2008), 62.

²⁵⁶ Nemokumo faktas negali būti grindžiamas deklaratyviais teiginiais, kaip antai: įmonės skolos augo, likvidumo, pelningumo, finansų struktūros rodikliai buvo blogi ir nuolat prastėjo. Minimie teiginiai nėra pakankami įmonės nemokumui Įmonių bankroto įstatymo prasme (negalėjimo atsiskaityti su kreditoriais ir pradelstų įsipareigojimų santykio su įmonės turtu) nustatyti, dėl to nėra įmanoma nustatyti nei nemokumo momento, nei momento kada įmonės vadovui kilo pareiga kreiptis į teismą dėl bankroto bylos įmonei iškėlimo ir kada jis tokią pareigą pažeidė, todėl įmonės vadovo civilinės atsakomybės klausimas negali būti keliamas. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-321/2014“. Žiūrėta 2016 10 20 per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/830869?nr=1>.

²⁵⁷ Act on companies with limited liability (Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung, GmbHG) of 20 April 1892 (Federal Law Gazette III 4123-1), as last amended by Article 27 of the Act of 23 July 2013 (Federal Law Gazette I p. 2586): http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gmbhg/englisch_gmbhg.html#p0162_49 straipsnio 3 dalis.

²⁵⁸ Act on companies with limited liability, *ibid.*, 229, 64 straipsnis.

²⁵⁹ Tatyana, Bersheda. „Insolvency Act 1986, section 214: a model for the European initiative on wrongful trading?“, 63 (2005), 65.

kreditorių reikalavimų tenkinimas – padidina žalos kreditoriams apimtį. Toks doktrininis aiškinimas labiau atitiktų anglosaksų teisės valstybėse²⁶⁰ formuojamą neteisėtos prekybos (angl. *wrongful trading*) doktriną, kurios pagrindu įmonės vadovui nėra nustatoma imperatyvi pareiga kreiptis dėl bankroto bylos iškelimo nustačius įmonės nemokumo būseną pagrindžiančius faktus, tačiau suteikiama veikimo laisvė nuspręsti, ar įmonės veikla turėtų būti tęsiama tam, kad jos mokumas būtų atkurtas (įmonės vadovui numatyta pareiga prisiimti žalos atsiradimo riziką), ar įmonė turi būti likviduota²⁶¹. Tuo remiantis, įmonei turinčiai finansinių sunkumų suteikiama galimybė vykdyti tolimesnę komercinę – ūkinę veiklą ir sumažinti turimus finansinius įsipareigojimus, tačiau tai, be kita ko, neužkerta kelio nesąžiningiems vadovų veiksams. Visgi, oponuojant išsakytai pozicijai teigtina, kad vien jau įmonės nemokumo fakto konstatavimas *ex post* sukelia nemažai problemų teismams, tuo tarpu rizikingo sandorio sukėlusio įmonės nemokumą teisinė reikšmė galėtų būti vertinama kritiškai²⁶², nes tik dar labiau padidintų ir taip jau egzistuojantį įmonės vadovo civilinės atsakomybės neapibrėžtumą. Be to, tai lemtų ir didesnę krūvį teismams, kadangi kiekvienos bylos nagrinėjimo metu reikėtų įvertinti vadovo elgesį konkrečioje situacijoje ir nustatyti, ar sandorio sudarymo metu (sandorio pelningumo atveju) įmonė būtų išlikusi moki.

Kuomet nustatoma, kad kreditorių reikalavimai atsirado įmonei jau būnant faktiškai nemokiai, įmonės vadovo padarytos žalos dydis gali būti vertinamas kaip lygus bankroto byloje patvirtintų reikalavimų sumai²⁶³, pavyzdžiui: LAT konstatavo, kad įmonė sutarties sudarymo ir vykdymo metu buvo pasiekusi nemokumo ribą (kuomet įmonės vadovas jau turėjo pareigą kreiptis dėl bankroto bylos įmonei iškelimo), todėl neatsiskaičiusi už suteiktas paslaugas liko skolinga 227 601,50 Lt (65917,95 Eur). Šiuo atveju, jeigu bankrutuojanti įmonė neturi jokio turto, į kurį gali būti nukreiptas kreditorių reikalavimų patenkinimas, įmonės vadovo neteisėtu neveikimu padarytos žalos dydis bus lygus bankroto byloje patvirtintų reikalavimų sumai.

Kitais atvejais, juridinio asmens vadovo žala, padaryta pažeidus pareigą kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo, yra lygi bankroto byloje nepatenkintų kreditorių reikalavimų daliai. Šios žalos apskaičiavimo taisyklės iliustravimui galime pasiremti LAT nagrinėta byla, kurios metu teismas tyrė, kokio dydžio yra pradelsti įmonės finansiniai įsipareigojimai, vadovui pažeidus

²⁶⁰ Atsakomybė ne už pareigos kreiptis į teismą pažeidimą, o už neteisėtą prekybą numatyta ir Kipro, Nyderlandų, Rumunijos teisėje. Hanne S. Birkmose, Mette Neville, et. al. *Boards of Directors in European Companies: Reshaping and Harmonising Their Organisation and Duties* (The Netherlands: Kluwer Law International 2013) 47.

²⁶¹ Tatyana, Bersheda, *supra* note 231, 67.

²⁶² Kanados *Peoples* byloje sąvoka „nemokumo grėsmė“ apskritai buvo sukritikuota, nes jos neįmanoma apibrėžti. Cituota iš Tatyana, Bersheda, *supra* note 231, 68.

²⁶³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-283/2014“. Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/827741?nr=1>.

pareigą kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo ir įmonės valdymo laikotarpio pabaigoje²⁶⁴. Nustatyta, kad pareiga kreiptis dėl bankroto bylos iškelimo buvo pažeista nuo 2007–12–31 d., tačiau faktiškai ūkinė komercinė veikla buvo vykdoma iki 2008–12–18 d. Šiuo laikotarpiu vienintelio įmonės kreditoriaus buvęs reikalavimo dydis – 512 763,26 Eur, kuris buvo patvirtintas bankroto byloje. Bankroto procedūros metu liko nepatenkintas 555 786,32 Eur dydžio finansinis reikalavimas, todėl šių dydžių skirtumą – 43 023,05 Eur galima vertinti kaip įmonės nuostolius, patirtus dėl jos vadovo neteisėtų veiksmų (neveikimo).

Žalos dydžio nustatymas yra pagrįstas ne išaugusios skolos apimties konkrečiam kreditoriui, bet bendros įmonės skolų apimties vertinimu, kuris priklausomai nuo kreditorių reikalavimų atsiradimo įmonei momento gali būti vertinamas ir trečiuoju būdu: kai nustatoma, kad ne visa nepadengta skolų dalis atsirado dėl to, jog atsakingi asmenys laiku nesikreipė dėl bankroto bylos iškelimo, įmonės vadovo padarytos žalos dydis vertintinas kaip mažesnis už kreditorių reikalavimų sumą.

Atkreiptinas dėmesys į LAT formuojamą teisės taikymo ir aiškinimo taisyklę dėl atlygintinos žalos dydžio nustatymo tais atvejais, kai įmonei, kuri yra faktiškai nemoki, skirtingais laikotarpiais vadovavo skirtingi vadovai, kurie padarė žalos laiku neinicijavę bankroto bylos. Minimais atvejais, atsakomybės paskirstymas įmonės vadovams ir žalos dydžio nustatymas turi būti grindžiamas remiantis dalinės civilinės atsakomybės taisyklėmis, nustatant kiekvieno iš vadovų civilinės atsakomybės sąlygų visetą – dėl jos turi būti sprendžiama pagal faktines aplinkybes; žalos dydis dėl vėlavimo inicijuoti bankroto bylos iškelimą turi būti skaičiuojamas kiekvieno iš jų vadovavimo laikotarpiui atskirai²⁶⁵. Svarbu pabrėžti, kad atsiradusi žala kiekvienu konkrečiu atveju turi būti individualizuota. Pavyzdžiui, LAT konstatavo netinkamą apeliacinės instancijos teismo teisės normų taikymą, kuomet žala iš įmonės vadovų buvo priteista dalimis, proporcingai jų vadovavimo laikotarpiui. Bylos nagrinėjimo teisme metu konstatuota²⁶⁶, jog nuo pareigos kreiptis į teismą (nuo 2010 m. balandžio 30 d.) iki bankroto bylos įmonei iškelimo praėjo 22 mėnesiai, iš kurių 18 mėnesių įmonei vadovavo atsakovas R. B., o 4 mėnesius atsakovė K. B. Kolegija sprendė, kad nagrinėjamu atveju žala yra ieškovės reikalaujami priteisti 48 613,44 Lt (14079,43 Eur) nuostoliai, kurie grindžiami teismo patvirtintais antros ir trečios eilės kreditorių finansiniais reikalavimais bankroto byloje, ir proporcingai įmonės vadovų vadovavimo laikotarpiui iš atsakovės R. B. priteisė 39 774,63 Lt (11519,53 Eur), o iš atsakovės K. B. – 8838,80 Lt (2559,89 Eur) žalos atlyginimo. Pažymėtina, kad K. B. pradėjo vadovauti įmonei nuo 2011 m.

²⁶⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-416-469/2015“. Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1071331?nr=1>.

²⁶⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/2014.“ Žiūrėta 2016 12 08 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/876153?nr=1>.

²⁶⁶ *Ibid.*

rugsėjo 1 d. ir vadovavo keturis mėnesius, todėl ji negali būti atsakinga už žalą, atsiradusią dėl neva neteisėtų veiksmų, nesikreipiant į teismą dar 2010 m. balandžio 30 d. Nuo 2010 m. balandžio 30 d. įmonės skolos padidėjo tik 158 227 Lt (1361,21 Eur), todėl K. B. negali būti atsakinga už 8838,80 Lt (2559,89 Eur) žalą. Priešingas aiškinimas nepagrįstai išplėstų įmonės vadovo atsakomybės ribas ir iškreiptų kompensacinę civilinės atsakomybės taikymo funkciją, kadangi įmonės vadovas taptų atsakingas už žalą, kuri nėra jo neteisėto neveikimo pasekmė. Vis dėlto, tais atvejais, kai negalima išskirti skirtingų interesų pažeidimo arba pažeidus tą patį interesą negalima nustatyti, kuri žalos dalis priskirtina konkrečiam atsakovui, įsigalioja bendra deliktinės prievolės solidarumo prezumpcija²⁶⁷. Pažymėtina, kad įmonės vadovas prezumpciją, jog žala buvo padaryta bendrais įmonės vadovų veiksmais, gali paneigti vadovaudamasis CK 6.279 straipsnio 4 dalies nuostatomis ir įrodydamas, kad žala negalėjo būti jo veiksmų ar neveikimo, už kurį jis atsakingas, rezultatas²⁶⁸.

Apibendrinant kriterijus, kuriais remiantis įrodinėjama įmonės vadovo padaryta žala tiek įmonei, tiek jos kreditoriams, teigtina, kad aptartų kriterijų taikymas yra paremtas atitinkama žalos rūšimi. Tyrimo metu atlikta analizė atskleidė, kad minimi kriterijai yra taikomi kompleksiskai jungiant tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje, tiek įstatymuose įtvirtintus žalos dydžio nustatymo ir apskaičiavimo kriterijus, tačiau vienareikšmiškos išvados apie tai, kad Lietuvos teisinėje sistemoje egzistuoja aiškiai nustatyti įmonės vadovo veiksmais ar neveikimu padarytos žalos atlyginimo kriterijai, daryti negalime. Atitinkamai tai patvirtina ir teismų teisės taikymo ir aiškinimo praktikos nevienodumas: ne visais atvejais aiškių padarytos žalos dydžio nustatymo kriterijų taikymas, sudaro prielaidas teisingo žalos dydžio nustatymo ir visiško žalos atlyginimo principo įgyvendinimui.

²⁶⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-429-313/2015.“ Žiūrėta 2016 12 08 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1071911?nr=1>. Deliktinės civilinės atsakomybės atveju esant skolininkų daugumai ir nustatant veiksmų bendrumą pagal CK 6.6 straipsnio 3 dalį, 6.279 straipsnio 1 ir 4 dalis, preziumuojama, kad keli žalą padarę asmenys turi solidariąją žalos atlyginimo prievolę.

²⁶⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-132-695/2016.“ Žiūrėta 2016 09 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1221371?nr=1>.

IŠVADOS

1. Atskleidus įmonės vadovo teisinio statuso ir jo civilinės atsakomybės taikymo dualizmą tapo akivaizdu, kad atsakomybės taikymas už kaltais įmonės vadovo veiksmais ar neveikimu padarytą žalą sukelia ne tik teorinių, bet ir praktinių problemų. Įmonės vadovas, priklausomai nuo veikimo tam tikroje santykių srityje, tuo pačiu yra priskiriamas ir darbo teisės, ir civilinės teisės subjektu. Įmonės vadovo atsakomybės taikymas, remiantis skirtingais teisiniais pagrindais, neužtikrina nei įmonės ir jos kreditorių teisių ir interesų apsaugos, nei laiduoja teisinį tikrumą pačiam įmonės vadovui - atlikta teismų praktikos analizė patvirtina, kad ne visais atvejais teismai tinkamai įmonės vadovo atsakomybę kvalifikuoja kaip civilinę, įmonės vadovui veikiant santykiuose su trečiaisiais asmenimis.
2. Įmonės vadovo veiksmais ar neveikimu padarytos turtinės žalos dydžio nustatymas yra paremtas skirtingų žalos dydžio apskaičiavimo kriterijų taikymu, kurie nustatomi atsižvelgiant į padarytos žalos rūšis.
3. Įmonės vadovo padaryta tiesioginė žala apskaičiuojama remiantis kainų skirtumo taisykle, kuri grindžiama skirtumu tarp realios turto rinkos vertės ir vertės už kurią turtas buvo perleistas. Nustatant atlygintos žalos dydį, esminės reikšmės turi ne pačios taisyklės taikymas, kaip aritmetinio veiksmo atlikimas, o turto kainos nustatymas, esantis pagrindu minimai taisyklei taikyti. Pažymėtina, kad taikant kainų skirtumo taisyklę bei siekiant nustatyti įsigyjamo turto vertę, turto vertė gali būti ir didesnė, ir mažesnė už turto rinkos kainą. Remiantis atlikta teismų praktikos analize, darytina išvada, kad nepaisant to, jog teismams neretai kyla problemų nustatant realią turto rinkos vertę, tiesioginės žalos dydžio nustatymas sąlygoja mažiausiai problemų konstatuojant, kad tiesioginė žala buvo padaryta bei nustatant padarytos žalos dydį.
4. Nacionalinis netiesioginės žalos instituto siejimas su negautų pajamų kategorija neatitinka žalos skirstymo į rūšis užsienio valstybių praktikoje. Teismų jurisprudencijos ir teisės doktrinos analizė patvirtina, kad pažeidėjo gauta nauda ir negautos pajamos nėra tapatinamos ir negali būti vertinamos kaip dvi savarankiškos žalos rūšys – įmonės vadovo gauta nauda yra vien tik nukentėjusiojo negautos naudos apskaičiavimo kriterijus. Minimas kriterijus galėtų būti suprantamas kaip nukentėjusiojo negautas pelnas, kadangi negautos pajamos yra apskaičiuojamos remiantis grynojo pelno dydžiu. Siekiant įgyvendinti visišką žalos atlyginimo principą, taikomos nepagrįsto praturtėjimo instituto nuostatos tais atvejais, kai pažeidėjo gauta nauda viršija nukentėjusiojo negautas pajamas.
5. Neturtinės žalos atlyginimas kaip juridinio asmens pažeistų teisių gynimo būdas nėra plačiai taikomas. Teisės doktrinos ir teismų praktikos stoka lemia skirtingų neturtinės žalos juridiniam asmeniui atlyginimo kriterijų taikymą. Darytina išvada, kad juridinis asmuo, siekdamas įrodyti

padarytos neturtinės žalos dydį, kuris savo prigimtimi yra turtinio pobūdžio nuostoliai ir kuriuos galima apskaičiuoti remiantis objektyviais kriterijais, privalo jį pagrįsti realiu faktiniu reputacijos sumenkėjimu, kaip paskleistų duomenų padarinį. Neturtinės žalos dydžio nustatymo procese turi būti atsižvelgta į tai, koks yra paskleistos informacijos paplitimo mastas, poveikis ir realiai patirta žala, bei vertinama šių faktinių padarinių visuma. Siekiant užtikrinti teisingumą ir visiško nuostolių atlyginimo principo įgyvendinimą, deklaratyvūs neturtinės žalos įrodymai, neparemti objektyviais kriterijais, neturėtų būti laikomi teisiškai reikšmingais.

6. Įmonės vadovo pareiga atlyginti padarytą žalą kreditoriams siejama su įmonės nemokumo būseną, tačiau šios pareigos atsiradimo momento nustatymas sukelia teisės taikymo ir aiškinimo problemų. Galiojantis teisinis reguliavimas įmonės vadovo pareigos kreditoriams atsiradimo momentą sieja su fakto konstatavimu, jog nemokumo momentu įmonė negali ir (arba) negalės atsiskaityti su kreditoriumi. Teismų praktikoje fiduciarinių pareigų kreditoriams atsiradimo momentas taip pat siejamas vien tik su faktinio įmonės nemokumo būseną, tačiau manytina, kad kreditorių teisių ir interesų gynyba turėtų būti paremta fiduciarinių pareigų kreditoriams atsiradimo momentu, kuomet įmonės vadovas sudaro nepateisinamai rizikingą sandorį, suprasdamas, kad jis prives įmonę prie nemokumo.
7. Žala kreditoriams laikytinas ne įmonės negalėjimas įvykdyti prievolės, o įmonės vadovo pareigų pažeidimo nulemta žala, kai dėl išaugusių įmonės skolų ar sumažėjusio turto atitinkamai sumažėja kreditorių galimybė gauti didesnę savo reikalavimo patenkinimo dalį. Žalos dydžio nustatymas yra pagrįstas ne išaugusios skolos apimties konkrečiam kreditoriui, bet bendros įmonės skolų apimties vertinimu, kuris priklausomai nuo kreditorių reikalavimų atsiradimo įmonei momento gali būti vertinamas trejopai: kaip lygus bankroto byloje patvirtintų reikalavimų sumai; kaip lygus bankroto byloje nepatenkintų kreditorių reikalavimų daliai; kaip mažesnis už kreditorių reikalavimų sumą. Kreditorių reikalavimų atsiradimo momentas svarbus žalos dydžio nustatymui, kadangi tik ta žala, kuri atsirado po to, kai įmonės vadovas pažeidė pareigą kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo, gali būti priteista iš vadovo.

PASIŪLYMAI

1. Reikalavimo dydis įmonės vadovui atlyginti padarytą žalą priklauso nuo to, kokiuose teisiniuose santykiuose žalos padarymo metu įmonės vadovas veikė. Remiantis visišku nuostolių atlyginimo principu, įmonės vadovas, veikdamas santykiuose su trečiaisiais asmenimis, padarytą žalą privalo atlyginti visiškai, tačiau LR įstatyminis reglamentavimas, kiek jis susijęs su įmonės vadovo materialinės atsakomybės įtvirtinimu, nėra suderintas. Manytina, kad reikalingas galiojančių įstatymų pakeitimas, kuris padėtų užtikrinti teisinį tikrumą ir tinkamą įmonės bei jos kreditorių teisių bei interesų apsaugą. ABĮ 37 straipsnyje įtvirtinta teisės norma, reglamentuojanti, jog su bendrovės vadovu (jam veikiant išoriniuose santykiuose) gali būti sudaryta jo visiškos materialinės atsakomybės sutartis, turėtų būti pripažinta netekusi galios arba atitinkamai reikalingas LR DK pakeitimas, leisiantis įtvirtinti nuostatą, kad su įmonės vadovu gali būti sudaroma visiškos materialinės atsakomybės sutartis.
2. Manytina, kad būtų tikslinga Lietuvos Aukščiausiajam Teismui, atsakingam už vieningos teisės taikymo ir aiškinimo praktikos formavimą, parengti apžvalgą, kuri apibendrintų įmonės vadovo veiksmams ar neveikimu padarytos žalos nustatymo ir apskaičiavimo kriterijus bei pateiktų rekomendacinius išaiškinimus žemesnių instancijų teismams dėl teisingo visiško žalos atlyginimo principo įgyvendinimo. Savo ruožtu, šiame darbe atliktas tyrimas ir padarytos išvados galėtų tapti pagalbine priemone minėtų kriterijų analizei.
3. Lietuvos Aukščiausiajam Teismui taip pat siūlytina išsamiau pasisakyti dėl įmonės vadovo pareigos kreditoriams atsiradimo momento, kurio konstatavimui siūlytina atsižvelgti ne tik į objektyviuosius įmonės nemokumo kriterijus, bet ir į įmonės vadovo elgesį gresiančio nemokumo akivaizdoje.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

- 1., „Lietuvos Respublikos Konstitucija.“ *Valstybės žinios*, 33(1014) (1992).
- 2., „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas.“ *Valstybės žinios*, 19(138) (1964).
- 3., „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas.“ *Valstybės žinios*, 74(2262) (2000).
- 4., „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas.“ *Valstybės žinios*, 36(1340) (2002).
- 5., „Lietuvos Respublikos darbo kodeksas.“ *Valstybės žinios*, 64(2569) (2002).
- 6., „Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas.“ *Valstybės žinios*, 64(1914) (2000).
- 7., „Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas.“ *Valstybės žinios*, 31(1010) (2001).
- 8., „Lietuvos Respublikos transporto priemonių savininkų ar valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas,“ *Valstybės žinios*, 56(1977) (2001).
- 9., „Lietuvos Respublikos Darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas“ XII-2603 (2016):
<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f6d686707e7011e6b969d7ae07280e89>. Šis įstatymas, išskyrus šio įstatymo 6 straipsnio 1 dalį, įsigalioja 2017 m. sausio 1 d.
10. Companies Act 2006 (2006 12, Anglija):
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/part/10/chapter/2>
11. Act on companies with limited liability (Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung, GmbHG) of 20 April 1892 (Federal Law Gazette III 4123-1), as last amended by Article 27 of the Act of 23 July 2013 (Federal Law Gazette I p. 2586):
http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gmbhg/englisch_gmbhg.html#p0162 49
straipsnio 3 dalis.

Specialioji literatūra:

12. Abramavičius, Armanas ir Vytautas Mikelėnas. *Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999.
13. Ambrasienė Dangutė et al. *Civilinė teisė: prievolių teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
14. Avi–Yonah, S. R. „The Cyclical Transformations of Corporate Form: A Historical Perspective on Corporate Social Responsibility.“ *Michigan Law and Economics Research Paper*, 5(003) (2005):767–818.
15. Bainbridge, S.M. „Much Ado About Little? Director’s Fiduciary Duties in the Vicinity of Insolvency“. *Journal of Business and Technology Law*, (1) (2007): 335–370.
16. Bersheda, Tatyana. „Insolvency Act 1986, section 214: a model for the European initiative on wrongful trading?“ *Cambridge Students Law Review*, 63 (2005), 63-73.

17. Birkmose, S. Hanne, Mette Neville, et. al. *Boards of Directors in European Companies: Reshaping and Harmonising Their Organisation and Duties*. The Netherlands: Kluwer Law International BV, 2013.
18. Bitė, Virginijus ir Gintarė Jakuntavičiūtė. „Types of Companies' Management bodies Under Lithuania Law.“ *European Scientific Journal*, 10(16) (2014): 43–64.
19. Bitė, Virginijus ir Gintarė Jakuntavičiūtė. „Is The Limited Liability Doctrine Applicable to company Directors.“ *European Scientific Journal*, 10(16) (2014): 109–128.
20. Virginijus Bitė, Gintarė Gumuliauskienė. „The Business Judgement Rule in Lithuania.“ *European Business Organization Law Review*. 17 (2016): 555 – 576.
21. Butrimienė, Gitana. „Ar ribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų dalyviai pagal bendrą taisyklę neatsakantys už bendrovės prievoles gali būti patraukti civilinėn atsakomybėn.“ *International Journal of Baltic Law*, 2(4) (2005): 60–78.
22. Carney, J. William. *Limited Liability. Encyclopedia of Law and Economics*. Atlanta: Emory University School of law, 1998.
23. Cerka, Paulius. „Ar vakarų valstybių teisėje valdymo organams nustatyti rūpestingumo pareigos (duty of care) principai ir standartai taikytini Lietuvos bendrovių teisei.“ *International Journal of Baltic Law*, (1) (2002): 57–75.
24. Cirtautienė, Solveiga. „Juridinio asmens teisės į neturtinės žalos atlyginimą vystymosi tendencijos Europos deliktų teisės unifikavimo kontekste.“ Iš *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Mokslinių straipsnių rinkinys*, Vytautas Mizaras. Vilnius: Justitia, 2007.
25. Cirtautienė, Solveiga. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas: monografija*. Vilnius: Justitia, 2008.
26. Čiočys, Robertas. „Europos komisijos rekomendacijų dėl bendrovių valdymo organų narių atlyginimų perkėlimo į Lietuvos teisę problemos.“ *Teisė*, (85) (2012): 130–147.
27. Davulis, Tomas. „Įmonės, įstaigos, organizacijos vadovo teisinio statuso problema Lietuvos teisėje“. Iš *Privatinė teisė: preitis, dabartis, ateitis*, Vytautas Mizaras. 99-116. Vilnius: Justitia, 2008.
28. Didžiulis, Laurynas. „Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams“. *Justitia*, (3) (2008): 53-65.
29. Didžiulis, Laurynas. „Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija“. *Teisė*, (91) (2014): 83–99.
30. Dornseifer, Frank et. al. *Corporate Business Forms in Europe: A Compendium of Public and Private Limited Companies in Europe*. Munchen: European Law Publishers GmbH, 2005.

31. European Centre of Tort and Insurance Law. *Unification of Tort Law: Damages*. Hague: Kluwer Law International, 2001.
32. European Commission DG Markt by: Carsten Gerner-Beuerle, Philipp Paech. *Study on Directors' Duties and Liability*. London: LSE Enterprise Limited, 2013. http://www.ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf;
33. European Group of Tort Law. *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*. Vienna: SpringerWienNewYork, 2005.
34. Harder, Sirko. *Measuring Damages in the Law of Obligations: the Search for Harmonised Principles*. Oxford: Hart Publishing, 2010.
35. Harpwood, V. *Modern Tort Law*. London: Cavendish Pub, 2005.
36. Hopt J. Klaus. „Comparative Corporate Governance: The State of the Art and International Regulation.“ *The American Journal of Comparative Law* 59 (1) (2011): 1-73.
37. Gavrilovienė, Marta. „Nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimas taikant su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes“. *Jurisprudencija*, 6 (84) (2006): 92-101.
38. Gerner-Beuerle, Carsten and Edmund-Philipp Schuster. „The Evolving Structure of Directors' Duties in Europe.“ *European Business Organization Law Review*, 15(2) (2014): 191-233.
39. Gordley, James. *Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment*. New York: Oxford University Press, 2006.
40. Gratham. R. B. „The Limited Liability of Company Directors.“ *The University of Queensland Research Paper*, 7(03) (2007):1-45.
41. Gubitz Daniel, Tobias Nikoleyczik, Ludger Schult. *Manager Liability in German: Director Liability of Members of Management and Supervisory Boards of German Companies*. München: Verlag C.H. Beck, 2012.
42. Ivanauskienė, Evelina. „Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencijos sprendimo būdai.“ *Jurisprudencija* 22(2) (2015), 295-317.
43. Jankutė, Renata. „Visiško nuostolių atlyginimo principo, kilus deliktinei atsakomybei, taikymo išimtys – subjektyvios prigimties faktoriai“. *Socialinių mokslų studijos* 5(1) (2013): 291-310.
44. Norkūnas, Algis. „Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas“. *Jurisprudencija*, 28 (20) (2002): 112-118.
45. Rimgaudas Greičius. *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
46. Avi-Yonah, Reuven S. „The Cyclical Transformations of Corporate Form: A Historical Perspective on Corporate Social Responsibility.“ *Michigan Law and Economics Research Paper* 5(003) (2005): 767-818.

47. Jakuntavičiūtė, Gintarė. „Bendrovės vadovo atsakomybė bendrovei: civilinė ar materialinė?“ *Socialinių mokslų studijos*, 2011, 3(4) (2011): 1443-146.
48. Jakuntavičiūtė, Gintarė. „Neteisėtumas kaip vadovo civilinės atsakomybės už rizikingais verslo sprendimais bendrovei padarytą žalą sąlyga.“ *Socialinių mokslų studijos*, 4(4) (2012): 1549–1567.
49. Jakuntavičiūtė, Gintarė. „Juridinių asmenų valdymo organų narių civilinė atsakomybė“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2012.
50. Jakutytė – Sungailienė, Asta. Įmonė – sui generis civilinių teisių objektas. Iš *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*, Gediminas Sagatys et al. 129-160. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
51. Kiršienė, Julija ir Agnė Tikniūtė, „Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija?“ *Jurisprudencija*, 55(47)(2004): 3-32.
52. Kiršienė, Julija ir Toma Aleknaitė. „Turtinės žalos kategorizavimo problemos Lietuvos deliktų teisėje lyginamuoju aspektu.“ *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 13 (2015): 83-99.
53. Keay R. Andrew. „The Director’s Duty to Take into Account the Interests of Company Creditors: when is it Triggered“. *Melbourne University Law Review*, 25(2) (2001). <http://www.austlii.edu.au/au/journals/MelbULawRw/2001/11.htm>.
54. Krivka, Egidijus. „Išvestinio akcininkų ieškinio institutas Lietuvos teisės sistemoje.“ *Mokslo darbai*, 4(82) (2006): 46-53.
55. Mikalonienė, Lina. „Išvestinio ieškinio samprata, paskirtis ir tikslai.“ *Teisė*, 93 (2014): 113-123.
56. Mikelėnas, Vytautas. „Asmens reputacijos gynimas: lyginamoji analizė.“ *Teisė*, 29 (1995): 71–107.
57. Mikelėnas Vytautas. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
58. Mikelėnas, Valentinas, et al. *Civilinė teisė: bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009.
59. Mikelėnas, Valentinas et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001.
60. Mikelėnas, Valentinas, et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras: antroji knyga, asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.
61. Mikelėnas, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003.
62. Mizaras, Vytautas. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003.

63. Mizaras, Vytautas. „Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos“. Iš *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Mokslinių straipsnių rinkinys*, Vytautas Mizaras. Vilnius: Justitia, 2007.
64. Norkūnas, Algis. Civilinės teisinės atsakomybės samprata. Iš *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*, Gediminas Sagatys et al., 969-1008. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
65. Norkus, Rimvydas et al. *Bankroto teisė: antra dalis*. Vilnius: Justitia, 2011.
66. Papijanc, Vitalij. „Piercing the corporate veil institutas ir patrunuojančios įmonės atsakomybė pagal dukterinės įmonės prievoles“. *Jurisprudencija*, 10 (112) (2008): 95–102.
67. Petroševičienė, Olga. Juridinių asmenų samprata ir jos raidos tendencijos. Iš *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*, Gediminas Sagatys et al., 273-314. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
68. Rudzinskas, Antanas. „Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje ir baudžiamojo proceso teisėje“. *Jurisprudencija*, 21(13) (2001): 69–79.
69. Rudzinskas, Antanas. „Neturtinės žalos atlyginimo klausimai naujajame civiliniame kodekse“. *Jurisprudencija*, 28 (20) (2002): 119–123.
70. Rudzinskas, Antanas. „Neturtinės žalos, atsiradusios dėl nesutartinių prievolių, atlyginimo klausimai“. *Jurisprudencija*, 37 (29) (2003): 73–78.
71. Siems, Mathias, David Cabrelli. *Comparative Company Law: a Case – Base Approach*. Oxford: Hart Publishing, 2013.
72. Selelionytė – Drukteinienė, Simona. Civilinės atsakomybės raida ir ateities perspektyvos. Iš *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*, Gediminas Sagatys et al., 1009-1042. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
73. Tatol, Renata. „Bendrovės vadovo atsakomybė už bendrovės vardu priiimtą riziką“. Pranešimas konferencijoje Business, Management And Education, Vilnius, 2010. http://leidykla.vgtu.lt/conferences/BME_2010/007/005.htm.
74. Tikiniūtė, Agnė. „Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2006.
75. Tikiniūtė, Agnė. „Juridinio asmens doktrina: šiuolaikinės tendencijos“. *Jurisprudencija*, 2 (104) (2008): 64–72.
76. Tikiniūtė, Agnė. „Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams“. *Jurisprudencija*, 8 (110) (2008): 57-64.
77. Tikiniūtė, Agnė ir Vaidas Jurkevičius. „Atstovo samprata Lietuvos civilinėje teisėje“. Iš *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*, Gediminas Sagatys et al., 359-394. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.

78. Urbonavičius, Stasys. „Ar skiriasi ne pelno organizacijos ir privataus juridinio asmens vadovų fiduciarinių pareigų standartai?“. *International Journal of Baltic Law*, 1 (2005) : 101–117.
79. Usonienė, Jūratė ir Agnė Tikniūtė. „Vienasmenio valdymo organo teisinis statusas: ar įmanomas vienareikšmiškumas?“. *Jurisprudencija*, 20(3) (2013):1095–1111.
80. Vaišvila, Alfonsas. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000.
81. Ventoruzzo, Marco and Conac, Pierre-Henri et al. *Comparative Corporate Law: Look No Further*. Minnesota: West Academic Publishing, 2015.
82. Volodko, Renata, ir Antanas Rudzinskas. Neturtinės žalos reglamentavimo pokyčiai ir taikymo ypatumai teismų praktikoje. Iš *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*, Gediminas Sagatys et al., 1085-1120. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
83. Volodko, Renata. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010.

Teismų praktika:

84. „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-325-436/2014.“ Žiūrėta 2016 10 07 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/804365>.
85. „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. balandžio 28 d. nutartis byloje Nr. 2-1086-777/2014.“ Žiūrėta 2016 09 17 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/827949>.
86. „Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr.2A-174/2004.“ Žiūrėta 2016 09 28 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/40148?nr=1>.
87. „Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 7 d. nutartis, civilinėje byloje Nr. 2A-541-943/2015.“ Žiūrėta 2016 11 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1078640>.
88. „Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. lapkričio 17 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2A-729-236/2016.“ Žiūrėta 2016 10 20 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1374493?nr=1>.
89. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio 28 d. nutartis priimta civilinėje byloje Nr. 3K-7-760/2001.“ Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą: http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=12039.
90. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1203/2010.“ Žiūrėta 2016 09 05 d. per internetą: http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=25503.

- 91.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. balandžio 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-614/2002.“ Žiūrėta 2016 09 17 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/10274?nr=1>.
- 92.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-150/2003.“ Žiūrėta 2016 10 12 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/8453>.
- 93.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-294/2003.“ Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/8606?nr=1> .
- 94.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1130/2003.“ Žiūrėta 2016 09 07 d. per internetą: <http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=24345>.
- 95.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje byloje Nr. 3K-3-124/2004.“ Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą: http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuletieniai/senos/nutartis.aspx?id=24064.
- 96.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-672/2004.“ Žiūrėta 2016 10 09 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/778120>.
- 97.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-66/2005.“ Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/46502>.
- 98.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje byloje Nr. 3K-3-16/2005.“ Žiūrėta 2016 09 12 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/48217>.
- 99.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-192/2004.“ Žiūrėta 2016 09 12 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/24115?nr=1>
- 100.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-206/2005.“ Žiūrėta 2016 09 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/49091>.
- 101.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-230.“ Žiūrėta 2016 09 29 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/49421?nr=1>.
- 102.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-169.“ Žiūrėta 2016 10 05 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/59300>.

- 103., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-115/2006.“ Žiūrėta 2016 10 05 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/60289?nr=1>.
- 104., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-266/2006.“ Žiūrėta 2016 09 07 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/61886?nr=1>.
- 105., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-298/2006.“ Žiūrėta 2016 09 12 d. per internetą: <http://eteismai.lt/byla/114463033128653/3K-3-298/2006>.
- 106., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegijos 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-604/2006.“ Žiūrėta 2016 09 25 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/71239>.
- 107., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-667/2006.“ Žiūrėta 2016 11 18 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/74383>.
- 108., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-197/2007.“ Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/78593?nr=1>.
- 109., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-322/2008.“ Žiūrėta 2016 09 30 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/87367>.
- 110., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-33/2008.“ Žiūrėta 2016 11 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/87624?nr=1>.
- 111., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-428/2008.“ Žiūrėta 2016 09 05 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/89515>.
- 112., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-100/2009.“ Žiūrėta 2016 11 20 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/113995?nr=1>.
- 113., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-329/2009.“ Žiūrėta 2016 09 07 d. per internetą: <http://eteismai.lt/byla/144394506009535/3K-3-329/2009>.
- 114., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-335/2009.“ Žiūrėta 2016 09 07 d. per internetą:

<http://liteko.teismai.lt/viesaspresdimupaijeska/tekstas.aspx?id=1a4464c6-37f9-4e38-bf8e-a5dac9f0c86f>.

- 115., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-444/2009.“ Žiūrėta 2016 09 06 d. per internetą: <http://eteismai.lt/byla/92584870597449/3K-7-444/2009>.
- 116., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-528/2009.“ Žiūrėta 2016 09 20 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/142588?nr=1>.
- 117., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-91/2010.“ Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/152401?nr=1>.
- 118., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-53/2010.“ Žiūrėta 2016 09 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/152402?nr=1>.
- 119., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-91/2010.“ Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/152401?nr=1>.
- 120., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-441/2010.“ Žiūrėta 2016 11 20 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/178469?nr=1>.
- 121., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-147/2010.“ Žiūrėta 2016 09 07 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/156302?nr=1>.
- 122., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-124/2011.“ Žiūrėta 2016 09 30 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/197335?nr=1>.
- 123., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-130/2011.“ Žiūrėta 2016 09 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/197470?nr=1>.
- 124., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-214/2011.“ Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą: <http://eteismai.lt/byla/156969853096670/3K-3-214/2011>.
- 125., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-228/2011.“ Žiūrėta 2016 11 22d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/203119?nr=1>.

- 126.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-28/2011.“ Žiūrėta 2016 09 05 d. per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesasprenimupaiseska/tekstas.aspx?id=7faa7f5f-0588-483b-9fbd-6918efd9c9da>.
- 127.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-384/2011.“ Žiūrėta 2016 09 06 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/227085?nr=6>.
- 128.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012.“ Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/338541?nr=1>.
- 129.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-32/2012.“ Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/364746?nr=1>.
- 130.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-326/2012.“ Žiūrėta 2016 09 17 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/386674?nr=1>.
- 131.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-539/2012.“ Žiūrėta 2016 09 20 d. per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprenimupaiseska/paiseska.aspx?card_id=732EC460-EDB1-4DAD-94F8-F2EE31D966BF.
- 132.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-553/2012.“ Žiūrėta 2016 09 29 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/485758?nr=1>.
133. ,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2013.“ Žiūrėta 2016 09 30 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/663634>.
- 134.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-290/2013.“ Žiūrėta 2016 10 19 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/678231?nr=1>.
- 135.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-356/2013.“ Žiūrėta 2016 09 20 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/701097?nr=1>.
- 136.,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-466/2013.“ Žiūrėta 2016 09 28 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/729633>.

137. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-496/2013.“ Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/731163?nr=1>.
138. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-581/2013.“ Žiūrėta 2016 09 12 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/767586>.
139. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-648/2013.“ Žiūrėta 2016 09 09 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/775496?nr=1>.
140. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-676/2013.“ Žiūrėta 2016 09 30 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/778120>.
141. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. sausio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-111/2014.“ Žiūrėta 2016 09 29 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/787872?nr=1>.
142. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014.“ Žiūrėta 2016 09 25 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/796539?nr=1>.
143. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-244/2014.“ Žiūrėta 2016 09 09 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/823272?nr=1>.
144. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-283/2014.“ Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/827741?nr=1>.
145. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-825/2014.“ Žiūrėta 2016 09 20 d. per internetą: <http://eteismai.lt/byla/271903864911149/2A-825/2014>.
146. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-321/2014.“ Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/830869>.
147. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-364/2014.“ Žiūrėta 2016 09 30 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/832522>.

- 148., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-371/2014.“ Žiūrėta 2016 10 12 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/833547>.
- 149., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-418/2014.“ Žiūrėta 2016 11 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/874112?nr=1>.
- 150., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/2014.“ Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/876153?nr=1>.
- 151., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gruodžio 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2014.“ Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/942036?nr=1>.
- 152., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-6-706/2016.“ Žiūrėta 2016 11 17 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1208625?nr=1>.
- 153., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-24-421/2015.“ Žiūrėta 2016 11 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/994834>.
- 154., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-131-687/2015.“ Žiūrėta 2016 09 28 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/praktika/test/Default.aspx?ID=20&item=doc&aktoid=1014195>.
- 155., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-152-686/2015.“ Žiūrėta 2016 09 07 d. per internetą: <http://eteismai.lt/byla/138563117168040/3K-3-152-686/2015>.
- 156., „Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-363-178/2015.“ Žiūrėta 2016 11 18 d. per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1036455> Nr. 2A-363-178/2015.
- 157., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-210-611/2015.“ Žiūrėta 2016 11 15 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1047112?nr=1>.
158. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-416-469/2015.“ Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1071331?nr=1>.

159. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-429-313/2015.“ Žiūrėta 2016 12 08 d. per internetą:
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1071911?nr=1>.
160. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-26-684/2016.“ Žiūrėta 2016 09 28 d. per internetą:
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1198520?nr=1>.
161. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-132-695/2016.“ Žiūrėta 2016 09 15 d. per internetą:
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1221371?nr=1>.
162. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-276-248/2016.“ Žiūrėta 2016 09 28 d. per internetą:
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1271045?nr=1>.
163. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-298-701/2016.“ Žiūrėta 2016 09 07 d. per internetą:
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1278852?nr=1>.
164. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3-327-706/2016.“ Žiūrėta 2016 09 04 d. per internetą:
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1357641?nr=1>.
165. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-452-415/2016.“ Žiūrėta 2016 09 09 d. per internetą:
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1363829?nr=1>.
166. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-485-421/2016.“ Žiūrėta 2016 11 22 d. per internetą:
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1379350?nr=2>.
167. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams.“ Žiūrėta 2016 09 25 d. per internetą:
<http://www.lrkt.lt/lt/teismoaktai/paieska/135/ta275/content>.
168. „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-726-464/2011.“ Žiūrėta 2016 10 09 d. per internetą:
<http://www.infolex.lt/tp/334525>.
169. „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. sausio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1628-467/2013.“ Žiūrėta 2016 11 20 d. per internetą:
<http://www.infolex.lt/tp/503933 Nr.2A-1628-467/2013>.

ANOTACIJA

Pagrindinės sąvokos: *įmonės vadovas, juridinio asmens vadovo civilinė atsakomybė, žalos rūšys, žalos nustatymo kriterijai.*

Įmonės vadovo statusas, pasižymintis tam tikru dualizmu, sukelia ne tik teorinių, bet ir praktinių atsakomybės taikymo problemų. Pirmiausia tam, kad įmonės vadovo pareigų pažeidimu padaryta žala būtų atlyginta tinkamai, privalu nustatyti, kokie teisiniai santykiai sieja įmonę ir jos vadovą žalos padarymo metu. Įmonės vadovo civilinė atsakomybė kyla tik tais atvejais, kai žala padaryta įmonės vadovui veikiant santykiuose su trečiaisiais asmenimis, tačiau, savo ruožtu, civilinės atsakomybės taikymas reikalauja nustatyti civilinės atsakomybės sąlygų visetą. Žalos, kaip vienos iš įmonės vadovo civilinės atsakomybės kilimo sąlygų, apskaičiavimas ir įrodinėjimas yra sudėtingas ir tikslumo reikalaujantis procesas. Tačiau ieškovai ne visais atvejais geba pagrįsti jiems padarytos žalos dydį ir pateikti reikiamus, jos dydį pagrindžiančius, dokumentus, o teismai, vertindami padarytą žalą, vadovaujasi skirtingais žalos dydį nustatančiais kriterijais. Todėl šiame darbe siekiama nustatyti įmonės vadovo pareigų nevykdymu ar netinkamu vykdymu padarytos žalos rūšis, kadangi padarytos turtinės ir neturtinės žalos dydžio nustatymas yra paremtas skirtingų žalos dydžio apskaičiavimo kriterijų taikymu, kurie nustatomi atsižvelgiant į padarytos žalos pobūdį. Padaryta žala negali būti aiškinama atsietai nuo jos dydžiui įtakos turinčių taisyklių taikymo, todėl šiame darbe siekiama nustatyti kriterijus, kuriais remiantis žalos dydis gali būti apskaičiuotas.

ANNOTATION

Key words: *director of a company, liability of a director of legal entity, types of damage, criteria for determining the amount of damage.*

Director's legal status, characterized by a certain dualism, causes not only theoretical but also practical problems of liability. First of all, the legal relations between the company and its director at the time the damage occurred must be determined for the damage to be compensated appropriately. Director's civil liability arises only in cases where the damage was done by acting in its relations with third parties but, in turn, the application of civil liability requires to determine all other prerequisites for grounds of liability. Calculation and substantiation of the damage as one of the conditions for the directors civil liability is complicated process and requires accuracy. However, not in all cases, applicants are able to justify the amount of damage and to submit necessary documents, that justify the amount of damage while courts in assessing the damage,

follow the different criteria. That is the reason why this paper aims to determine the types of the damage caused by director's nonfulfillment or inappropriate fulfillment of his obligations because pecuniary and non-pecuniary damage determination is based on different criteria, which take into account the nature of the damage caused. The damage can not be interpreted in isolation from the rules application that affecting its size so this work aims to determine the criteria for the amount of damage can be calculated.

SANTRAUKA

Žala kaip viena iš įmonės vadovo civilinės atsakomybės kilimo sąlygų

Šiame darbe yra nagrinėjama žala kaip viena iš įmonės vadovo civilinės atsakomybės kilimo sąlygų. Tam, kas būtų tinkamai suprasta, kokiais įmonės vadovo veiksmais ar neveikimu padaryta žala gali būti atlyginta, pirmojoje šio darbo dalyje yra nagrinėjamas įmonės vadovo teisinis statusas. Siekiama išsiaiškinti, kokie - darbo ar civiliniai - teisiniai santykiai sieja įmonę ir jos vadovą, bei nustatyti įmonės vadovo civilinės atsakomybės prigimtį. Žala yra tik viena iš įmonės vienasmenio valdymo organo – įmonės vadovo, civilinės atsakomybės kilimo sąlygų, vien tik žalos padarymas nelemia civilinės atsakomybės taikymo. Tam, kad galėtume kalbėti apie įmonės vadovo atsakomybę ir žalą, kaip vieną iš jos taikymo sąlygų, yra svarbu suvokti ir kitų civilinės atsakomybės sąlygų reikšmę, todėl darbe yra nagrinėjama, kokie neteisėti įmonės vadovo veiksmai gali lemti žalos atsiradimą, taip pat neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos priežastinis ryšys bei įmonės vadovo kaltė. Šiame skyriuje taipogi nagrinėjama žalos samprata bei bendrieji žalos bruožai, tuo tarpu antrojoje darbo dalyje žala yra skirstoma į rūšis: turtinę tiesioginę ir netiesioginę žalą, neturtinę žalą. Atskirai aptariama įmonės vadovo veiksmais ar neveikimu padaryta žala kreditoriams. Šiuose skyriuose, remiantis įstatyminiu reguliavimu, teisės doktrina ir teismų praktika, yra pateikiama minėtų žalos rūšių samprata bei tokios žalos nustatymo ir atlyginimo tvarka, tačiau konkretūs kriterijai, kuriais remiantis yra apskaičiuojama įmonės vadovo pareigų pažeidimu sukelta žala, yra nagrinėjami ketvirtoje šio darbo dalyje.

Šis tyrimas atskleidė, jog įmonės vadovo statuso dualizmas lemia skirtingų atsakomybės pagrindų taikymą, kas neužtikrina nei įmonės ir jos kreditorių teisių ir interesų apsaugos, nei laiduoja teisinį tikrumą pačiam įmonės vadovui. Įmonės vadovo veiksmais ar neveikimu padarytos turtinės žalos dydžio nustatymas yra paremtas skirtingų žalos dydžio apskaičiavimo kriterijų taikymu, kurie nustatomi atsižvelgiant į padarytos žalos rūšis: kainų skirtumo taisyklės taikymas aktualus tiesioginės žalos įrodinėjimo procese, tuo tarpu įmonės vadovo gauta nauda yra vien tik nukentėjusiojo negautos naudos apskaičiavimo kriterijus, bet ne nuostolių rūšis; juridiniam asmeniui padaryta neturtinė žala savo prigimtimi yra turtinio pobūdžio nuostoliai kuriuos galima apskaičiuoti remiantis objektyviais kriterijais ir kurie turi pagrįsti realų faktinį reputacijos sumenkėjimą, kaip paskleistų duomenų padarinį. Tyrimas atskleidė, kad įmonės vadovo veiksmais ar neveikimu padarytos žalos kreditoriams dydžio nustatymas yra siejamas su įmonės vadovo pareigos kreditoriams atsiradimo momentu ir tik ta žala, kuri atsirado po to, kai įmonės vadovas pažeidė pareigą kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo, gali būti priteista iš vadovo.

SUMMARY

Damage as One of the Conditions for the Civil Liability of a Company's Director

This master's thesis analyzes damage as one of the conditions for the director's civil liability. In the first part of the thesis author analyses director's legal status of the company due to clearly understand how directors nonfulfillment or inappropriate fulfillment of his obligations can cause damage. The aim is to find out what kind of legal relations associate the company and its director, also to analyse the nature of civil liability of director. The damage is only one condition of the liability of company's director and it does not cause civil liability by itself. In order to be able to talk about the liability of the company's director and the damage as one of the conditions of the director's civil liability, it is important to realize the value of other civil liability conditions. That is why the first part deals with the question what kind of unlawful action may lead to the damage occurred, also a causal link between unlawful action and damage sustained, of course the head of the company's fault. This chapter also examines the concept of damage and the main characteristics of damage, while in the second part of this thesis the damage is divided into species: pecuniary direct and indirect damage, non-pecuniary damage. The paper also analyzes damage caused to creditors by the director's acts or omissions. These parts discusses the concept of the above-mentioned types of damage, such damage detection and compensation procedure. However the specific criteria on which the damage caused by director's breach of the duty is calculated is discussed in the fourth part of this paper.

This paper revealed that dualism of the director's status leads to application of different responsibility and it does not ensure neither the company and its creditor's rights and interests nor ensure legal certainty for the company's director. Damage caused by director's nonfulfillment or inappropriate fulfillment of his obligations is based on different criteria, which take into account the nature of the damage caused: the price difference rule is relevant in application of the direct damage proof process while unjust gain is a method of calculating lost profits but not a kind of remedy; director caused non-pecuniary damage by its nature is a pecuniary loss which can be calculated on the basis of objective criteria. This paper also revealed that director owes fiduciary duties to creditors at the moment of insolvency, so only the damage that occurred after company director breach the duty to apply to court for a bankruptcy at time can be ordered from the director.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

20 - -
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas _____ (-
ė) _____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„_____“

_____“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)